

פיוטי ר' יעקוב אלאעין
יוצאים לאור על ידי שרה כהן

מבוא

א. פתיחה

יעקוב אלאעין נודע רק מחתימת פיוטיו שנתגלו בכתבי יד שונים בגניזת קהיר.¹ שמו של הפייטן נזכר לראשונה בשנת 1936 על ידי זולאי בתיאור תוכן מספר כתבי יד.² במאמר נוסף שלו (משנת 1939) מונה זולאי את יעקוב אלאעין כמי שפיוטיו כלולים בכתבי יד לצד פיוטיו של פינחס הכהן.³ בשני המקורות הללו זולאי אינו מציין דבר על זמנו ומקומו של הפייטן. הברמן פרסם בשנת 1967 שיר אחד שלו וחשף לראשונה את קהל הקוראים ליצירה מפרי עטו של הפייטן שעד אז נזכר, כפי שראינו, באקראי בלבד.⁴ במפתח המחברים הוסיף הברמן שני פרטים חשובים: 'יעקב אלאעין, פייטן בבלי בן המאה העשירית-האחת עשרה'.⁵ בשנת 1978 פרסם הברמן שיר נוסף של הפייטן,⁶ וחזר על אותם נתונים. שני השירים נדפסו עם ניקוד ופירוש מינימלי. השיר האחרון נדפס שוב בספר שיצא לאחר פטירתו של הברמן, ושם אף מצוין שיעקוב אלאעין היה בן זמנו של הפייטן יוסף אלברדאני.⁷ וכפי שנראה בהמשך, אכן יעקוב

- 1 לא מצאתי תעודות או מסמכים על אודותיו בשום מקור נוסף.
- 2 מ' זולאי, מחקרי יניי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ב, הוצאת שוקן, ברלין (תרצ"ו), עמ' שמו: בתיאור כתב יד קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 3.104 נזכרים שני שירים שחתומים בשמו של הפייטן: 'יחיד נגלה' (יד), 'יקרה מפנינים' (יב); בתיאור כתב יד קמברידג' T-S H 22 נזכר הפיוט 'יפקוד בישע נדודה' (כא); בתיאור כתב יד אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 20 (2699/2) דפים 46, 49, 50-51 נזכרים שלושה שירים: 'צרני מראש אלוה' (יט), 'ירד על הר סיני' (יג), 'יקר עוזו והודו' (טו).
- 3 זולאי אינו מפרט לאלו פיוטים של אלאעין הוא מתכוון. לפיוטי ר' פינחס המדוברים ראה: מ' זולאי, לתולדות הפיוט בארץ-ישראל, בספרו: ארץ-ישראל ופיוטיה – מחקרים בפיוטי הגניזה, בעריכת א' חזן, ירושלים תשנ"ו, עמ' 140, 142. ר' פינחס הכהן פעל לאחר אמצע המאה השמינית והיה אחד מגדולי פייטניו הקדומים בארץ ישראל. מהדורה של פיוטיו עם מבוא רחב הנלווה אליה הוציאה ש' אליצור, פיוטי רבי פינחס הכהן, ירושלים תשס"ד.
- 4 השיר הוא: 'יחיד נגלה משמי מעלה' (יד), והברמן הדפיסו על פי כתב יד קמברידג', T-S H 3.104b תחת הכותרת: רהט לשבועות לרבי יעקב אלאעין; ראה: א"מ הברמן, עתרת רננים: פיוטים ושירים לשבתות ולמועדים, ירושלים תשכ"ז, עמ' 182.
- 5 שם, עמ' 228.
- 6 א"מ הברמן, 'פיוט לפסח מאת הפייטן הבבלי יעקוב אלאעין', הצופה, 24.4.1978. המדובר בפיוט 'ירד בעוזו רוכב שמים' (י), על פי נוסחו בכתב יד אוקספורד, בודלי Ms. Heb. e. 39 (2712/22) דף 124.
- 7 א"מ הברמן, פיוטים נבחרים להגים ולמועדים, לוד תשנ"ב, עמ' 123: 'נראה שמוצאו (של הפייטן) היה מבבל והיה בן זמנו של יוסף אלברדאני, היינו בן המאה העשירית-האחת עשרה'. יוסף אלברדאני פעל באמצע המאה העשירית ושימש כחזן ופייטן בבית הכנסת הגדול של

אלאעין הושפע מיוסף אלברדאני בכל פינה ביצירתו. נראה שגם עזרא פליישר הסכים עם נתונים אלה בדבר זמנו ומקומו של הפייטן, שכן הוא מנה את יעקוב אלאעין בין פייטנים בני חוץ לארץ, שפעלו בתקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת.⁸

אצל שני החוקרים לא נלוו לקביעה זו דברי הסבר שיש בהם כדי לבסס אותה, אך אין ספק שהיא נבעה מעיון ביצירתו. ואכן, גבול עליון לפעילותו של יעקוב אלאעין אפשר לקבוע מתוך השימוש שהוא עושה ביצירת יוסף אלברדאני: פייטן זה פעל בבגדאד באמצע המאה העשירית, ויעקוב אלאעין אינו קדום אפוא לזמן הזה. גבול תחתון לפעילותו אפשר לסמן מכיוון שונה: בכתב יד קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 3.104b מועתק שירו של יעקוב אלאעין 'חיד נגלה' (יד)⁹ בכתבת ידו הטיפוסית והייחודית של המעתיק הידוע עלי בן יחזקאל הכהן, שהיה כמפורסם לבלר הישיבה בירושלים באמצע המאה האחת עשרה.¹⁰ ברור אפוא שאי אפשר לאחר את זמנו של יעקוב אלאעין לראשית המאה האחת עשרה. גם ההצעה שהוא פעל בבבל סבירה, משום ההשפעה המכרעת של הפייטן הבבלי יוסף אלברדאני על יצירתו. קביעותיהם של הברמן ופליישר מקבלות מעתה את אישורן מתוך עיון במכלול יצירתו של יעקוב אלאעין ומזהות אחד ממעתיקה.

השם 'אַלְאֶעִין' אינו על שם האזור בו חי הפייטן כפי שמצאנו אצל פייטנים מזרחיים אחרים,¹¹ אלא הוא ממשקל אַפְעֵל בערבית שבין היתר משמש לציון ייחודים פיזיים באדם וכנראה מתאר עיניים מיוחדות שהיו לר' יעקוב או לבני משפחתו.¹² התיאור הפך במרוצת הזמן, כדרכם של תיאורים כאלה, לכינוי המזוהה עמם.¹³

ר' יעקוב אלאעין פעל אפוא במזרח, כנראה בבבל, במחצית השנייה של המאה העשירית או בראשית המאה האחת עשרה. הגניזה שימרה שלושים ואחד שירים שלו

בגדאד, והוא נציג מובהק של הפייטנות המזרחית המאוחרת. מהדורה של כל פיוטיו וביאורים בדבר זמנו, מקומו ומאפייני יצירתו ראה אצל: ט' בארי, החזן הגדול אשר בבגדאד: פיוטי יוסף בן חיים אלברדאני, ירושלים תשס"ג.

8 ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 283. פליישר מדגיש את חתימת שמו הפרטי של הפייטן בכתוב המלא 'יעקוב', וכך אכן חתומים רבים מפיוטיו. על מאפייניה של תקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת ראה שם, עמ' 279–329.

9 הוא הפיוט שהדפיס הברמן על פי כתב יד זה, ראה לעיל הערה 4.
10 ראה עליו: ט' בארי, 'שניים שהם שלושה: לבירור זהותם של כמה פייטנים מזרחיים מן המאה האחת עשרה', מחקרי ירושלים בספרות עברית, כא (תשס"ו), עמ' 174.

11 כגון: יוסף אלברדאני – מוצאו מברדאן שבבגדאד (ראה: בארי, יוסף אלברדאני [לעיל], הערה 7, עמ' 7); שלמה אלסנג'ארי – מסנג'אר שבבבל (ראה: ע' הכהן, קדושתאותיו של ר' שלמה סולימן אלסנג'ארי למועדי השנה, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, א, ירושלים תשס"ד, עמ' 11), אהרן אלעמאני – מעמאן שבעבר הירדן (ראה: ש' כהן, שירי ר' אהרן אלעמאני, ירושלים תשס"ח, עמ' 26) ועוד.

12 ואולי התיאור אינו פיזי אלא מטפורי ופירושו: בעל העין הטובה.

13 אני מודה לד"ר מיכאל רנד על עזרתו בעניין זה.

וכולם, להוציא שניים (י, יד), מתפרסמים כאן לראשונה ומעלים את הפייטן ויצירתו מתהום הנשייה בה שקעו שנים רבות. כל הנתונים על אודות מקורות השירים עלו ממאגר המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר, שעל יד האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, שבו זכיתי לעבוד שנים רבות לצדו של מורי, פרופ' עזרא פליישר ז"ל. המאמר מוקדש בהתרגשות לזכרו.

ב. סוגי הפיוט וייעודם

כל פיוטיו של יעקוב אלאעין הגיעו לידינו כאמור מן הגניזה הקהירית. עיובונו כולל לעת עתה: חמישה פזמונים לראש השנה (א-ה), עושה השלום לסוכות (ו), פזמון לשמיני עצרת (ז), ה' מלכנו לשמחת תורה (ח); שלושה פזמונים לפסח (ט-יא); תשעה פיוטים לשבועות (יב-כ); ארבעה פיוטים לשבתות מצוינות: עושה השלום לשקלים (כא), שני פזמונים לזכור (כב, כג) ופזמון לשמעו (כד) ושבעה פיוטים שונים, בעיקר רהטים: שניים כנראה לחתן (כו, כח),¹⁴ אחד אולי למילה (כט)¹⁵ וארבעה שייעודם אינו מוגדר (כה, כו, לו, לא).¹⁶ רוב הפיוטים הם אפוא פזמונים ורהטים¹⁷ שנועדו להשתלב כפיוטי הרחבה בקדושתאות כלאיים¹⁸ לחגים הגדולים, לשבתות המצוינות ולאירועים

14 הפיוט 'מלל גבורת דר במעלה' (כו) מועתק בכתב יד אחד שמצבו הפיזי ניווק והטקסט שלפנינו לקוי וחסר. לפני הפיוט ואחריו מועתקים רהטים לחתן ובסוף השיר כנראה מברך הפייטן את החתן והכלה. שיר כח: 'בואון בני ציון לעיר המהוללה' מועתק בכתבי היד בסביבת רהטים שייעודם אינו מוגדר וייעודו לחתן עולה רק מטורו האחרון: 'בְּשִׁיר שְׁבַח וְתִהְיֶה וְכִכָּה מְכוּלָּה'. ראה גם את שינויי הנוסח לטור זה במהדורה.

15 ייעוד פיוט כט, 'ה יגמול טוב כגמל', למילה גם אינו ודאי. בכתב היד שמשמש נוסח יסוד לפיוט הוא מועתק בסביבת פיוטים לחתן, במקור שסימנו ב מועתק אחריו שיר למילה ובמקור א מועתקים לפניו רהטים שונים. ייעודו למילה נתמך בהזכרת זכותו של אברהם המכונה 'זקן נמל' (11), הזכרת אליהו הנביא (12) וכן מילת 'ברית' שנוכרת בטור 13.

16 תוכנם של פיוטים אלה כללי ומתאים לכל הזדמנות.

17 חלק ניכר מהפיוטים צוין בידי המעתיקים כ'פזמון' (בדרך כלל בקיצור: פז' או פזמ'). בראש פיוטים יד, יז בא הציון 'רהט', ובראש פיוט כה ברבים: 'ארהאט' (בכתב יד קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 326.36 מועתקים שלושה רהטים [כד, כה, כו]). בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 135-136 הדגישה את הערבוביה שנוצרה בציון שני המונחים בידי המעתיקים ואת אי היכולת הברורה להבחין ביניהם. עם זאת היא ציינה בזהירות ש'הרושם הוא שהפזמונים מוגדרים יותר מצד תפקידם כחלקי הרחבה בקדושתאות מן הפיוטים המכונים "רהט"'. עניין זה דורש עוד בדיקה מדוקדקת.

18 הקדושתא מעטרת כידוע את עמידות השחרית של השבתות והחגים. על סוג פיוטי זה ראה בהרחבה: פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 138-182. בקדושתאות הכלאיים נשתמרו חלקי הסוג הקדומים רק בפתחותיהן (פיוטי א-ד), ומשם ואילך שולבו בהן בערבוביה קטעי שיר קדומים (לרוב מקוצצים) המלווים בפזמונים מאוחרים של משוררים שונים. קדושתת הכלאיים טיפוסית לתקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת. על התפתחותה ראה: פליישר, שם, 291-297; הנ"ל, 'עיונים בהשפעת היסודות המקהליים על עיצובם

שונים, והם מייצגים נאמנה את היצירה של תקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת. גם עושה השלום, שמיוצג כאן בפיוטים לסוכות ולשקלים, הוא סוג טיפוסי במיוחד לתקופה זו, והוא נועד להשתלב בברכה האחרונה של העמידה.¹⁹ חריג בסוגו הוא פיוט ה' מלכנו לשמחת תורה, שבמקורו הוא המרכיב האחרון במערכת היוצר.²⁰ הוא אמנם מועתק בכתבי היד בהקשר ליטורגי מובהק, ובסופו באה ברכת 'גאל ישראל', אך אלאעין כבר כתב אותו כנראה לא כחלק ממערכת שלמה אלא כמרכיב בודד, כפי שנהגו פייטנים נוספים בתקופתו.²¹ חלק מפזמונותיו של אלאעין משולבים בכתבי היד בקדושתאות כלאיים שמרכיביהן הראשונים נכתבו בידי פייטנים גדולים כאלעזר בירבי קיליר ופינחס הכהן.²² אין לדעת כמובן אם ההרכב המיוצג בכתבי היד היה ההרכב המקורי כפי שהרכיב אותו הפייטן-החזן בעצמו, או שמלאכת ההרכב נעשתה בידי מעתיקים אחרים שהרכיבו את התכנית הליטורגית. בין כך ובין כך, סיפוח פיוטי אלאעין לפיוטי פייטניו הקדומים מלמד על ההערכה אל הפייטן ואל יצירתו.

ג. ייחוס הפיוטים

ייחוס רוב הפיוטים ליעקוב אלאעין עולה מחתימת שמו הברורה: רובם חתומים בשמו המלא ומיעוטם רק בשמו הפרטי, אך גם ייחוסם לו מסתבר על פי סימנים אופייניים שונים. מטבע החתימה השכיח הוא 'יעקוב אלאעין', אך בכמה פיוטים הוא חותם בכתוב החסר 'יעקב אלאעין'.²³ לשני פיוטים הוסיף הפייטן גם את ייחוסו 'הלוי': 'יעקוב הלוי אלאעין' (טז), 'יעקוב אלאעין הלוי' (יז). לחתימת שמו בפיוטים ו, טו הוסיף הפייטן גם את נוסח הברכה המקובל 'חוק'. פיוט ו חתום כנראה 'יעקוב אלאעין חזן חוק', ובראש פיוט כח רשם המעתיק: 'ליעקב אלחזן'; נראה אפוא שיעקוב אלאעין היה חזן בבית הכנסת בקהילתו. בחלק מהפיוטים נוהג הפייטן לכפול את אותיות שמו: כל אות באה

והתפתחותם של סוגי הפיוט, יובל ג (תשל"ד), עמ' יח-מח; הנ"ל, פזמוני האנונימוס, ירושלים תשל"ד, עמ' 11-31.

19 על 'עושה השלום' כמאפיין את תקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת, ראה פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 297-299. פליישר ציין שהסוג כבר הופיע בפייטנותו של פינחס הכהן, ולדעת אליצור ייתכן שניצניו כבר מצויים בפיוטי אלעזר בירבי קיליר; ראה: ש' אליצור, פייטן בעידן של מפנה, ר' יהושע בר כלפה ופיוטיו, ירושלים (תשנ"ד), עמ' 60-61, ובעיקר הערה 14.

20 מערכת היוצר באה כידוע להחליף את נוסח הקבע של ברכות קריאת שמע בנוסח מפויט. על היוצר בתקופה המזרחית המאוחרת, ראה: פליישר, שם, עמ' 302-306.

21 מרכיבים בודדים של מערכת היוצר נכתבו גם על ידי יוסף אלברדאני; ראה בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 92-93.

22 ראה פירוט לצד ציון המקורות במהדורה.

23 שבעה שירים חתומים כך: ב, ד, יד, יח, כא, כו, כז (פיוט זה חתום יעקב אלעין!).

בראש שני טורים. לעתים הוא בוחר לכפול רק את אותיות שמו הפרטי²⁴ או רק את אותיות 'אלאעין'.²⁵

שישה מתוך הפיוטים המתפרסמים כאן בנויים בתבנית של מחרוזת ופזמון,²⁶ תבנית טיפוסית לפייטנות המזרחית המאוחרת.²⁷ חמישה מהפזמונים הללו חתומים באחד ממטבעות החיתום שצוינו וייחוסם לו ודאי,²⁸ אבל ייחוס המחרוזות מורכב יותר כיוון שהן אינן חתומות בשמו של הפייטן.²⁹ עם זאת נראה שיעקוב אלעין – כדרכם של עוד פייטנים בתקופתו – כתב את שני המרכיבים בעצמו,³⁰ ובנה מלכתחילה, כמקובל, את הסטרופה באקרוסטיכון אלפביתי קטוע, ואת הפזמון בחתימת שמו. הדבר מוכח ראשית כול מכוח העובדה שמחרוזות אלה מועתקות תמיד בצד הפזמונות של יעקוב אלעין.³¹ כמו כן, ברוב המקרים יש זיקה ברורה בין הסטרופה לפזמון המלווה אותה: לעתים קשור הפזמון אל הסטרופה בשרשור³² או מעין שרשור,³³ או שיש ביניהם זיקה

24 כך בשישה פיוטים: ו, ט, יג, טו, כה, כו. בפיוט ו האות ו' בשמו הפרטי כנראה באה במילה 'קולי' (טור 3) וכמובן אינה נכפלת. בפיוטים נוספים מנצל הפייטן את המילה 'קול' ונגזרותיה כדי לחתום את האות ו' בשמו הפרטי: ג, 3 ('קול'); ו, 3 ('קולי'); ח, 3 ('קולם'); יא, 3; כה, 6 ('קול') ובפיוט יז, 3 במילה 'קוני'.

25 כך בפיוט יז. גם בפיוט יח כפל הפייטן את חתימת שמו, אך בשיטה אחרת הקשורה לתבנית הפיוט והיא מפורטת בסעיף הבא.

26 ראה סימנים א, ב, ד, ט, יא, טז.

27 על התפתחות התבנית ראה: פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 290–297; הנ"ל, היסודות המקלהתיים (לעיל הערה 18), עמ' יח–מח; הנ"ל, פזמוני האנונימוס, (לעיל, שם), עמ' 11–31; בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 134–138.

28 גם בפיוט השישי, יא, חתם הפייטן את שמו בפזמון, אבל במטבע 'יעקוב חזק' בלבד, וייחוסו יידון בסמוך.

29 היקפן של הסטרופות קצר, כמקובל בתבנית זו, ובראשן אקרוסטיכון אלפביתי קטוע: בפיוטים ד, ט, יא, טז באה מחרוזת מרובעת החתומה אבג והטור הרביעי הוא בדרך כלל סיומת מקראית (ראה להלן, הערה 81); המחרוזות בפיוט א מקיפה שמונה טורים ובהם האקרוסטיכון הכפול מדגם אאבבגג, ושני הטורים האחרונים משוחררים מאקרוסטיכון. בפיוט ב שתי מחרוזות מרובעות והאקרוסטיכון אבגד בא בהן בראשי כל טור ראשון ושלישי. ראוי לציין בנקודה זו שיוסף אלברדאני מפזר לעתים את חתימתו לאורך שני המרכיבים, שיטה שלא מצאנו אותה עד כה אצל אלעין, ראה: בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 137.

30 ראה במחקרים המצוינים לעיל, הערה 27. כך נהג גם יוסף אלברדאני, ראה: בארי, שם, עמ' 137.

31 פתיחות המחרוזות כולן נבדקו בקפידה במאגר המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה ומתברר שהן מועתקות תמיד רק בצמוד לפזמונות של יעקוב אלעין, ואף פעם לא בצד פזמונות אחרים; סטרופות קדומות שהוצמד להן פזמון מאוחר מתגלות בגניזה בדרך כלל בהקשרים שונים.

32 הפזמון בפיוט ט פותח במילים שבהן מסתיימת המחרוזת: 'יוצאים ביד רמה'.

33 בפיוט ד הטור הראשון בפזמון פותח באותו פסוק כמו בסיום המחרוזת אבל בסדר שונה, ובפיוט טז הטור הראשון בפזמון מבוסס גם הוא על הפסוק המצוטט בסוף המחרוזת.

תמטית מובהקת.³⁴ אבל זיקות מסוג זה עשויות להופיע גם אם פייטן מאוחר מוסיף פזמון לסטרופה קדומה: הוא יכול ליצור את השרשור או את הזיקה התוכנית במכוון. משום כך כל אלה אינם מספיקים כדי לייחס לו גם את המחרוזות בוודאות מוחלטת ומכלל ספק לא יצאנו. יוצא מכלל זה פיוט א: בצד הקשר התוכני בין שני חלקיו (התערבות המלאכים בניסיון העקדה), יש ביניהם גם קשר לשוני: השאלה 'מי מצא' שבסוף המחרוזת (7) 'מתכתבת' עם השאלות 'מי שמע' ו'מי ראה' שבפסוק המצוטט בסוף הפזמון. חיזוק לבעלותו הוודאית של אלאעין על מחרוזת זו אנו מוצאים גם בתיאור הפעולה הייחודי של אברהם ביום העקדה: 'בגדו כפשט' (3), החוזר בווריאציה אחרת בפזמון של שיר ב החתום 'יעקב אלאעין': 'קם במעמדו ופשט בגדו'.³⁵ ייחוס הפיוטים החתומים רק בשמו הפרטי של הפייטן סומך בשלב זה על שתי שיטות החתימה הייחודיות לפייטן שניתן אולי לציין אותן כסימני היכר שלו: חתימת שמו הפרטי בכתיב המלא 'יעקוב' (יא, יט, כ, לא)³⁶ והכפלת אותיות החתימה, כפי שראינו אותו נוהג במספר שירים ודאים שלו. נראה שהפייטן הקפיד שבפיוטים החתומים רק בשמו הפרטי יהיו או שני הסימנים (ל, לא), או לפחות אחד מהם: 'יעקוב' (יא, יט, כ); ו'יעקב' כפול (כג, כח³⁷). כפי שיוסבר בהמשך, הפזמונים הללו גם דומים בסגנונם ובמהלכיהם לאלו החתומים בשמו המלא של הפייטן.³⁸ בעלותו של יעקוב אלאעין על רוב הפיוטים היא אפוא ודאית, ונותר ספק קל רק לגבי חלק מהמחרוזות בדגם המחרוזות ופזמון.

ד. תבניות וחריזה

למרות העובדה שרוב הפיוטים הם כאמור מסוג עקרוני אחד – פזמונים ורהטים, הצליח יעקוב אלאעין לגוון את תבניותיהם במספר גוונים ולעתים אף בסכמות חריזה מפתיעות. עשרים פזמונים ורהטים הוא כתב, כמקובל בסוגים אלה, בתבנית חד-חרוזית.³⁹ ארבעה משיריו הוא חרוזי בחריזה מעט יותר מורכבת. בשירים אלה טורי

34 בפיוטים ב, יא הקשר בין שני החלקים תוכני בלבד: בפיוט ב עוסקים שניהם בניסיון העקדה, ובפיוט יא – בגאולה משעבוד מצרים.

35 לא מצאתי מקור מדרשי לתיאור זה בהקשר של סיפור העקדה וגם לא תיאור דומה בפיוטי עקדה אחרים ונראה שהוא ייחודי לפייטננו.

36 מובן שאין זה סימן היכר מובהק, שכן ראינו אותו חותם את שמו הפרטי גם ללא ו'. עם זאת ממאגר המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה לא עלה פייטן נוסף בשם יעקב החותם את שמו 'יעקוב'.

37 את שיר כח אפשר לייחס לפייטננו בביטחון גם משום שבכתב היד המשמש כנוסח היסוד מועתק אחריו הפיוט 'ידו שלח' (ב), החתום במפורש בשמו של יעקוב אלאעין, ובראשו הכותרת 'ואיצא לה' (=ואחר לו), כלומר לאותו מחבר.

38 ראה להלן, סעיף ה.

39 פיוטים א–ז, ח, י, יג, טו, יט, כ, כב, כה–לא. בפיוטים העשויים בתבנית מחרוזות ופזמון

שיר ארוכים מהרגיל, וכל אחד מהם נחלק לשתי צלעיות. בשניים מן הפיוטים כופל אלעין את חרוז הפיוט ומביא אותו גם בסוף הצלעית הראשונה בכל טור,⁴⁰ ובשניים האחרים נחרזות הצלעיות הראשונות בחרוז משלהן, תוך יצירת חריזה מסורגת.⁴¹ לשיא התחכום בנקודה זו מגיע אלעין בחריזת עושה השלום לסוכות (ו): בפיוט זה באים לסירוגין טורים שכל אחד מהם מביא שני חרוזים קבועים השונים זה מזה, והפיוט מחורז אפוא לכל אורכו בארבעת החרוזים: -לָהּ/-רִי//גִי/-חַר. דגם חריזה כזה אינו מוכר ממקום אחר.

בשלושה פיוטים מקבל אלעין חידוש שהופיע לראשונה אצל רב סעדיה גאון ופותח בידי יוסף אלברדאני – חריזה מעין אזורית: הפיוטים הללו עשויים כמיני משולשים ומרובעים ספרדיים.⁴² תבנית זו נוצרה במזרח⁴³ ויוסף אלברדאני הוא כנראה הקדום מפייתני התקופה שקלט ופיתח אותה.⁴⁴ בפיוט יד, הבנוי בתבנית המשולשים, חוזרות מילות הצלעית האחרונה בכל טור בסופו פעם נוספת, כמעין מענה. אי אפשר לקבוע אם החזרה מכוונת על ידי הפייטן או שמא היא מעשה המעתיק, ונראה שמטרתה מוזיקלית: הכפלת הצלעית מאפשרת לשיר את הפיוט בנעימה המתאימה לתבנית השכיחה יותר, של הטורים המרובעים. גם תבניתו של פיוט יח מיוחדת: הוא עשוי בתבנית המרובעים, ובנוסף על כך טוריו משורשרים: וכל אחד מהם פותח במילה שבה הסתיים קודמו. המילים האלה מביאות בראשן את חתימת המחבר, וכך נכפלת חתימת שמו – בתחילת הטורים ובסופם.

בשני שירים משלב אלעין שתי שיטות חריזה שונות: בפזמון של פיוט ט

לכל מרכיב חרוז אחיד משלו.

40 בפזמון של שיר יא: -גִי/-גִי ובשיר יב: -גִים/-גִים. העובדה שמדובר בטורים ארוכים המחולקים לשניים ולא ברצף של טורים קצרים מוכחת בשירים אלה מחתימת שם הפייטן, הבאה רק בראשונה מכל שתי צלעיות; אלעין נהג לחתום את שמו בראשי כל טורי הפזמונים.
41 בעושה השלום לשקלים (כא): -דָה/-אֶל (או: -דָה/-קָל//דָה/-גֶל עם חריגות); ובשיר יז: -שִי/-דָה (בכל טור עד טור 9, וממנו ואילך לסירוגין כאשר הטורים השלמים חרוזים בסופם בחרוז האחיד: -דָה).

42 שירים אלה מביאים טורי שיר ארוכים הנחלקים לשלוש או ארבע צלעיות, אשר חוזרות זו בזו בחרוז המתחלף מטור לטור, והצלעית האחרונה חוזרת בחרוז קבוע מתחילת השיר ועד סופו. דגם החריזה בשירים אלה הוא אאת בבת גגת וכו' (יד), או אאת בבבת גגת וכו' (יח, כד).

43 על ניצנים של חריזה זו בפיוט הקלסי ראה ע' פליישר, 'מבנים סטרופיים מעין אוריים בפיוט הקדום', הספרות ב (1970), עמ' 140–194 (נדפס גם בספרו: השירה העברית בספרד ובשלוחותיה, א–ג, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, ירושלים תש"ע, עמ' 119–195). להידושו של רב סעדיה גאון בתחום זה ראה פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 286; 'טובי, פיוטי רב סעדיה גאון: מהדורה מדעית (של היוצרות) ומבוא כללי ליצירתו, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 258; ש' אליצור, 'שוב לשאלת האסכולה הפייטנית של רב סעדיה גאון', פעמים 145 (תשע"ו), עמ' 27–28.

44 ראה: בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 137–138.

הוא חורז את הטורים החתומים 'יעקוב' בחרוזי האחיד -רִים ואת הטורים החתומים 'אלאעין' בחריזה מדגם המשולשים (X/X-רִים). הפזמון של שיר טז עשוי גם בדגם דומה, ובו חורזי הפייטן את הטורים החתומים 'יעקוב הלוי א...' בחרוזי האחיד -פִים, ובטורים המשלמים את החתימה 'לאעין' הוא מאיץ את הקצב וחורזו בדגם של תבנית המשולשים (X/X-פִים). עשייה משולבת זו מפתיעה ומעניינת שכן היא אינה שגורה בפייטנות ולא מצאתי כדוגמתה אצל יוסף אלברדאני. יוסף אלברדאני עובר לעתים ממצב למקצב בעיקר בין שני המרכיבים בדגמי המחרוזת ופזמון, כפי שהראתה והדגימה בארי בספרה, אך תבנית המשתנה באמצע הפיוט כפי שראינו אצל אלאעין לא מצאנו אצלו. נראה שאלאעין הצעיד את המהלך ההתחלתי של אלברדאני צעד גדול קדימה. המהלך הזה קשור, כפי ששיערה בארי, בדרכי הביצוע של הפזמונים, שנועדו כידוע להישמע על פי לחנים קבועים מפי מקהלות מיומנות, ומנגינתם כנראה הוחלפה באמצע.⁴⁵ הנחייה מוזיקלית אנו מוצאים בשבעה כתבי יד המביאים את שיריו של יעקוב אלאעין ובראשם ציוני לחנים שבמנגינתם יש לשיר את הפיוט המועתק.⁴⁶ בפיוטים בדגם המחרוזת והפזמון הלחנים עומדים בדרך כלל בראש הפזמון.⁴⁷ אין ספק שדגם החריזה בתבנית המשולשים והמרובעים מתאים לפזמונים שנועדו כאמור להיות מושרים בפי מקהלה בשל קצבם המואץ וגיוון צליליהם. נראה שבשני השירים שרק חלקם האחרון עשוי כך משרתת ההאצה גם את תוכן השיר, כפי שיוסבר בסעיף הבא. יוצא דופן בתבניתו הפזמון לשבת זכור 'יצאתי בגלות ממקום למקום' (כג), שאותו עיצב הפייטן בדגם סטרופי. הפיוט הוא חיקוי של הפיוט של אלברדאני 'ארך קצי מטה ידי'⁴⁸ שנועד גם הוא לשבת זכור: בשני הפיוטים שתי מחרוזות מרובעות במקצב זהה ופזמון. אבל סדר המרכיבים שונה: אצל אלברדאני המחרוזות באות ברצף זו אחר זו ולאחריהן הפזמון ואצל אלאעין הפזמון בא בין שתי המחרוזות. הפזמון של אלאעין 'אכלוני הממוני חמסוני' הוא חיקוי מדויק של הפזמון של אלברדאני: 'אכלוני לכדוני

45 ראה: שם, עמ' 171.

46 אין אפשרות לדעת כמובן אם הלחנים צוינו בידי המשורר עצמו או בידי מעתיקים מאוחרים. למונח לחן ראה: ח' שירמן, תולדות השירה העברית בספרד המוסלמית, ערך, השלים וליווה בהערות ע' פליישר, ירושלים תשנ"ו, ב, עמ' 681 (במילון המונחים).

47 יוצאים מן הכלל פיוטים ט, יא: בפיוט ט המונח 'לחן' מופיע גם בראש המחרוזת – אמנם ללא ציון שיר המופת, אבל עצם הציון 'לחן' מראה שגם למחרוזת הוצמד לחן מפותח. בראש המחרוזת בפיוט יא עומד הלחן 'ארוגים לסיני', הרומז לפיוט מקדושתא לשבועות המועתק בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 235.96. בראש הפזמון בפיוט יא מצוין כלחן שירו של אלאעין 'זכור בריתו' (ג). שני השירים שונים בתבניתם ונראה שהציון מוטעה או מכון לשיר אחר שפותח כך. בראש פיוט יד עומד השיר 'ים סוף בקע' ליוסף אלברדאני (בארי [לעיל, הערה 7], עמ' 452); ואכן, שני השירים זהים בתבניתם (היא תבנית המשולשים) ובמצבם, להוציא החזרות על הצלעית האחרונה המצוינות בפיוטו של אלאעין. לפירוט שאר הלחנים ומחבריהם ראה במהדורה לצד המקורות לפיוטים: א, ג, ד, טו, כד.

48 ראה: בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 308.

בלעוני';⁴⁹ את טורו האחרון העתיק אלאעין מילה במילה מפזמונו של אלברדאני: 'מרוב עוני ארך קץ פדיוני'. את שמו הפרטי 'יעקב' פיזר אלאעין על פני שתי המחרוזות – בכל מחרוזת שתי אותיות כפולות, ואילו בראש הפזמון בא דווקא אקרוסטיכון קטוע מדגם אבג, שיטה המאפיינת בדרך כלל את המחרוזות.⁵⁰ ייתכן כמובן שמקומו החריג של הפזמון אצל אלאעין, בין שתי המחרוזות, אינו מקורי: מעתיק שביקש לחזור עליו אחרי כל מחרוזת ציין אותו כמקובל אחרי המחרוזת הראשונה, ולא טרח לשוב ולרמוז לו אחרי המחרוזת הנוספת.

ה. תוכני הפיוטים

חלק ניכר מהפזמונים של יעקב אלאעין נועד, כפי שציינו, להשתלב אחרי פיוט ד בקדושתאות⁵¹ שנכתבו לחגים הגדולים ולשבתות המצוינות, והם עוסקים בדרך הטבע בעניינים המיוחדים של הימים שלכבודם נתחברו. כפי שצוין קודם, יש בידנו חמישה פזמונים מפרי עטו של אלאעין לראש השנה, והנושאים המתפייטים בהם מעניינו של החג מגוונים. שני פיוטים עוסקים בפרשת העקדה (בר' כב, א)⁵² הנקראת בתפילת שחרית של היום השני של ראש השנה: המחרוזת בפיוט א, שבעלותו של אלאעין עליה ודאית, נפתחת ומסתיימת בצעקת המלאכים הצופים בהשתוממות באברהם הממהר לקיים את ציוויו של ה': הוא עוקד את 'מחמד לבו' ברצון ('בריצה'), לוקח את המאכלת בזריות ('במרוצה') ומתכוון לשחוט את בנו 'בנפש פפיצה'. ואז מגיע הרגע המרטיט, שבו אברהם מניח את המאכלת על גרונו של 'יצחק כדי לשחטו והמלאכים המקווים שהנה יצחק יביע התנגדות והמחזה המבעית יסתיים בטוב, נבהלים כי יצחק מצטרף להלך רוחו של אביו: 'צָשׁ וּמִיָּהָר לְשַׁחֵטוֹ וּשְׁנֵיהֶם הָרְבוּ עֲלֵיָּהּ [=שמחה]' (5). המלאכים אינם יכולים עוד לשאת את 'ההגזמה' במסירות הנפש הנגלית לעיניהם ופונים זה לזה בתמיהה: 'מִי שָׁר [=ראה] כֹּזֵאת הַפְּרָצָה' ו'כְּאַלֶּה מִי מְצָא' (6–7) – שאלות החוזרות בסוף הפזמון בלשונו של הפסוק מישעיה: 'מי שמע כזאת ומי ראה כאלה' (סו, ח).⁵³ בפיוט השני העוסק בעקדה (ב)⁵⁴ מדגיש הפייטן את מסירותו של אברהם בגיוון מסוים. כאן

49 שם, עמ' 309.

50 יוסף אלברדאני חותם בשתי המחרוזות 'אלברדאני' וחוזר גם בפזמון על אותה חתימה.

51 למבנה הקדושתא, מרכיביה השונים וחלוקתה לחוליות ראה: פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 138–182.

52 פיוטים א, ב; שניהם כתובים, כפי שצוין, בתבנית של מחרוזת ופזמון.

53 ביאור מלא לטורים המצוטטים כאן ובהמשך ראה במהדורה, להלן. יש לציין שבפזמון של פיוט א מרחיב אלאעין את המבט ומתאר בקצרה את כל תולדות חייו של אברהם, ורק באמצעו הוא שב ומתמקד בעקדת יצחק.

54 הפזמון בפיוט ב, 'ידו שלח ולקח יחידו', מופיע בשלושה כתבי יד (מקורות שסימנם במהדורה א, ז, ט) בין פיוטי סיום לתקיעות ובכתבי יד אחרים (ג, ו) הוא משמש בייעודו המקורי

הקב"ה הוא המצפה לכאורה מאברהם לקיים את הציווי ברצון ('בְּנֶגֶד יְחִידָךְ קַח נָא בְּרִצְיָהּ' [3]) ובשמחה ('הִבְיָאָהוּ בְּגִילָהּ' [7]).⁵⁵ אברהם אכן משכים ונוטל את המאכלת 'בְּכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאוֹדוֹ' (12), וממש לפני פעולת השחיטה המלאכים שוב מזדעקים ומונעים אותה. האיל מתגלה בסבך ומוקרב במקום יצחק והדרמה מסתיימת בפנייתו של הפייטן להקב"ה לזכור את אברהם והעקדה ובזכותם לזכות את ישראל בדין (20–22).

בפיוטים האחרים לראש השנה באים נושאים שונים: הפיוט 'יזכור בריתו ראשון ואחרון' (ג) עוסק בראש השנה כיום הדין ובמחילת העוונות. כמסייעים למחילה מגויסים קול השופר (3–4) וזכות האבות (7), והם המכריעים את הדין לטובתם של ישראל ומבטיחים את גאולתם. השופר, שהתקיעה בו היא המצווה העיקרית בראש השנה, נמצא במרכז הפיוט 'יתקע בשופר' (ה). הוא רצוי וערב לפני ה' אפילו יותר מהקרבת: 'קוֹל הַשּׁוֹפָר // בְּמַעֲלֵה יוֹשֶׁפֶר // אֶז יִיטֵב מְשׁוֹר פֶּר' (3–5). בטורים הבאים בפיוט מתאר הפייטן את הבושה והפחד הגדול שיאחזו את אומות העולם בהישמע קול השופר: 'אוֹיֵב וּמַעֲנֵה יַחְפֵּר // עַד מְאֹד יִפְוֹרֶר' (7–8), וכן את המתים שיקיצו מתנומת המוות שלהם: 'יְקִיצוּ יְשִׁיבֵי עַפְר' (9). כל הפעלים בפיוט הם בזמן עתיד ואולי מכיון כאן הפייטן, על פי מדרש קדום ואבוד, לשופרות שלעתיד לבוא שמטרת שניים מהם היא הפחדת אומות העולם ותחיית המתים.⁵⁶ בפיוט 'אותות הראה שוכן גדודים' (ד) פונה הפייטן לנושא שונה: הוא זוכר שראש השנה הוא גם ראש חודש, עובדה שבדרך כלל נזנחת בפיוטים לראש השנה, ומקדיש את כל הפיוט לשמש ולירח שה' בראם כדי שיתקינו על פיהם את המועדים והזמנים.⁵⁷

- כפומון בקדושתאות כלאיים. ראה: ש' אליצור ומ' רנד, רבי אלעזר בירבי קליר: פיוטים לראש השנה, ירושלים תשע"ד, עמ' 571, הערה 44.
- 55 פיוטי העקדה של יעקוב אלאעין דומים בעניין ה'עליצה' ו'הגילה' לפיוטי העקדה האשכנזיים, שכפי שהראתה ש' אליצור מדגישים את שמחתם הגמורה של אברהם ויצחק בשעת העקדה ואת מסירות נפשם השלמה ללא בכי. על ההבדלים בין פיוטי העקדה הספרדיים לפיוטי העקדה האשכנזיים והסיבות להבדלים אלה, ראה: ש' אליצור, 'עקדת יצחק: בכי או בשמחה? השפעת מסעי הצלב על הסיפור המקראי בפיוטים', עט הדעת, א (תשנ"ז), עמ' 15–35.
- 56 מסורת זו מופיעה פעמים רבות בפיוטיו של רבי אלעזר בירבי קליר, כפי שהראתה אליצור במבוא למהדורת שיריו לראש השנה. בפיוטיו נמנים שלוש תקיעות בשופר לעתיד לבוא שמטרתן: הפחדת אומות העולם, קיבוץ גלויות ותחיית המתים, ראה: אליצור-רנד (לעיל), הערה 54, עמ' 151–154. בפיוטנו עניין קיבוץ הגלויות אינו נזכר.
- 57 פיוט ד עשוי בתבנית מחרוזת ופומון ושני המרכיבים משורשרים ביניהם במילות הפסוק 'עשה ירח למועדים' (תה' קד, יט) המופיעות בראש הפומון בסדר שונה. הפיוט היה עשוי לכאורה לשמש גם לראש חודש, אך הקשרו בכתב היד – בין פיוטים לראש השנה – מעיד שלפחות המעתיק ראה בו פיוט לראש השנה. בנוסף על כך, לראשי חודשים שאינם חלים בשבת כתבו הפייטנים קדושתאות יח, ובאלו לא שולבו בדרך כלל פזמונות; ובפיוטים לשבת וראש חודש הם הקפידו להזכיר את עניין השבת בהבלטה. משום כך מסתבר שפיוטו של אלאעין אכן נכתב לכבוד ראש השנה.

ייעוד הפיוט 'ומם ולילה צור לך אייחלה' (ו) לחג הסוכות עולה בעיקר מן ההקשר שבו הוא מועתק בכתב היד – לפניו מועתקים פיוטים לסוכות. אפשר אולי לחזק ייעוד זה מלשון הטור: '[קו]מָה וְקוּמָם סוּכָה נְפוּלָה' (11), בו אמנם נזכר המבנה הארעי שאנו מצווים לשבת בו בסוכות ('סוכה'), אך למעשה מובן הדברים (על פי עמ' ט, א) מטפורי ועניינו בקשה לבניית בית המקדש החרב, כפי שכנראה נאמר בצלעית השנייה של הטור.⁵⁸ הפיוט הוא מסוג עושה השלום כמזכר מחיתומו הטיפוסי במילים 'בשלום תברכני'. הפייטן מתלונן בו, כמקובל בסוג, על צרות האומה ועולו הכבד של השעבוד: 'עוֹלֵי כְכָבֵד בְּיַד מְעַנֵּי' (2), ובעיקר מתחנן ומתפלל לגאולת ישראל ולנקמה בגויים.

פתיחת הפיוט לשמיני עצרת (ז) מזהירה על ייעודו: 'יוֹם שְׁמִינִי בְּהוֹסִיפְכֶם // עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לְכֶם' (2–1). בשיר נזכרים שניים מנושאי החג העיקריים: הקרבן שהקריבו ביום הזה (3–4) ועניין התחלת הזכרת הגשמים בתפילת העמידה הנרמז בטור: 'גְּשָׁמֵי נְדָבוֹת לְרוּחֹתֵכֶם' (6). הפיוט חתום 'יעקוב' – חתימה המזוהה כפי שצינו עם פייטננו. תבניתו דומה בטוריה הקצרים ובמקצבה לתבנית פיוט ה ('יתקע בשופר') החתום בשמו המלא של הפייטן וגם סגנון הפיוט מעיד על כותבו.

הה' מלכנו 'ידידים מחכי ישעך צור אליך נאספו' (ח) הוא הפיוט היחיד מסוג זה בין פיוטיו של אלאעין.⁵⁹ ייעודו לשמחת תורה נסמך בעיקר על ההקשר בכתבי היד: הוא מועתק בהם בסביבת פיוטים ל'זאת הברכה' או לשמחת תורה. תוכן הפיוט הולם את סוגו: כמקובל בפיוטי ה' מלכנו, אלאעין מתפלל לישועתם וגאולתם של ישראל תוך בקשת נקמה נחרצת באויבים ובמשעבדים האכזריים: 'לְמַטָּה יִפְלוּ קְמִיָּהֶם וְלָקוּם לֹא יוֹסִיפוּ' (6), 'עַל צְרִיָּהֶם שִׁפְחָה חֲמַתְךָ וּמִפְנֵיךָ יִסּוּפוּ // יִהְיוּ כְּקוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ בֵּית יַעֲקֹב וְשָׁרְפוּ' (8–9). מבעו של הפייטן עז ונרגש ומבטא את ההזדהות המוחלטת שהוא חש עם כאב עמו.

לפסח מצויים בידינו שלושה פיוטים שכתב אלאעין (ט–יא), ושלושתם עוסקים כצפוי בעניינו המרכזי של החג – יציאת מצרים. הפייטן מתייחס לאותות והמופתים שנעשו לישראל בצאתם מהעבדות ומנגד לעשר המכות שהביא הקב"ה על המצרים. בפיוט י מדגיש הפייטן דווקא את עונשם הכבד של המצרים ומבליט זאת גם על ידי החזרה על המילה 'מצרים' ברוב סופי הטורים. בתחילת הפיוט תיאור כמעט חגיגי של הקב"ה היורד ברוב מהשמים למצרים: 'יָרַד בְּעוֹזוֹ רוֹכֵב שְׁמַיִם // עַל קַל רֶכֶב וּבָא מְצָרִים' (2–1); ובמעבר חריף הוא עובר להכאת המצרים בזעם ובקצף גדולים: 'קִצְפוּ וְנַעְמוּ שְׁפָף בְּמִצְרַיִם' (3). בפיוט יא ('ארוממך ואהלך אלי זה') המחזרות המנונית ובה מודים ישראל על הגאולה ממצרים וחותרים בברכת 'שהחיינו' שנתקנה

58 הצלעית לקויה והצעתי בביאור להשלימה: 'קוּמָם כְּנֶאֱמָךְ בְּיַת דְּבִירֵי'.

59 כפי שצוין לעיל, סעיף ב.

כידוע לרגעי שמחה. הפזמון, שהיקפו הקצר חריג ביחס לפיוטים האחרים בתבנית זו, ממשיך בהודיה על הגאולה וכולל בהתאם פסוקים מן ההלל.⁶⁰ פיוט ט שפתיחתו 'אותות ומופתים הראה במצרימה' מיוחד בתבנית פזמונו המשלבת כפי שצוין שתי שיטות חריזה.⁶¹ התבנית משתנה מיד לאחר ההצהרה על השירה ששרו ישראל בצאתם ממצרים: 'בְּשִׁמְחָה וְגִילָה וְרִנָּן מְזַמְרִים' (9). הקצב המואץ והגיוון הצלילי משרתים את שמחת השחרור מהעבדות ואת ההלל והשבח להקב"ה.

לשבועות שרדו תשעה פיוטים של יעקוב אלאעין (יב-כ) ותבניותיהם מגוונות. הפיוטים עוסקים כמצופה במתן תורה ובמעמד הר סיני.⁶² בפיוט יב, 'יקרה מפנינים קנוייה מלפנים', הפייטן מתרכז בקדמותה של התורה ומפרט (בעיקר על פי משלי ה, כב-לא) נבראים שונים שהיא קדמה להן. גם הפזמון בפיוט טז עוסק לכל אורכו בתורה, אך בגיוון קל. הדברים מנוסחים בו בלשון רבים ומכוונים לחוקי התורה ומצוותיה: 'ישרים משמחי לב פיקודי יי ישרים'. הפייטן מפליג בשבחייהם תוך הבלטת השכר שמקבלים שומריהם ומקיימיהם. בשלושה פיוטים (יג, יד, טו) מתואר מעמד הר סיני על הודו ואימותיו.⁶³ מפעים בתיאורו פיוט טו:⁶⁴ בפזמון זה מצליח הפייטן להחיות את המעמד הנכבד והקורא חש כאילו הוא עומד בתחתית הר סיני המכוסה בערפל (3), לפידים בוערים מקיפים אותו (11), עשנו הכבד מתמר (12), קולות רעמים וברקים וקול שופר נשמעים ברקע (5-6), העצים, ההרים והאבנים נעקרים ומתרסקים מעצמת הקולות (7-9) והחרדה והזעזוע אוחזים בכולם (10), והשיא מגיע כאשר הקב"ה יורד בכל הודו ותפארתו, מלווה ברבבות מלאכים, ומנחיל לישראל את עשרת הדברות.

מיוחדים במדור זה פיוטים יט, כ. בכל אחד מהם מחרוזת אחת בלבד המקיפה שישה טורים החתומים 'יעקוב'. הפיוט 'יצרני מראש אלוה נוראים' (יט) נחתם בטור: 'אז קדם נבראים ועד לא נקראים' ונועד לשמש כפתיחה לסדר הנפוץ של שלמה סולימן לשבועות שפותח כך.⁶⁵ ייעוד זה גם מוכח מריבוי העתקותיה של המחרוזת בכתבי יד לפני הסדר של סולימן. הפיוט השני, 'יושב בגבהי שמי מעוני' (כ), מסתיים

60 ראה בביאור לטורים 5, 7, 9 במהדורה.

61 כפי שכבר צוין, ארבעה עשר הטורים הראשונים חרוזים בחרוזי האחד יָרִים ומהטור החמישה עשר מתחלפת החריזה לדגם המשולשים: X/X/יָרִים.

62 יוצא מכלל זה פיוט יז שהובא במהדורה במדור הפיוטים לשבועות רק מכוח הכותרת שבראשו: 'רהט לעצרת', אך אין בו אלא בקשות גאולה כלליות והוא אינו עוסק בענייני חג השבועות.

63 התיאור מבוסס על פסוקים מפרקי קריאת היום בתורה בשמות יט-כ.

64 הפיוט לקוי בסופו ובשולי כתב היד מועתק נוסח אחר לכמה מטוריו (ראה במהדורה). בסוף כתב היד כתב המעתיק: 'ויקול אלסדר (=ויאמר את הסדר) אתא מרבבות קודש וכו'; נראה שההוראה מכוונת לאמירת הדיברין של רב סעדיה גאון (ראה: 'י דודון, ש' אסף וי' יואל [מהדירים], סדור רב סעדיה גאון, ירושלים, תש"א, עמ' שפז).

65 הסדר נדפס בידי עדן הכהן, קדושתאותיו של ר' שלמה סולימן (לעיל הערה 11), ב, עמ' 124-162.

בטור: 'אותות גדולות ונוראות שנעשו בסיני' ונועד מן הסתם לשמש כפתיחה לפיוט לשבועות שמתחיל כך ומועתק בשני כתבי יד מהסדרה החדשה בקמברידג'.⁶⁶ בראש שתי המחרוזות האלה באה כותרת ערבית שלשונה: 'אגאבה' (=השיב לו, ענה לו). המונח בא בראש פיוטים נוספים בקדושתאות, בעיקר פזמונים.⁶⁷ לשון מענה שבו רומז לאמירת הפזמון שלא מפי החזן, ונראה שהוא נאמר בפי המקהלה כמעין תשובה לקטעים שנאמרים מפי החזן. עם זאת, הגדרתו של קטע פתיחה כ'מענה' תמוהה.

בנוסף לפיוט עושה השלום לסוכות שנדון קודם, מופיע באחד מכתבי היד עושה השלום של אלאעין לשבת שקלים (כא), אך ייתכן שמדובר בסתם פזמון לשבת זו.⁶⁸ ייעודו לשבת שקלים משתמע מההקשר הברור בכתב היד המשמש נוסח יסוד לפיוטנו ומלשונות פקידה ושקילה הבאים בו: 'יפקוד בישע נדודה' (1), 'אקנה ובפלים שקל' (3). גם כאן מתואר, כמצופה, מצבה העגום של כנסת ישראל בגלות. רגישותו הגבוהה של אלאעין לסבלותיה של האומה באה לידי ביטוי בציפוף ניכר של כינויים הצובעים את אומללותה של כנסת ישראל בצבעים חיים: 'נדודה', 'שדודה', 'בדודה', 'טרודה', 'אבודה', 'אסורה שכולה וגלמודה', 'ענייה עזובה מרודה'. נסמכות לתיאור זה הבקשות השגורות לישועה בזכות האבות (וכאן בעיקר יעקב אבינו [טורים 5, 11]) ולנקמה בגויים: 'צרי שיתם כגלגל' (10).

שני פזמונים מצויים בידינו לשבת זכור (כב, כג) ושניהם מושפעים השפעה ישירה מפזמונותיו של יוסף אלברדאני למועד זה. בפיוט כב נשמע קולו של הפייטן המספר את סיפור המגילה כחוויה אישית. הוא מתאר, בגוף ראשון, את מזימתו של המן הרשע להשמיד את כל בני עמו: 'יעץ אגגי בחרבו לחללי ... לקלע קהלי זקני ועוללי' (1, 3), את הפחד והעזווע אוחזים בו: 'בייהלי וחיילחלי ונוסף אהלי' (5), ואת ההצלה וההודיה להקב"ה, בהתרגשות המובלטת על ידי ציפוף ארבע מילים נרדפות לגאולה: 'נסין פדות ופורקן ותשועה עשה לי' (11). נראה שהפזמון נכתב בהשפעת פזמונו של אלברדאני לזכור: 'היר לץ שמו זינב חילי'.⁶⁹ מקצב השירים זהה, שניהם חורזים בחרוז האחיד -לי וטורם האחרון דומה.⁷⁰

66 כתבי היד הם: T-S NS 277.63; T-S NS 235.96. מחבר הפיוט אינו ידוע.

67 המונח עומד גם בראש הפיוטים הבאים: 'אנוכי ה' אלהיך איון אדיר המלוכה' (כ"י קמברידג', אוסף מוצרי IV 273), 'אתם ראיתם ואין זר אתכם' (כ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 275.136b) ועוד.

68 שימוש כ'עושה השלום' במקור המשמש לו נוסח יסוד מוכח מברכת 'עושה השלום' המצוינת אחריו, אך מילת 'שלום' או נגזרותיה אינן נזכרות כמצופה בסופו. בנוסף, בשני כתבי היד הנוספים שהפיוט מועתק הוא אינו משמש כנראה כעושה השלום, ואפשר אפוא לחשוד במעתיק של נוסח היסוד שהשתמש בפזמון רגיל כפיוט עושה השלום.

69 בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 307.

70 הפזמון של אלברדאני נחתם בטור: 'הפכת מספדי למחול לי', והפזמון של אלאעין בטור: 'הפך מספדי למחול לי'.

בפזמון הנוסף לזכור, 'יצאתי בגלות ממקום למקום' (כג), מחקה אלאעין, כפי שכבר צוין, את פיוטו של אלברדאני 'ארך קצי ומטה ידי', ובעיקר את הפזמון שבו.⁷¹ שני הפיוטים עוסקים במצוקתם של ישראל תחת עול משעבדיהם ומצופפים בפזמונים פעלים בגוף ראשון המתארים את אכזריותם של האויבים.⁷² בשני הפיוטים האויבים אינם מזוהים עם עמלק כפי שניתן היה לצפות בפיוטים לשבת זכור.⁷³ הפזמון לשמעו 'ידי אזלה ונפשי נבהלה' (כד) מנוסח אף הוא בגוף ראשון והפייטן מתאר בו את מצוקתו הגדולה לנוכח המשברים בהיסטוריה של האומה, החורבן והגלויות שבאו בעקבותיו: 'וְרָאשׁוֹן לֹא עָבַר / עַד שְׁנֵי גָבַר / וְכֹחֵי נִשְׁבַּר / כְּשֶׁנִּשְׁבַּה עֲדָרִי' (4); האומות המשעבדות ומזימותיהן האכזריות: 'בְּבֶל הִדִּיקִי / וּמְדֵי הִרְחִיקִי / וַיּוֹן הִצִּיקִי / וְאֶדְוִי וְהִגְרִי' (5), 'לְמוֹלֵי שְׁנֵיהֶם / פִּתְחוּ עֵינֵיהֶם / וְחֹרְקִים שִׁינֵיהֶם / לְהַפִּיל נַרְרִי' (7). מקצבו המהיר יחסית של הפיוט העשוי בתבנית המרובעים תואם את הלך רוחו המפחד של הפייטן ואת נשימתו המתקצרת: 'אַלֶּה בְּרְאוֹתִי / עֲצָמָה יִרְאָתִי / וּפְרָחָה נִשְׁמָתִי' (8). ייעודו של הפיוט לשבת שמעו עולה רק מההקשר בכתב היד.⁷⁴ אמנם אין בו ענייני תוכחה ומוסר וקריאה לחזור בתשובה כמקובל בפיוטים לשבת זו, אך גם תלונה על הגלות מתאימה לשבת של פורענות.

מתברר אפוא שייעוד רוב הפיוטים מוכח מתוכנם ומתחזק מההקשר בכתבי היד שבהם הם מועתקים. רק במקרים ספורים תוכן הפיוטים כללי וייעודם נקבע רק על פי הקשרם בכתבי היד.

1. דרכי שירה

יעקוב אלאעין חרוז את פיוטיו לפי הנורמה של השירה העברית בימי הביניים הדורשת זהות צלילית בהברות האחרונות של הטורים החוזרים, למן העיצור שלפני התנועה האחרונה.⁷⁵ לחילופי עיצורים ותנועות בחריזה אנו מוצאים דוגמאות מעטות: בפיוטים

- 71 ראה בסוף הסעיף הקודם.
- 72 בפזמון של אלאעין: 'אכלוני הממוני חמסוני // בלעוני הדפוני חטפוני // גידעוני דחפוני דחקוני' (כג, 5-7). ובפזמון של אלברדאני: 'אכלוני לכדוני בלעוני // רדפוני דחפוני אפפוני // נשכוני ייאשוני מסברוני' (בארי [לעיל, הערה 7], עמ' 309 [קח, 9-11]).
- 73 בשיר של אלברדאני נזכרים אדום וישמעאל ('חותן ומתחתן' [קח, 8]). בשיר של אלאעין נזכרת 'עדינה' (3), שהיא, על פי יש' מז, ה, מלכות בבל, אך בפיוטים היא משמשת, בעקבות מדרשים, כינוי קבוע לאדום (ראה שמו"ר טו, טז ועוד).
- 74 בכתב היד שמשמש נוסח יסוד (פרנקפורט 152) מועתק הפיוט בין פיוטים מקדושתא לשבת שמעו. במקור השני (כ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 326.36) הוא מועתק, כפי שכבר צוין, לצד שני פיוטים נוספים לאלאעין שבראש הראשון שבהם הכותרת: ארהאט (=רהטים) וייעודם אינו מוגדר.
- 75 ראה: ב' הרושובסקי, 'השיטות הראשיות של החרוז העברי מן הפיוט ועד ימינו', הספרות, ב (תשל"א), עמ' 735.

ה, כא הוא חורזו פתח בקמץ ובפזמון בפיוט א צירה בסגול כמקובל בפייטנות הארץ ישראלית. חילוף משמעותי יותר אנו מוצאים בפיוט כט בו הפייטן חורזו פתח בסגול, עובדה המחזקת את מוצאו הבבלי שכן בני בבל ידועים באי הבחנתם בין פתח לסגול בהגיית העברית.⁷⁶ יש לציין שבפיוט כא החורזו כאמור פתח בקמץ מופיע גם סגול ('תִּדְקֵל', טור 12). נראה שחריזות פתח בקמץ אינה משקפת את הגייתו של הפייטן אלא היא 'היתר' שהוא למד מפיוטים ארץ ישראליים, ואילו הסגול חודר משום ההגייה הבבלית שלו.

אין בפיוטים של יעקוב אלאעין שיטת שקילה מדויקת. נראה שטורי השירים דומים פחות או יותר במקצבם, כלומר במספר ההטעמות הכבדות הבאות בהם.⁷⁷ בכך דומה אלאעין לפייטני תקופתו שעדיין לא שקלו את שיריהם במשקלים מדויקים.⁷⁸ בשל היקפם הקצר יחסית ותבניתם החד־חרוזית אין בפזמונים שלפנינו מקום לקישוטי תבנית.⁷⁹ עם זאת חלק ניכר מהפיוטים נחתם בסיומות מקראיות, שהן אחד מהאמצעים התבניתיים הבולטים בפייטנות המזרחית המאוחרת.⁸⁰ בפיוטים הכתובים בדגם המחרוזות והפזמון נחתמים שני המרכיבים בסיומות מקראיות.⁸¹

כדרכם של פייטנים, גם יעקוב אלאעין מרבה בשימוש בכינויים, ולצדם באים מעט דימויים ומטפורות. רוב הכינויים בשירים שלפנינו מוכרים ושגורים, וחלקם הגדול מבוסס על מקראות.⁸² לצד כינויים אלה באים ביצירתו של הפייטן גם כינויים מעניינים ורעננים יותר, כגון הקב"ה ושכינתו המכונים: 'נורא כעין קרח' (ל, 7; על פי יח' א,

76 התופעה מצויה גם ביצירתו של יוסף אלברדאני, ושל עוד פייטנים המוחזקים כבבלים, ראה: בארי, יוסף אלברדאני (לעיל, הערה 7), עמ' 164. להגייה בבליית נוספת ראה בביאור לפיוט כז, טור 2.

77 שיטה זו יסודה במשקל ההטעמתי של הפייטנות הקדומה. על משקל זה וחוקיו ראה: ע' פליישר, 'עיונים בדרכי השקילה של שירת הקודש הקדומה', הספרות 24 (תשל"ז), עמ' 70–83.

78 כך גם נוהג בתחום זה יוסף אלברדאני, ראה: בארי, עמ' 171–172.

79 מילת קבע אולי מיוצגת בשיר י, שכפי שציינו, רוב הטורים בו חרוזים במילה 'מצרים' ומבליטים את העיסוק בעונשם של המצרים דווקא.

80 ראה פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 8), 284–288.

81 המחרוזות בפיוט יא אינה נחתמת בפסוק אלא בברכת 'שהחיינו', המשמשת תחליף לפסוק.

82 כינויים שגורים בפיוטים, או כאלה שמקורם מקראי, הם למשל: 'קוני' (א, 1; יז, 3), 'ראשון ואחרון' (ג, 1), 'מונה לכוכבים מספר' (ה, 6), 'אדון' (יד, 7), 'גבור' (טו, 3), 'נורא עליה' (יז, 9), 'מלכי וקדושי' (יז, 23), 'יה רוכב על עב קל' (כא, 1), 'צורי וגואלי' (כב, 7) – להקב"ה; 'איזומה' (ג, 7), 'יוצאים ביד רמה' (ט, 5), 'עם לא אלמן' (ט, 16), 'עמוסי מעיים' (י, 4), 'מחולת מחנים' (י, 8), 'נפוצים בארבע פנות' (ח, 10) – לישראל; 'מענה' (ה, 7), 'ארורים' (ט, 5), 'צוררים' (ט, 11), 'לוחצים' (ח, 4), 'קמים' (כו, 5) – לאויבים; 'יקרה מפנינים' (יב, 1), 'פתי מחכימה' (יג, 16), 'ישרה טהורה' (יג, 15), 'חמודה' (יז, 13) – לתורה; האבות מכונים: 'שיני חברון' (ג, 7); אברהם: 'איתן' (ב, 1); משה: 'ציר נאמן' (ט, 16), 'ציר משוי ממימה' (יג, 8), 'נאמן' (יד, 10), ועוד. מקורותיהם של הכינויים הללו מפורטים בביאור למהדורה.

כב), יריעות המשכן המכונים: 'העודף וסרח' (ל, 8; על שום שמ' כו, יב), והתורה שמחכימה את לומדיה: 'מפרשת פלאים' (יט, 2). כך גם הכינויים לכנסת ישראל הבאים בצפיפות בעושה השלום לשקלים ומדגישים את מצבה העגום בגלות (כא): 'עצובת רוח', 'שדודה', 'בדודה', 'טרודה', 'אומה מאוסה ותיקל' (7), 'רבודה' (12). באותו פיוט מופיע הכינוי ליעקב: 'נם ויעשו גל' (11; על פי בר' לא, מו) ולאויבים: 'מואסי חומר וקל' (9). מיוחד מהבחינה הזו גם פיוט טז: חוקי התורה ומצוותיה מתוארים בו ברצף של כינויים, כגון: 'ישרים משמחי לב', 'פיקודי יי המצורפים', 'עינים מאירים', 'פנים מיפים', 'קומות כפופות למעלה זוקפים', 'ברים טהורים', 'מסירים טינופים', 'נבחרים וטובים', 'נצבים ולא חולפים' ועוד. רוב הכינויים מתפענחים בדרך כלל בקלות, וגם כאשר נדרש מאמץ מסוים של פענוח הם אינם פוגעים בבחירתו של הטקסט ובהנאה ממנו.

הפייטן אינו מרבה להשתמש בדימוי ביצירתו. במקומות הבודדים שהוא נדרש לו מופיע סמן הדימוי 'כ'. בפזמון של פיוט (א), לאחר סיפור עקידתו של יצחק על המזבח, מתאר הפייטן את פעולתו הבאה של אברהם: 'ידו שָׁלַח וְלָקַח סִכִּין לְשַׁחֵטוֹ כְּטֹלָא' (18). הדימוי הישיר החף מכל עידון אינו חס על השומע ומעצים את הרגע הדרמטי. בעושה השלום לשקלים הפייטן מבקש מהקב"ה להרבות את הכפרה לחטאיה של כנסת ישראל, כמימיהם הרבים של הנהרות היוצאים מעדן: 'לְהַרְבּוֹת כְּפָרַת רְבוּדָה / כְּפִישׁוֹן וְגִיחוֹן וְחֻדְקָל' (כא, 12). דימויים נוספים מבוססים על מקראות וחלקם שגורים, כגון דימוי של התפילה לעבודת הקרבנות: 'אֶזְרָצָה רַחֲשֵׁי / כְּעוֹלָה עַל מוֹקְדָה // אֶמְרֵי יְהוָה כְּאֲשֵׁי / כְּהוֹקֵרֵב עַל תּוֹדָה' (יז, 5-6).⁸³ הדימויים מסייעים לפייטן להעצים את הסיטואציה המתוארת ולהמחיש אותה באופן ציורי לעיני הקורא.

גם במטפורה, שהיא האמצעי המרכזי ליצירת הלשון הציורית, לא מרבה אלאעין להשתמש בשיריו. בפיוט ג לראש השנה מתאר הפייטן את מחילת העוונות והגאולה במטפורה של רפואה: 'יְרַפֵּא שְׁבָרוֹן' (3). האויבים בעת מפלתם משולים לקנה וסוף הקמלים (על פי לשון יש' יט, 1): 'קָנָה יִשִׁית קֵד לְסַמֵּל // וְגַם יְקַמַּל כְּסוּף קַמַּל' (כט, 3-4). מטפורות ספורות נוספות מוגבלות לתחומם של טור אחד או צלע אחת, כגון המטפורה לגאולה: 'יִשַׁע הַלְבִישֵׁי' (יז, 17; על פי יש' סא, י); להגנה: 'יְמִינוֹ שֵׁת צִילֵי' (כב, 10; על פי תה' קכא, ה); או לגלות ולירידה מגדולה: 'אֲוֹרֵי שְׁחַר' (ו, 2); וְכִכָּה גִירֵי' (כה, 2). רוב המטפורות הללו שחוקות, או נסמכות על מקורות מקראיים.

כמקובל בשירה הפייטנית בכלל, גם בשירתו של יעקב אלאעין מועט אפוא השימוש בדימויים ובמטפורות. גם הכינויים ברובם ברורים ואינם חידתיים. השירים יפים דווקא בפשטותם: לשונם קולחת ועם זאת מרוכזת ועשירה, והפייטן מצליח להעמיד תיאורים חיים וצבעוניים של אירועים היסטוריים בחיי האומה כעקדת יצחק,

83 דימויים נוספים מבוססים על מקראות ראה בפיוטים: ה, 9; טו, 12; טז, 18; כז, 12.

מתן תורה ומעמד הר סיני, החורבן והגלות. עצמה נרגשת ניכרת בשירים בהם נשמע קולו האישי של הפייטן המספר בגוף ראשון את תלאות עמו תחת עול השעבוד של אומות העולם. בקיאותו של ר' יעקוב אלאעין במקרא ובדרכי הפיוט ניכרת בכל פינה ביצירתו. כחזן הוא ניצל את יכולתו השירית כדי להוסיף לקדושתאות שהשמיע פזמונים משלו. עם זאת, הוא הכיר ביוקרתן של הקדושתאות הקדומות, ולא ביקש אלא להוסיף עליהן את פזמוניו בפינה שבה נהגו בני זמנו להוסיף ליצירות העתיקות קטעים משלהם. יצירתו אמנם צנועה הן בהיקפה והן בסוגיה, אך ניכר בפייטן שהשתדל לגוון ולשכלל את תבניות שיריו ואף הגיע בחלק מהן לתוצאות מפתיעות. יצירתו של החזן הבבלי הגדול יוסף אלברדאני שימשה לו כפי שראינו דוגמה ומופת והוא הצליח לחקות את דגמי פזמוניו בכישרון רב. יעקוב אלאעין הוא אפוא נציג נאמן של תקופתו ושיריו שלהלן ייהנו את קוראיהם ביופיים ויערבו לאוזן בצליליהם המגוונים.

פיוטי ר' יעקב אלאעין

1. פיוטים לראש השנה

א

אַרְאֵלִים צַעְקוּ לְמוֹלוֹ מִשְׁמֵי עֲרִיצָה
 אֶת מַחְמַד לְבוֹ נֶעְקֵד בְּרִיצָה
 בְּגָדוֹ כְּפֶשֶׁט וְלֶקַח מֵאֲכֵלֶת בְּמִרוּצָה
 בְּנוֹ יְחִידוֹ לְשַׁחוּט בְּנֶפֶשׁ חֲפִיצָה
 גֶּשׁ וּמִיָּהָר לְשַׁחֲטוֹ וּשְׁנִיָּהֶם הֲרִיבוּ עֲלֵיצָה 5
 גְּדוּדֵי דוֹק נָמוּ מִי שָׁר כּוֹזֵאת הַפְּרָצָה
 וְתַמְהוֹ וְנִבְהָלוּ וְעָנוּ כְּאֵלֶה מִי מִצָּא
 הֵן אַרְאֵלִים צַעְקוּ חוּצָה

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 8.10 (1–20), לפניו: הקדושתא לפינחס הכהן 'מלך אדרו עטה' [ש' אליצור, פיוטי רבי פינחס הכהן, ירושלים תשס"ד, עמ' 363] ועוד מהרוזות ופזמונים לראש השנה לפייטנים שונים וביניהם הפזמון לאלאעין 'איתן כייחדך' [ב], ג; שם, T-S AS 128.134 (כ"י מטושטש וקרוע, 20–9, טורים 14–9 קרועים לאורכם ואינם ברורים, אחריו: פיוטים שונים מקדושתא לראש השנה וביניהם 'מגילות שלוש היום נפתחות' לשמעון בירבי מגס "א"מ הברמן, פיוטים נבחרים לחגים ולמועדים, לוד תשנ"ב, עמ' 53, א)

חתימה: יעקוב אלאעין

לחן: עמד למולי: מכוון כנראה לפזמון לזכור 'עמד למולי לאבד קהלי' לעמרם חזן. הפיוט מבוסס על סיפור העקדה בבר' כב, א–יט. 1 אראלים צעקו למולו: על פי יש' לג, ז, ומדרשו בבר'ר, נו, ה (מהדרות תיאודור-אלבק, עמ' 600): 'ובשעה ששלח אבינו אברהם את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו בכו מלאכי שרת, וה"ד "הן אראלים צעקו חוצה"'. ראה להלן טור 8. למולו: למול אברהם, כנגדו. משמי עריצה: מהשמים החזקים (איוב לו, יח), ולשון הנקבה ב'עריצה' לצורך החרו. 2 את ... בריצה: כאשר אברהם עקד את יצחק ('מחמד לבו') ברצון ('בריצה'); אך אולי צ"ל: 'כעקד בדיצה', כאשר עקד בשמחה. 3–4 בגדו כפשט: כאשר הסיר אברהם את בגדיו של יצחק כדי לעקדו; ולא מצאתי מקור לעניין זה. ולקח ... לשחוט: על פי בר' כב, י. במרוצה: בזריזות, ראה מדרש תהלים, קיב, ב (מהדרות בובר דף תקנה): 'אמר ליה "קח נא את בנך" וגו' (בראשית כב, ב), מיד "וישכם אברהם בבוקר" (בראשית כב, ג), חפץ לעשות מצוה בזריזות'. 5 עליצה: שמחה. 6–7 גדודי דוק: המלאכים, צבא השמים ('דוק', על פי יש' מ, כב). מי שר כוזאת ... כאלה מי מצא: לשון תמיהה והשתוממות, השווה ליש' טו, ח וראה להלן, טור 20; והעניין על פי המדרש המובא לטור 1. שר: ראה. כוזאת הפרצה: כמעשה הזה, שבו האב פורץ ורוצה לשחוט את בנו. 8 הן ... חוצה: יש' לג, ז (ראה במובא לעיל, טור 1).

פז-מון < אכר ל-חן > עמד למולי

יִדְעוּ בֶן שְׁלֹשׁ וְשִׁיבַר אֱלִילִי
 עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ וְאַחֲרָיו מִיֵּלֵא 10
 קוֹנוֹ הִיָּה מְחַלָּא לְכֵן גִּידְלוֹ בְּהַפְלָא
 וְשִׁלַּח שֵׁר וּבִישְׁרוֹ וְנָם הִיפְלָא
 בְּרָכוּ בְּכָל וְשָׁמוֹ יָמָיו בְּטוֹב נִכְלָה
 אוֹתוֹ אִזְּ נִיֶּסֶה זֶה הָאוֹת לְגִלָּה
 לְהוֹדִיעַ לְדוֹרוֹת עוֹצֵם אוֹת פְּלָא 15
 אָמַר לוֹ יְחִידֶךָ לְעֵלָה לְפָנֵי הָעֵלָה
 עֲקְדוּ אִזְּ כְּנַאֲמוֹ עַל מִזְבֵּחַ מְעוֹלָה
 יְדוֹ שִׁלַּח וְלִקַּח סִכִּין לְשַׁחֲטוּ כְּטָלָא
 נָמוֹ אַרְאֵלִים אֱלֵה לְאֵלָה
 מִי שָׁמַע כְּזוֹאת מִי רָאָה כְּאֵלָה 20

14 ניסה] נישא א 16 לעלה] לעולה א 18 כטלא] כטלה א

9 ידעו בן שלש: על פי בר"ר, סד, ד (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 703): 'בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו'. ושיביר אלילי: ראה את סיפור המעשה בבר"ר, לח, יג (מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 361–364). 10 ואחריו מילא: כמו 'עשה רצונו', וללשון השווה דב' א, לו ועוד. 11 קונו: את פני ה', שהוא 'קונה שמים וארץ' (בר' יד, יט; כב). מחלא: מחלה, פונה בתפילה, מתחנן. בכתב היד מסומנות אחרי המילה נקודתיים לסיים הטור (על פי החרוז), אך החתימה והמקצב מוכיחים שאין זו אלא חריזה פנימית. לכן גידלו: השווה בר' יב, ב. בהפלא: באופן מופלא, נסי. 12 ושלה: הקב"ה ('קונו') שלח. שר: מלאך. ובישרו: את בשורת לידתו של יצחק, ראה בר' יח, י. ונם היפלא: והמלאך אמר 'היפלא מה' דבר' (בר' יח, יד). 13 ברכו בכל: על פי בר' כד, א. ושמו ... נכלה: הלשון מגומגם והנוסח חשוד (וייתכן שיש לנקד 'ושמו'); ו'נכלה' צ"ל כנראה: יכלה. ימיו בטוב נכלה: על פי איוב לו, יא. 14 אותו: את אברהם. אז ניסה: בניסיון העקדה. זה האות: את ההבטחה שהובטחה לאברהם לאחר העקדה (בר' כב, יז–יח). לגלה: לגלות; ואולי הכוונה: כדי לגלות ולפרסם בעולם את צדקתו של אברהם; השווה בר"ר נה, א: '[ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם] וגו' ... ניסיון אחר ניסיון, גידלון אחר גידלון, בשביל לנסותם בעולם, בשביל לגדלן בעולם כנס שלספינה'. 16 אמר ... העלה: על פי בר' כב, ב. 17–18 עקדו ... לשחטו: על פי בר' כב, ט–י. כטלא: כטלה. 19 נמו אראלים: אמרו המלאכים (ראה במובא לעיל, טור 1). 20 מי שמע ... כאלה: יש' סו, ח.

ב

אִיתָן כִּי־חָדָךְ בְּנַפְשׁ נִקְיָה
בַּחֲנֻתוֹ וְנִסִּיתוֹ וְצִוִּיתוֹ מֵעֲלִיָּה
בְּנֶךְ יַחֲדָךְ קַח נָא בְּרִצְיָה
וְלֶךְ לֶךְ אֶל אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה

5 גִּנְנָתוֹ וּגְאֻלְתּוֹ בְּנִיךְ כְּחִלָּה
צִוּוּיֶיךָ כְּעֵשָׂה נוֹרָא עֲלִיָּה
דִּיבְרַתָּה לּוֹ יַחֲדָךְ הִבִּיאָהּוּ בְּגִילָה
וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה

פזמ<ן>

יְדוֹ שֶׁלַח וְלֶקַח יַחֲדוֹ
10 עַל מְזִבַּח וְעִצִּים עֲקָדוֹ

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 8.10, 4-1, 22-9, ראה פירוט בפיוט הקודם, נ; שם, T-S NS 276.6, 22-9, לפניו פיוטים ל'זיכרונות', א; שם, T-S NS 276.148, 22-9, ב; ניו-יורק, בית המדרש לרבנים ENA 2212.1, 22-9, ג; פרנקפורט, ספריית הקהילה היהודית (לשעבר), 52, 22-9, טורים 12, 14-17, חסרים, לפניו 'בוואן בני ציון' לאלאעין [כח], ד; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 272.27, 22-9, לקוי במקצת, ה; שם, T-S NS 243.168, 17-1 'דך אל', נוסח יסוד לטורים 5-8, לפניו קיקלר לראש השנה לפינחס הכהן: 'אדיר נאור בגבורה' [מהדורת אליצור, עמ' 368] ועוד פיוטים שונים מקדושתא לראש השנה, ו; שם, T-S NS 275.58, 17-9, לפניו פיוטים ל'זיכרונות', ז; שם, T-S AS 133.165 והמשכו הישיר שם, T-S AS 127.187, 4-1, 22-9, ח; שם, T-S H 8.5, 19-11 + 22, ט
חתימה: יעקב אלאעין 'אולי חתום 'יעקוב' והאות ו' מופקת מראש המילה 'ופשט' בטור 3

1 נקיה] מרה ו 2 וציויתו] וציויתו ו ח ס ר ח / מעליה] מעלייה ו משמי עליה ח 3 ברציה] ברצייה ו 10 מזבח] המזבח ו / ועצים] על עיצים ב

1 איתן: אברהם אבינו, על פי פסדר"כ ד, ג (מהדורת מנדלבוים, עמ' 61): 'איתן זה אבינו אברהם, דכת' "משכיל לאיתן האזרחי" (תה' פט, א)'. כייחדך: כאשר האמין בך לבדך. בנפש נקיה: באמונה שלמה. נוסח המקבילה 'בנפש מרה' סוטה מהחרוז וחשוד. 2 ונסיתו: בניסיון העקדה, ראה בר' כב, א. מעליה: מהשמים (השווה תה' קד, ג). 3 בנך ... נא: על פי בר' כב, ב. ברציה: ברצון. 4 ולך ... המוריה: בר' שם. 5 גננתו: הגנת על אברהם, על פי בר' טו, א. בניך: נראה שצ"ל: פניך. 6 ציווייך: לעקוד את בנו ולהעלות אותו לעולה, על פי בר' כב, ב. נורא עליה: כינוי פנייה להקב"ה, על פי תה' טו, ה. 7 דיברתה ... הביאהו: ציווית אותו: 'קח נא את בנך יחידך' וכו' (בר' כב, ב). בגילה: בשמחה. 8 והעלהו שם לעולה: המשך הפסוק מבר' כב, ב. 9 ידו שלח: אברהם שלח ידו. יחידו: את יצחק, והכינוי על פי בר' כב, ב. 10 על ... עקדו: על פי בר' כב, ט.

קם בַּמַּעֲמָדוֹ וּפִשְׁט בְּגָדוֹ
 בְּכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאוּדוֹ
 אֶת הַמַּאֲכָלֹת לְקַח בְּיָדוֹ
 לְשַׁחוֹט אֶת בְּנוֹ כְּמוֹ וַיַּעֲדוֹ
 15 אֲרָאֵלִי מַעַל צָעֲקוֹ לְנַגְדוֹ
 עַד יִשְׁקִיף וְנִם לוֹ פוֹדוֹ
 יָדָךְ אֵל תִּשְׁלַח בְּנֶעֱר לְאַבְדוֹ
 נֶאֱחֹז בְּסַבְּךָ הֲרֵאָהוּ לְצִידוֹ
 הַעֲלֵהוּ לְעֵלְיָה תַּחַת יְחִידוֹ
 20 אֶת אֱלֹהֵי יִזְכֹּר וַיּוֹסִיף יְדוֹ
 לְקִנּוּת עֲמוֹ בְּרוֹב חֲסִדוֹ
 כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת אַבְרָהָם עֲבָדוֹ

12 מאודו] מאוד ב מאדו ה 14 כמו ויעדו] כויעדו ח 15 אראלי מעל] מלאכי שמנים] ד / מעל] מעלה א ג שחק
 ה 16 ישקיף] השקיף ה ח ישקיף ויראו / ונם לו פודו] ויראה צורו ופודו ב צורו ופודו ה וירא צורו ופודו ט
 17 הטור כולו חסר ח / ידך] יד ה / ידך אל תשלח] אל תשלח ידך ד 18 לצידו] לצדו ג ח לצדו ה
 19 העלהו] והעלהו ב ח / לעלה] לעולה א ג / יחידו] ידו ט 20–21 כמאמר פועלו ודודו //
 אז כרת ברית לשמרו ולעודדו // לקנות זרעו וצאן ידו ב 20 יזכר] יזכור א ג ח 21 עמו] זרעו ג / ברוב] ברב
 א ג 22 כי זכר וג' ה / קדשו] קדש ב / אברהם] חסר ג / עבדו] א' עבדו ב

11 קם במעמדו: עמד על מקומו, תפס את מקומו בצד המזבח. ופשט בגדו: ראה לעיל א, 3.
 12 ובכל ... מאודו: ברצון ובמסירות גדולה, והלשון על פי דב' ו, ה. 13–14 את ... בנו: על פי
 בר' כב, י. כמו ויעדו: כפי שציווה אותו ה'. 15 אראלי ... לנגדו: ראה לעיל, א, 1 וביאורו.
 16 עד ... פודו: שיעורו: עד ישקיף פודו (=ה') ונם לו (לאברהם), וללשון ראה איכה ג, נ.
 17 ידך ... בנער: על פי בר' כב, יב. לאבדו: להמיתו. 18 נאחז בסבך: כינוי לאיל, על שום
 בר' כב, יג. 19 העלהו ... יחידו: על פי בר' שם. 20–21 את אלה יזכר: את ניסיון העקדה
 יזכור ה' לעם ישראל. ויוסיף ... עמו: ויגאל אותם, על פי יש' יא, יא. במקור ב נוסח שונה
 וטור נוסף על נוסח היסוד: כמאמר פועלו ודודו // אז כרת ברית לשמרו ולעודדו // לקנות
 זרעו וצאן ידו. ופירוש הדברים: כמאמר: כציווי. פועלו ודודו: בוראו ואוהבו, כינויים לה'.
 אז: אחרי ניסיון העקדה. כרת ברית: עם אברהם (ראה: בר' כב, טז–יט). לקנות זרעו: על פי
 יש' יא, יא. וצאן ידו: כינוי לעם ישראל, על פי תה' צה, ז. 22 כי ... עבדו: תה' קה, מב.

ג

פזמון < אחר עלי לחן יודע ועד

יִזְכּוֹר בְּרִיתוֹ רֵאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן
 בְּרָה וְזַעַם יִסִּיר וְאֶף וְחָרוֹן
 קוֹל שׁוֹפֵר יִשְׁמִיעַ וִירְפָּה שְׁבָרוֹן
 בְּתַרְוֵעָה יִרְצָה וְיַחִישׁ סִבְרוֹן
 אֲסִירֵי בְּרֹזֶל יוֹצִיא בְּכִשְׁרוֹן 5
 לְהַעֲבִיר דִּיּוּיוֹן וּלְמַלֵּא חֶסְרוֹן
 אֲיוּמָה יִגְאֹל בְּזִכּוֹת יִשְׁנֵי חֶבְרוֹן

מקורות: פילדלפיה, אוניברסיטת פנסילבניה (לשעבר דרופסי קולג') 228 (1-14); לתיאור כה"י ראה: ש' אליצור ומ' רנד, רבי אלעזר בירבי קליר: פיוטים לראש השנה, ירושלים תשע"ד, סוף עמ' 598, ג; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 110.25 (1-12), עם שינויים בטורים האחרונים, לפניו הרהיט 'מלך עליון אל דר [ב]מרום' לקלירי [אליצור-רנד, שם, עמ' 227, 320], א; קמברידג', T-S AS 113.166 (1-11) וראש טור 12 בנוסח שונה, כ"י לקוי וקרוע לאורך שוליו, ב) חתימה: יעקוב אלעזין ('קו' בראש המילה 'קול') נזכר: דוידוון, אוצר השירה והפיוט, ד* (1970), 225.

כותרת: לחן < ביד רמה ליעקב אלעזין א אחר ב 2 יסיר] ישיר (ר תלויה) א / ואף אף ב 3 ישמיע] ישמע א / וירפה] וירפא א 4 בתרועה] בתרועת ב / סברון] שברון] ב 6 ולמלא] למלא א

לחן: יודע ועד: מכוון לפזמון לויושע ליוסף אלברדאני: 'יודע ועד וסומך כל וסועד' (בארי [לעיל, הערה 7], 452); הלחן 'ביד רמה' שבמקבילה מכוון כנראה לפיוט 'ביד רמה הופיע דר שמים', מקדושתא לויושע (נדפס על ידי 'דוידוון, גנזי שכטר ג, ניו יורק תרפ"ח, עמ' 57-58). 1 יזכור בריתו: יזכור ה' את ברית האבות וזכותם תעמוד לישראל ביום הדין; וללשון השווה שמ' ב, כד ועוד. ראשון ואחרון: כינוי לה' על פי יש' מד, ו. 2 עברה וזעם ... ואף וחרון: הלשון על פי תה' עת, מט. 3 ישמיע: ה' ישמיע את קול השופר הגדול המבשר את הגאולה (השווה יש' כז, יג); אך אולי צ"ל 'ישמע', כבמקבילה, ומובן הדברים: ה' ישמע את תקיעותיהם של ישראל. וירפה שברון: מטפורה לסליחה ולגאולה; ו'שברון' כמו שבר, השווה יש' ל, כו. 4 בתרועה: בתרועת השופר. ירצה: יחפוץ ה'; ואפשר לנקד 'ירצה', יתפייס עם עמו בזכות תקיעותיהם. ויחיש סברון: וימחר לתת לעמו סבר, תקווה לגאולה. 5 אסירי ברזל: כינוי לישראל שבגלות על פי תה' קז, י. יוציא בכשרון: יוציא מגלותם בעת הרצויה; ברקע הדברים הפסוק 'מוציא אסירים בכשורות' (תה' סח, ז) ומדרשו במכילתא בא, מסכתא דפסחא טז (מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 62): 'מה ת"ל "בכשורות", אלא חדש שהוא כשר לכם, לא חמה קשה ולא גשמים'. 6 להעביר דיויון: לסלק את צערם. ולמלא חסרון: ולהשיב לישראל את ארצם וכבודם ואת המקדש, החסרים בעת הגלות; וללשון השווה ויק"ר ה, ד (מהדורת מרגליות עמ' קיא) ועוד: 'המקום ימלא חסרונו'. 7 איומה: כנסת ישראל, על פי שה"ש ו,

עֹנָם יְכוּפֵר כְּעַל יְדֵי אֶהָרֵן
 יַחַד נָשִׁישׁ וְנִשְׁמַח וְנָרוֹן
 נָם וְהָיוּ לְכֶם לְזִכְרוֹן 10
 יְשִׁיב מְזֻבַּח וְקָרְבָן וְשִׁלְחָן וְאָרוֹן
 וְכֹהֲנִים מְשֻׁרְתִים מְקַרְבֵי עֲשָׂרוֹן
 וְלוֹיִים מְשֻׁרְרִים מְנַעֲמֵי רוֹן
 וְיִשְׂרָאֵל מְנַגְנִים בְּיָם בְּכֶשֶׁרוֹן

ככתוב> כי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (מש' ט, יא)

ד

אוֹתוֹת הַרְאָה שׁוֹכֵן גְּדוּדִים
 בְּעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁחַק שְׁנֵי עֲדִים
 גְּלָה כֶּם תְּשׁוּבוּנִים נְעַבְרִים וּמְתִילָדִים
 עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים

8 עונם] עונה א 9-12 יקבץ נפוצי ציון ובנות שומרון // נצח ישבו באשד[1]ד ועקרין // יחד נשיש ונגיל נשמח ונרון // לספר ישועתו ביום זכרון א יקבץ נפוצי ציון ובנות ישו[רון] // נצח ישבו בשדוד ועקרין] // [ישיב] מזביח ושלחן וארון / ועל [...] ב

ד. מקור: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 8.10 (לפניו ואחריו פיוטים שונים לראש השנה) חתימה: יעקב אלאעין

ד; י. ישיני חברון: האבות הטמונים במערת המכפלה. 8 כעל ידי אהרן: כמו שאהרן כיפר על ישראל בקרבנותיו. 10 נם: אמר הקב"ה. והיו לכם לזכרון: במ' י, י. ובמקבילות נוסח הטור: 'נצח ישבו באשדוד ועקרין', וכוונתו: ישראל ישבו לנצח בכל הארץ, כולל הערים שבעבר ישבו בהן הפלשתים; אך נוסח הפנים מכוון יותר לעניין ראש השנה. 11-13 ישיב ... רון: והוא יבנה את בית המקדש וישיב את כל העוסקים בעבודה בו (כוהנים, לוויים וישראל) למקומם. וכהנים משרתים: דה"ב יג, י. 14 מנגנים בים: ששרו את שירת הים בנעימה. בכשרון: לשון מעשים כשרים ורצויים.

ד. לחן (בראש הפזמון, להלן טור 5): יוצאים ביד רמה (פזמון לפסח ליעקוב אלאעין [ט]).
 1 אותות הראה: את המאורות קבע לאותות, על פי בר' א, יד. שוכן גדודים: הקב"ה השוכן בין גדודי מלאכיו. 2 בשחק: בשמים. שני עדים: את השמש והירח, והשווה לתה' פט, לו-לח.
 3 גלה ... ומתילדים: על פיהם נעשים חישובי הלוח העברי וכן חשבון העיבור ('נעברים') והמולד ('ומתילדים'). 4 עשה ... למועדים: תה' קד, יט.

פזמון > ל <חן > יוצאים ביד רמה

5	יֵרַח עֲשֵׂה לְמוֹעֲדִים מְתוֹקָנִים עַשׂ מְבוֹאוֹ יָדַע שְׁמֵשׁ בְּעֵתִים מְזוּמָנִים קְרָאם שְׁנֵי גְדוּלִים בְּרִקִיעַ נְתוּנִים בִּיאַר בָּם שׁוֹכֵן עֲלִיוֹנִים אוֹתוֹת וּמוֹעֲדִים וַיָּמִים וְשָׁנִים
10	לְכָל גִּילָה עֲצָמָם וְרוֹב אוֹנִים אוֹתָם תִּלָּה בְּשָׁמַי מְעוֹנִים עֲדִים שְׁנִים בְּשַׁחַק נְכוֹנִים יָדְעוּ וַיְבִינוּ בָּהֶם מְנִינִים נְכוֹנִים הֵם לְשַׁעוֹת וְרַגְעֵי זְמָנִים
15	חֲקַקְם וְעֲשֵׂאֵם לְמוֹעֲדִים וְזְמָנִים וְכַתֵּב וְחַקֵּק בְּדַת שִׁינוּנִים וְהִיוּ לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים

5-6 ירח ... מזומנים: על פי תה' קד, יט, ופירוש הטור: הקב"ה ברא את הירח ואת השמש כדי שיתקינו על פיהם את המועדים והזמנים. לצירוף 'בעתים מזומנים' ראה נח' י, לה. מתוקנים: בכתב היד 'ים' מתוקנות. 7 קראם ... נתונים: על פי בר' א, טז-יז. 8 בס: בירח ובשמש. 9 אותות ... ושנים: על פי בר' א, יד (השווה לעיל טור 1 ולהלן טור 17). 10 עצמם: עצמתם, כוחם. רוב אונים: נרדף ל'עצמם', והלשון על פי יש' מ, כו. 11 אותם: את שני המאורות. 12 עדים ... נכונים: השווה לעיל טור 2. 13 ידעו ... מנינים: על פי השמש והירח ידעו עם ישראל לחשב את מניין המועדים, השנים והימים. 14 נכונים ... זמנים: והם מוכנים גם לחשב בעזרתם את יחידות הזמן הקטנות. 15 חקקם ... וזמנים: הקב"ה בראם וקבעם לצורך המועדים והזמנים. 16 וכתב ... שינונים: וכתב בתורה את הפסוק המצוטט בסמוך. בדת שינונים: בתורה שמשננים אותה. 17 והיו ... ושנים: בר' א, יד.

ה
פז-מון <

יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר
עוֹן יְכוּפֵר
קוֹל הַשׁוֹפֵר
בְּמַעְלָה יוֹשֵׁפֵר
אֶז יֵיטֵב מְשׁוֹר פֶּר 5
לְמוֹנָה לְכוּכָבִים מְסַפֵּר
אוֹיֵב וּמַעֲנָה יַחְפֵּר
עַד מְאֹד יִפּוֹרֵפֵר
יִקְיִצוּ יִשְׁנֵי עֶפֶר
נוֹעֵם רְנִנּוֹת יִסּוֹפֵר 10
הָאֵל תִּפְאַרְתּוֹ תוֹשֵׁפֵר
בְּחִצְצָרוֹת וְקוֹל שׁוֹפֵר

מקור: ניו-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 3437.10 (1-12), אחריו פיוטים שונים מקדושתא לראש השנה, ג). שרידים של פזמון דומה באים בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S AS 111.209 (קרע גדול במרכז כתב היד, התחלת הפיוט וסופו לקויים, החתימה משובשת, בין פיוטים מקדושתא לראש השנה) ושם, T-S AS 131.106 (שריד, קרוע לאורכו, לפניו ואחריו פזמונים למלכויות, זיכרונות ושופרות), אך במקורות אלה אין הוא חתום 'יעקב אלאעין', נוסח רוב טוריו שונה וסימונו (על פי המקור השני) 'תקעו בחדש שופר'. כמה טורים דומים בראש הפיוט עשויים ללמד שאולי מדובר בעיבוד של פיוטו של אלאעין, אך אין אלו עדי נוסח שלו ולא השתמשתי בהם במהדורתי.

1-2 יתקע ... יכופר: בזכות תקיעת השופר יומתק דינם של ישראל ויכופר עוונם; ולשון 'יתקע בשופר' על פי יש' כו, יג. 3-4 קול ... יושפר: קול השופר ייטב ויירצה לפני ה' בעלותו למרומים. 5-6 אז ... מספר: וייטב לפני ה' ('למונה לכוכבים מספר' [על פי תה' קמו, ד]) אפילו מהקרבות (השווה תה' סט, לב). 7 אויב ... יחפר: האויבים ומעני ישראל יבושו במעשיהם בהישמע קול השופר. 8 עד מאד יפורפר: ויודעו ויטולטלו (ראה איוב טו, יב) מאימת קול השופר. 9 יקיצו ישיני עפר: קול השופר מבשר את תחיית המתים; ללשון השווה דנ' יב, ב ובשילוב עם הטור הבא ראה גם יש' כו, יט. נראה שבטורים 8-9 נזכרים שני שופרות שלעתיד לבוא: הפחדת אומות העולם (8) ותחיית המתים (9); השווה למצוין לעיל, הערה 56. 12 בחצצרות וקול שופר: תה' צח, ו.

2. פיוטים לסוכות, לשמיני עצרת ולשמחת תורה

1

[סוכות / עושה השלום]

יומם וְלַיְלָה צוֹר לָךְ אֵיחָלָה / יִשְׁעֶךָ אַקוּהַ נִצְחֵי וְשִׁבְרֵי
 עוֹלֵי כִכְבֵּד בְּיַד מְעַנֵּי / עֲצָבֵי כְּעֵצִים וְאוֹרֵי שָׁחַר

[ק]רְאֵתֶיךָ צוֹר שׁוֹמֵיעַ תְּפִלָּה / קוֹלֵי קְשׁוּב וְרִקֵּם אֵל תַּחֲזִירֵי
 בְּעֲנִי רְאֵה מְהֵרָה עֲנֵנִי / בְּקִרְאֵי גְרוּנֵי כִּי נִיחַר

5 אֵלֶיךָ שׁוֹעֲתֵי צָרְתִי כַּגְּדֵלָה / לָךְ הוֹחֲלֵתִי אֵל תַּחֲפִירֵי
 אֵלֵי פָנַי צוֹר וְחֲנִינֵי / עֲזֹבֵנִי כּוֹחֵי וְלִבִּי סִתְּרָחַר

יָשׁוּב אִפְּךָ וְחוּסָה בְּחִמְלָה / נִקּוּם מִקְמִי וּמִפְּרֶךְ הַדְּרִירֵי
 [...] תִּקְרָבִי בְּחִצְרוֹתֶיךָ לְשִׁכְנֵי / אֲשֶׁרֵי תִקְרַב וְתִבְחַר

[ח]שׁוֹף זְרוּעֶךָ נוֹרָא עֲלִילָה / חֲנַן וְגִנוּן וְקִבְץ פְּזוּרֵי
 10 [זמ]ר זִמְרָה וְשָׁר לָךְ זְקִינֵי / עַל אֵילֵי תְּשַׁחַר

מקור: קמברידג', T-S NS 276.3 (לפניו פיוטים לסוכות)

חתימה: יעקוב (כל אות פעמיים, 'ק' במילה 'קולי' (טור 3)) אלאעין חזן ח[נוק]

1 צור] רמתוקנת מילואולי כתוב 'צורי' 4 ניחר] יתלויה

ההשלמות בראשי הטורים על פי חתימת שמו של הפייטן. 1 צור: כינוי־פנייה לה'. לך איחלה: השווה תה' לה, טז. ישעך אקוה: על פי בר' מט, יח. נצחי ושבירי: תוחלתי ותקוותי, כינוי־פנייה לה'. 2 עולי ככבד: ללשון ראה מל"א יב, י ועוד, והשווה לוי' כו, יג. מעני: אויבי. עצבי: כאבי, צערי. ואורי שחר: ואורי קדר, מטפורה לירידה מגדולה. 3 [ק]ראתיך צור: השווה לתה' פח, י. שומיע תפלה: המשך כינוי־הפנייה לה', על פי תה' סה, ג. ורקם אל תחזירי: ללשון ראה בר' לא, מב ועוד. 4 בעניי ראה: השווה לתה' קיט, קנג; איכה א, ט. מהר ענני: תה' סט, יח; קב, ג. בקראי ... ניחר: על פי תה' סט, ד. 5 אליך שועתי: ראה: תה' ג, ג; פח, יד. אליך ... כגדלה: השווה תה' פו, ז. לך הוחלתי: על פי תה' לה, טז. אל תחפירי: אל תכלים אותי בכך שתשיב את פני ריקם, השווה לתה' עד, כא. 6 אלי ... וחניני: 'פני' כמו 'פנה', על פי תה' כה, טז; פו, טז ועוד. עזבני ... סחרחר: על פי תה' לה, יא. 7 ישוב אפך: יש' יב, א. מקמי: מאויבי. ומפרך: ומשעבודם. הדירי: שחרר אותי. 8 תקרבי ... ותבחר: על פי תה' סה, ה. תקרבי: תקרב אותי. לשכני: לשכן אותי. 9 [ח]שוף זרועך: על פי יש' נב, י. נורא עלילה: כינוי־פנייה לה', על פי תה' סו, ה. וגנון: והגן. פזורי: את ישראל המפורזים בין העמים. 10 [זמ]ר: ההשלמה על פי האקרוסטיכון והעניין. זקיני:

[קו]מָה וְקוּמִים סוּכָה נְפוּלָה / קוּמִים כְּנַאֲמָךְ בִּי[. . .] רִי
 קוֹנֵי בְּשָׁלוֹם תִּבְרַכְנִי[*] / אֱלֹהֵי הַקָּשִׁיבָה וְעֵשָׂה אֶל <תֵּאָחֵר>

ז

[שמיני עצרת / פזמון]

<פזמון>

יּוֹם שְׁמִינִי בְּהוֹסִיפְכֶם
 עֲצַרְתָּ תִּהְיֶה לְכֶם
 קָרְבַּן עוֹלָה בְּהַקְרִיבְכֶם
 וְגַם מִנַּת הַחֶג בְּהַשְׁלִימְכֶם
 בְּרָכָה אָרִיק לְכֶם 5
 גְּשָׁמֵי נְדָבוֹת לְרוּחֹתְכֶם
 וּבְחֻדוֹשׁ שְׁמִיכֶם
 יַעֲמוּד זְרַעְכֶם וְשִׁימְכֶם
 יוֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם
 עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם 10

11 כנאמך] את לוייה 12 מועתק בשוליים

ז. מקור: ניו-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 2702.26 (קטע מקדושתת כלאיים לסוכות; הפיוט שלפנינו משמש כפזמון לסטרופה 'מכל ימים הנספרים' [העומדת על האקרוסטיכון המקוצץ מ-ג], ואחריו מופיעה סטרופה נוספת, כנראה מאותו פיוט, 'סידור ריח קרבנות אשה', ובה האותיות ס-ע; אחריה מצוין שנית פיוטו של יעקוב אלאעין כפזמון)

1 בהוסיפכם] פ תלוייה 3 בהקריבכם] ב ראשונה מתוקנת מ-ל 8 ושימכם] י תלוייה

דויד המלך, על שום מל"א א, א. על אילית השחר: תה' כב, א. 11 וקומם סוכה נפולה: על פי עמ' ט, א. כנאמך: כהבטחתך. בין.. [רי: מתבקש כאן כינוי לבית המקדש, כגון: ב]ת דבי] רי. 12 קוני: כינוי-פנייה לה', על פי בר' יד, יט; כב. בשלום תברכנ[י]: על פי תה' כט, יא. הקשי-בה> ... <תאחר>: דנ' ט, יט.

ז. 1-2 יום ... לכם: על פי במ' כט, לה; וי' כג, לו ועוד. 3 קרבן ... בהקריבכם: על פי במ' כט, לו. 5 ברכה אריק לכם: על פי מלאכי ג, י. 6 גשמי ... לרוותכם: רמז לתפילת הגשם הנאמרת בשמיני עצרת; ולצירוף 'גשמי נדבות' ראה תה' סח, י. 7-8 ובחודש ... ושימכם: על פי יש' טו, כב. 9-10 יוסף ... בניכם: תה' קטו, יד.

ח

[שמחת תורה / ה' מלכנו]

יי מלכינו

יְדִידִים מַחְכֵי יִשְׁעֶךָ צוֹר אֱלֹהֵיךָ נֶאֱסָפוּ
 עֲדִיךָ בָּאוּ לְחַלְךָ וּלְפִתְחֶיךָ הִקִּיפוּ
 קוֹלָם קָשׁוּב מִמְּעוֹנֶיךָ כִּי הֵם יַחַד לָךְ יִצְפוּ
 בְּעִזְרָתָם קוֹם כִּי לֹחֲצִים לְמָאֵד הִחְטִיפוּ
 אֲמִץ וְחֹזֵק וְרוּעֵם וּמְפַרֵּיכֵהֶם יִרְדּוּפוּ 5
 לְמַטָּה יִפְלוּ קְמִיָּהֶם וּלְקוֹם לֹא יוֹסִיפוּ
 אֲמַרְךָ הֵקֵם לְעַמְּךָ וְכָל אוֹיְבֵיהֶם יִהְדּוּפוּ
 עַל צְרִיָּהֶם שְׁפוּךְ חַמַּתְךָ וּמִפְּנֵיךָ יִסּוּפוּ
 יִהְיוּ כְּקוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ בֵּית יַעֲקֹב יִשְׁרָפוּ

מקורות: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. d. 57 (2745/12) דפים 42–43 (1–14), בין פיוטים לשמחת תורה ולקריאת
 וזאת הברכה, ג; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 116.1 (1–12, א); שם, T-S AS 130.67 (2–6),
 קרוע בשוליים העליונים, בין פיוטים לשמחת תורה, ב; שם, T-S NS 113.62 (לקוי במקצת, נוסח מקוצר:
 טורים 1–6, 14, ג); שם, T-S Misc. 24.166 (7–14, ד); קמברידג', אוסף מוצרי V 161 (נוסח מקוצר, 1–6,
 14, לקוי במרכז כתב היד, בקדושתא לשבועות, ה)
 חתימה: יעקוב ('קו' במילה 'קולם' [3]) אלאעין

כותרת: אחר ליעקב אלאעין נ'ע' א אחר יעקב ג 1 מחכין מחכה ג 2 לחלך לחלות ג / ולפתחין ודלתין
 א ואל דלתין ג ולדל[...]. ה 3 ממעוניך ממעונך א ב 4 קום] קום נא ה / למאד] במאד אותם א אותם ג /
 החטיפו] החניפו ב 5 ומפריכיהם ירדופו] ועל צריהם יזוקפו א ועל פ[...].יהם יזוקפו ג 6 קמיהם] י ת לויה
 ג / יפלו קמיהם] קמיהם יפלו א ג ה 7 אויביהם] צריהם א / יהדפו] יושספו א ירדופו ד 8 שפוך] שפך ד
 9 ישרפו] ישרפו א

1 ידידים: כינוי לישראל. צור: כינוי־פנייה לה'. נאספו: נקהלו. 2 עדיך באו: על פי
 תה' סה, ג. לחלך: לחלותך (בכ"י ג: 'לחלות'). ולפתחין הקיפו: השווה מש' ח, לד, וראה נוסח
 המקבילות. 3 קולם: תפילתם. ממעוניך: מהשמים (ראה דב' כו, טו). ולטור כולו השווה
 תה' ה, ד. 4 בעזרתם קום: עמוד לעזרתם, על פי תה' מד, כז. לוחצים: האויבים. למאד
 החטיפו: לקחו רבים בשבי בכוח; ואולי פירושו: חטפו וגזלו את כל אשר להם. 5 זרועם: של
 ישראל. ומפריכיהם ירדופו: והם ירדפו את האויבים שהעבדו אותם בפרך. ונוסח כ"י א: ועל
 צריהם יזוקפו (=ישלטו); אך לשון 'ועל צריהם' חשוד כי הוא חוזר בראש טור 8. 6 קמיהם:
 אויביהם. ולקום לא יוסיפו: השווה יש' כד, כ. 7 אמרך ... לעמך: על פי תה' קיט, לה,
 וביאורו: קיים את הבטחתך; וכל ... יהדפו: 'להדף את כל אויבך מפניך כאשר דבר ה'
 (דב' ו, יט). ובכ"י א: צריהם יושספו (=יבקעו, יושמדו). 8 על צריהם: ראה תה' פא, טו.
 שפוך חמתך: יר' י, כה; תה' עט, ו. יסופו: יאבדו, ימותו. 9 יהיו: האויבים. כקוצים ...

10 נְפּוּצִים בְּאַרְבַּע פְּנוֹת כּוֹלָם אֶז נְאוּסְפוּ
 וְגַם שִׁיר חֲדָשׁ יִצְפָּצְפוּ וְהוּ [ד] וְהָדָר יוֹצְנָפוּ
 הָרִים רְנָה יִפְצִיחוּ וְעִסִּים יִטִּיפוּ
 לְצִיּוֹן כִּי־עָלוּ פְּדוּיִם נְאוֹת מְדַבֵּר יִרְעָפוּ
 וְגַם יָקוּם נוֹאֵם וְקוּי יִי כּוֹחַ יִחְלִיפוּ

ככ>תוב< וקויי יי יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (יש'
 מ, לא)
 וכתוב גאלינו יי צבאות >שמו קדוש ישראל< (יש' מז, ד)
 ב>רוך אתה יי גאל ישראל

10 נפוצים ... נאוספו] נדוחים לנוך קבץ ומכל צד יאנספו] א / פנות] פינות ד 11-13 חסר א 12 ועסיסים] י
 ראשונה תלויה נ 14 כוח] לפניו 'יחליפו' ומסומן למחיקה נ / וגם ... יחליפו] וקויי יי כח יחליפו
 [י]רוצו ולא ייגעו ילכו] ולא ייעפו א וקויי יו' כח יחליפו ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ג וקויי] יי יחליפו ד
 וקויי יי [י]רוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו ה

ישרפו: שילוב של יש' לג, יב ועו' א, יח. 10 נפוצים ... נאוספו: על פי יש' יא, יב. נאוספו:
 שגוי, ונראה שצ"ל: יאוספו (השווה כ"י א, אך בו נוסח הטור כולו שונה). 11 וגם ...
 יצפצפו: השווה יש' מב, י; תה' צו, א ועוד. יוצנפו: יעוטרו (מטפורה לגאולה). 12 הרים רנה
 יפציחו: בזמן הגאולה, על פי יש' מד, כג ועוד. ועסיסים יטיפו: על פי יואל ד, יח; עמ' ט, יג.
 13 פדוים: ישראל שנגאלו מהגלות. נאות מדבר ירעפו: על פי תה' סה, יג. 14 יקום: יתקיים.
 נואם: דבר ה' שבפסוק הסמוך (יש' מ, לא).

3. פיוטים לפסח

ט

<חן>ל

אותות ומופתים הראה במצרימה
 בעשרה כהיכם מהם להנקמה
 גאל וגנן קהל איומה
 ובני ישראל יוצאים ביד רמה

פז-מון <ל-חן>

- 5 יוצאים ביד רמה הלכו נמקרים
 יוצרם כהדרים מפרך ארורים
 עליהם הטה חסד וחסן הדורים
 עלו חמושים מארץ מצרים
 קוראים צבאות יי מחנות ישרים
 10 קהלות ששים ריבוא הגברים

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 2.9 (1-22), לפניו פיוטים שונים לפסח וביניהם שניים לאלאעין [י, יא], ג; אוקספורד, בודלי (2744/5) Ms. Heb. e. 54 דף 37 (1-19 'עמם', א); קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 275.195 (1-22), טורים 7-14 חסרים, לפניו פיוטים שונים מקדושתא לפסח, ב; אוקספורד, בודלי (2712/22) Ms. Heb. e. 39 דף 124 (1-5 'יוצאים' [שומר דף], כ"י מטושטש, לפניו: הרהיט לפסח לקלירי 'אומץ גבורותיך הפלאת' [י' פרנקל, מחזור פסח, ירושלים תשנ"ג, עמ' 118] והפזמון לאלאעין 'ירד בעוזו' [י], ג) חתימה: יעקוב (כפול) אלאעין

כותרת: לחן אותות הראה (מחרוזת לראש השנה ליעקוב אלאעין [ד]) פזמון-ן <ל-חן> יריח עשה (פזמון לראש השנה ליעקוב אלאעין [ד]) א 1 ומופתים] ו שנייה תלויה נ / הראה] הראתה ב 2 כהיכם] כהכה א ב הכם ג / מהם] בהם א ב 6 כהדרים] כהדרים א 7 הדורים] מתוקן בשוליים מ'הידם' (ד שנייה תלויה) נ הידורים א 9-10 סדר הטורים הפוך א / קוראים] קוראים א ב 10 קהלות] קהילות א / ששים] ששם

1 אותות ... במצרימה: השווה ליר' לב, כ; תה' קלה, ט ועוד. 2 בעשרה כהיכם: כאשר היכה הקב"ה את המצרים בעשר המכות. מהם להנקמה: להיפרע מהם על שעינו את ישראל. 3 איומה: כנסת ישראל, על פי שה"ש ו, ד; י. 4 ובני ... רמה: שמ' יד, ח. 5 יוצאים ביד רמה: כינוי לישראל (ראה שם). 6 יוצרם כהדרים: כאשר הוציאים הקב"ה לחופשי. מפרך ארורים: משעבוד מצרים ('ארורים'). 7 עליהם: על ישראל. עליהם הטה חסד: ללשון ראה עז' ז, כח; ט, ט. חסד וחסן: לצירוף ראה אס' ב, יז. 8 עלו ... מצרים: על פי שמ' יג, יח. 9 קוראים: צ"ל כבמקבילות: קרואים. צבאות ה': שמ' יב, מא. מחנות ישרים: כינוי לישראל. 10 קהלות ... הגברים: על פי שמ' יב, לז.

וְכֹלֶם זְרִיזִים מְתַנְיֵהֶם חֲגוּרִים
 וּמְשַׁאֲרוֹתָם עַל שְׁכָמָם צְרוּרִים
 בְּכִישׁוֹר וּדְיִשׁוֹר יִצְאוּ אֲסוּרִים
 בְּשִׁמְחָה וּגְלִילָה וְרִנָּן מִזְמוּרִים
 15 אוֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו / וְרוֹב נִפְלְאוֹתָיו / יַחַד סוֹדְרִים
 לְחִירוֹת מַעֲבָדוֹת / יִצְאוּ בַּפְּדוּת / מִיַּד צוּרְרִים
 אוֹמְרִים תְּהִלָּתוֹ / מְתַנְיִם יִשׁוּעָתוֹ / כְּבוֹדוֹ מְסַפְּרִים
 עֲלֵיהֶם חֲנָן / וּפְסַח וְגִנָּן / וְרֵאשֶׁם הַרִים
 יִקָּר עוֹז כּוֹלְלוֹ / כִּי עֲמָם עָלוּ / שְׁנֵי צִירִים
 20 נָמוּ עֲזוּרִים / מַעֲבָדוֹת דְּרוּרִים / שִׁירוֹת וְשִׁירִים
 עַל כֵּן מִלֵּי צִיר נֶאֱמָן / חֲקַק לְעַם לֹא אֱלֹמָן / בְּשִׁינּוֹן סְדָרִים
 הוּא הַלִּילָה הַזֶּה לִּי שִׁימוּרִים

ב / ריבוא] רבו א רבוא ב / הגברים] אולי מתוקן מ'הגבורים' ג 11 וכולם] וכלם א / מתניהם] ומתניהם א
 12 ומשארותם] משארותם ב / שכמם] שכמם כלם ב / צוררים] צוררים א 13 ודישור] ומישור א א ב
 14 מזמורים] מזמרים א ב 15-18 חסר ב 15 ומופתיו] ושנייה תלויה ג 16 לחירות] לחרות א
 17 מספרים] רתלויה ג 18 עליהם חנן] עליון גנן א / ופסח וגנן] ואותם חנן א / וראשם] וראש א 19 יקר
 עוז כוללן] ישר עוז כלו א / כי עמם] מכאן ואילך מחוק א / עמם] עימם ב / צירים] עפרים ב 20 נמו
 נאו ב 21 מ'ל] חסר ב / חקק] חקק וציוה ב / לעם לא אלמן] חסר ב 22 שימורים] שמורים ב

11 מתניהם חגורים: על פי שמ' יב, יא. 12 ומשארותם ... צוררים: ראה שם, לד.
 13 בכישור ... אסורים: על פי הפסוק 'מוציא אסירים בכושרות' (תה' סח, ז) ומדרשו (ראה)
 לעיל, שיר ג, טור 5). בכישור: בזמן הכשר והמתאים. בדישור: צ"ל כמו במקבילות:
 'ומישור' – ובדרך ישראל. 15 סודרים: עורכים, אומרים. 16 לחירות מעבדות: השווה ללשון
 המשנה, פסחים י, ה: 'הוציאנו מעבדות לחרות'. צוררים: המצרים. 17 אומרים תהלתו:
 השווה לתה' עח, ד. מתנים: מספרים. כבודו מספרים: על פי תה' צו, ג (ראה גם דה"א טז, כד).
 18 חנן: ריחם. ופסח: על פי שמ' יב, כג ועוד, וללשון 'ופסח וגנן' ראה יש' לא, ה. וראשם
 הרים: ורומם אותם. 19 כוללו: עושרו. שני צירים: משה ואהרן. 20 עזורים מעבדות
 דרורים: כינוי לישראל שנושעו ויצאו מעבדות לחרות. שירות ושירים: את שירת הים.
 21 מ'ל: ציון לא ברור, ואיננו במקבילה. ציר נאמן: מש' כה, יג, והוא כינוי למשה משום במ'
 יב, ז. חקק: רשם בתורה את הדברים שבטור הבא. לעם לא אלמן: לישראל, והכינוי על פי יר'
 נא, ה. בשינון סדרים: בסדרי קריאת התורה שישראל משננים אותם. 22 הוא ... שימורים:
 שמ' יב, מב.

,

יָרַד בְּעֻזוֹ רוֹכֵב שָׁמַיִם
 עַל קַל רֹכֵב וּכְאֵ מְצָרִים
 קִצְפוֹ וְזַעְמוֹ שָׁפָךְ בְּמְצָרִים
 וְהִצְפִּין בְּסוֹכּוֹ עֲמוּסִין^[י] מְעִיִּים
 5 בְּנִקְמוֹת גְּדוּלוֹת הִכָּה מְצָרִים
 אוֹתוֹת וְנִפְלְאוֹת הָרָאָה בְּמְצָרִים
 לְכֵן נִכְלְמוּ גִיבוּרֵי מְצָרִים
 אֶבְרָתוֹ שֵׁת סֵתֶר מְחֹלֶת מַחְנִיִּים
 עָשָׂה שְׁפָטִים בְּאֵלֵי מְצָרִים
 10 יַחַד נִבְהָלוּ חֲכָמֵי מְצָרִים
 וְתָהִי צַעֲקָה גְדוּלָּה בְּמְצָרִים
 וְאָמְרוּ כֹּלָם אֶבְדָּה מְצָרִים
 וַיִּקָּם פְּרָעָה לִילָה הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מְצָרִים

מקורות: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. e. 39 (2712/22) דף 124 (1–13, ג); קמברידג', ספריית האוניברסיטה

T-S H 2.9 (א, 13–1)

חתימה: יעקוב אלאעין

נדפס: א"מ הברמן, פיוטים נבחרים להגים ולמועדים, לוד תשנ"ב, עמ' 123.

1 רוכב שמים] רום בשמים א 2 על] עב א 3 קצפו] קצפו א 4 עמוסין] על פי א עמוס ג / מעיים] מעיים א

7 הטור מועתק בשוליים א / גיבורין] גבורי א 8 סתר] סת א 9 באיליין] בליאלי א 10 חכמי] חממי

א 12 כולם] כלם א

1 בעוזו: בכבודו (ראה תה' עח, כו). רוכב שמים: הקב"ה. 2 על קל: על עב קל (השווה למקבילה), והטור כולו על פי יש' יט, א. 3 קצפו וזעמו: ללשון השווה תה' קב, יא. 4 והצפין בסוכו: והגן, על פי תה' כז, ה. עמוסין] מעיים: את ישראל, והכינוי על פי יש' מו, ג, ובכתב היד המשמש כנוסח יסוד 'עמוס', ותיקנתי על פי המקבילה, כמקובל בפיוטים. 5 בנקמות גדולות: בעשר המכות, וללשון ראה יח' כה, יז. 6 אותות ... במצרים: ראה תה' עח, יא ועוד. 8 אברתו שת סתר: לשון הגנה ומחסה, השווה לתה' צא, ד; סא, ה. סתר: מגן ומחסה (השווה תה' קיט, קיד ועוד). מחולת מחננים: כנסת ישראל, על פי שה"ש ז, א. 9 עשה ... מצרים: על פי במ' לג, ד; שמ' יב, יב. 11 ותהי ... במצרים: שמ' יב, ל. 12 ואמרו ... מצרים: על פי שמ' י, ז. 13 ויקם ... מצרים: ראש הפסוק שהובא בטור 11 (שמ' יב, ל).

יא

ל>חן< ארוגים לסיני

אַרוממך וְאַהֲלֶלְךָ אֱלֹהֵי זֶה
בְּכָל יוֹם וַיּוֹם בְּעֵנֵינוּ תַחֲזוּהָ
גְאֻלַּת מְנוּחָה בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
בְּרוּךְ שֶׁהֵחֵינּוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵן הַזֶּה

פז>מון< ל>חן< יזכור בריתו וג'

5 יֶסֶר יֶסְרֵנִי / יֵה וְלִמּוֹת לֹא נִתְנַנֵּי
עֵשׂ לְמַעַנּוּ וּגְאֻלַּנִּי / וּמִיַּד צוֹעֲנִים הִצִּילַנִי
קוֹל רְנָה וַיִּשְׁוַעַה הַשְּׁמִיעָנִי / וּמִכּוֹר הַבְּרִזָּל הוֹצִיאָ[נִי]
בְּיַד חֲזָקָה חִילְצָנִי / וּבְנוֹרָע נְטוּיָה מִיִּלְטָנִי
דָּחָה דְחִיתָנִי / לְנַפֵּל וַיִּי עֲזָרָנִי
10 אַרוממך יי כִּי דְלִיתָנִי

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 2.9 (10-1, 1); אוקספורד, בודלי (2712/22) Ms. Heb. e. 39
דף 123 (10-1, א); קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 135.49 (10-2, לקוי, ב); שם, T-S NS 128.62
(1-2 'בכל', ג)
חתימה: יעקוב ('קו' במילה 'קול')

1 ארוממך ותלויה נ / ואהללך] לשנייה אולי מתוקנת נ 3 גאלת] גאולת א גאולתי ב / בעיצם
בעצם א ב 4 וקימנו] וקימנו א ב 6 צוענים] לפניו מחוק 'צונע' נ הצילני] תצילני א 8 חילצני] חיילתני
א חילני ב / מילטני] מלטני א 9 לנפל] לנפול א 10 חסר א / ארוממך] ותלויה נ

לחן: ארוגים לסיני: מכוון כנראה לפיוט מקדושתא לשבועות: 'ארוגים לסיני הטה' (כ"י
קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 235.96). 1 אלי זה: כינוי פנייה להקב"ה, על פי
שמ' טו, ב. 3 מנוף: ממצרים. בעיצם היום הזה: על פי שמ' יב, יז; מא; נא. 4 ברוך ... הזה:
לשון ברכת ההודאה הידועה. 5 לחן: יזכור בריתו: פיוט ג, לעיל. יסר ... נתנני: תה' קיח, יח,
ומכוון כאן לייסורי השעבוד במצרים. 6 עש למענו וגאלני: השווה למדרש תהלים קז, א
(מהדורת בובר, דף תקמה): 'זהו שאמר הכתוב "למעני למעני אעשה" (יש' מח, יא) ... אמר
הקדוש ברוך הוא איני עושה אלא בשביל שמי שלא יתחלל ... בזמן שהייתם במצרים גאלתי
אתכם בשביל שמי'. צוענים: המצרים. 7 קול רנה וישועה: תה' קיח, טו, ונדרש על שירת
ישראל בעת הגאולה ממצרים בתנחומא בא יא ועוד. ומכור הברזל: כינוי מטפורי למצרים, על
פי דב' ד, כ ועוד. 8 ביד ... מילטני: השווה לדב' ד, לד ועוד. 9 דחה ... עזרני: תה' קיח, יג.
10 ארוממך ... דליתני: תה' ל, ב.

4. פיוטים לשבועות

יב

גירה

יְקָרָה מְפַנְיָנִים / קְנוּיָיָה מְלַפְּנִים
 עַד לֹא שְׁמֵי מְעוֹנִים / עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים
 קְדוּמָה מְרֵאשׁוֹנִים / רֵאשׁוֹנָה לְקַדְמוֹנִים
 וְהָרִים גְּבֻנוֹנִים / עַד לֹא מְכוֹוֹנִים
 בְּטָרָם עֲלִיוֹנִים / וְחֵיוֹת וְאוֹפְנִים 5
 אֶף עַד לֹא זְמַנִּים / וְגַם שְׁמֵי מְעוֹנִים
 לְפָנֵי תְהוֹמִים וּמְעִינִים / יָמִים וְתַנִּינִים
 אֶצְלוֹ שְׁחָקָה בְּרַנָּנִים / אֲלֵפִים שָׁנִים

מקורות: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 20 (2699/2) דפים 73–74, (12–1), 1; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 235.96 (12–1), א; שם, T-S H 3.104 (12–1), כתיבת ידו של עלי בן יחזקאל, ב; ניו־יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 2751.21 (12–1), ג; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 138.20 (12–1), ד; שם, T-S NS 277.36 (12–1), לקוי במקצת, ה; שם, T-S NS 92.79 (12–1), טורים 10–11 חסרים, ו; שם, T-S NS 202.57 (10–1) 'רד', לקוי, ז; ניו־יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 3433.6 (12–5), קרוע בחלקו העליון, ח; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S AS 126.223 (12–4), חתוך לאורך השוליים השמאליים ולקוי, ט; שם, T-S AS 128.15 (12–4), טורים 7–9 בלתי קריאים, י; שם, T-S AS 128.18 (9–1), שרדו אותיות בודדות, כ; שם, T-S NS 199.134 (קרוע לאורכו וחסר, ל); שם, T-S NS 208.45 (5–1), קרוע לאורכו וחסר, מ)
 חתימה: יעקוב אלעזר

כותרת: רהטו בסיט [..]. לה? ז 1 קנוייה] א ב ד ו ז כתובה ג 2 [עד] מתוקן מ'על ג / עליונים] ארקים א ב ג ד ה ו 3 מראשונים] מראשונים ב מרישונים ו 4 מכוונים] מכוונים ד ו ז י 6 וגם שמי] וכוכבי א / שמי] כוכבי ב ג ד ה ו ז 7 תהומים] תהום ג ד / ומעינים] ומעינים ו ומעינים ז / ימים] וימים ג ד ומים ב ה ו ז ח ט / ותנינים] ותנים ו 8 שחקה] שוחקה ו סחקה ח / אלפים] לאלפים ג

1 יקרה מפנינים: התורה, על שום מש' ג, טו. קנוייה מלפנים: הקב"ה קנה (ברא) את התורה לפני בריאת העולם, על פי מש' ח, כב ומדרשו בבר"ר ח, ב (מהדורת תיאודור־אלבק, עמ' 57). והפייטן מונה, על פי מש' ח, כב–לא, את שאר הבריאות שהתורה קדמה להן. 2 עד לא: עוד בטרם. שמי ... ותחתונים: נבראו השמים והארץ. 3 קדומה ... לקדמונים: התורה נבראה עוד קודם לבריאת הדברים הקדומים ביותר. 4 והרים גבנונים: לצירוף ראה תה' סח, יז. עד לא מכוונים: עוד בטרם בריאת ההרים עלתה במחשבה (על פי מש' ח, כה). 5 וחיות ואופנים: התורה נבראה לפני המלאכים. 6 זמנים: ולפני השמש והירח שעל פיהם מחשבים את הזמנים. 7 לפני ... ימים: השווה למש' ח, כד. ותנינים: כנראה נוסף לצורך החרוז. 8 אצלו ... שנים: על פי מש' ח, ל ומדרשו על התורה בב"ר ח, ב (מהדורת תיאודור־אלבק, עמ' 57): 'שואל לא לתורה אתמהא שקדמה היא לברייתו שלעולם [אלפים שנה] הה"ד "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום" (משלי ח, ל). ברננים: בשמחה.

עֲלִיּוֹן בְּעֶנְנִים / בְּאֲשִׁים וּבְעֲשָׂנִים
 יֵרֵד וּנְגִלָה בְּעֶנְנִים / וּבְאֲלֵפֵי שְׁנָאָנִים 10
 נִתְנָה לְנֶאֱמָנִים / עַל יְדֵי צִיר אַמוֹנִים
 וְדַבֵּר יֵי אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים

יג

יֵרֵד עַל הַר סִינַי שׁוֹכֵן שְׁמִימָה
 יוֹם הַשְּׁלִישִׁי > בְּרַבְבוֹת קְדִישֵׁי מְעוֹנָה
 עוֹלָם הָרְעִישׁ מִשְׁמִים כְּהֶרְעִימָה
 עֲזוּזוֹ כְּנִרְאָה נִדּוּ דְרֵי דוֹק וְאֲדָמָה <

9 עליון באלפי שנאנים / נתתה לנאמנים ו 10-11 ח ס ר / נגלה ממעונים שנאנים // נתתה לנאמנים // על יד ציר אמונים ד 10 ונגלה] ועלה ב / בעננים] בהמונים א ה להמונים ג י / ובאלפי] באלפי ג 11 יד] יד א ב ג ח י 12 ודבר] וידבר

יג. מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 235.96 (17-1, ג); אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 20 (2699.2) דף 49 (9-1, א); לונדון, הספרייה הבריטית, Or. 5557 O דפים 20, 23 (17-1, טורים 1-2 בלבד מועתקים בדף 23, טורים 7-8 חסרים, ב) חתימה: יעקוב (כל אות פעמיים) אלאעין

2 ברבבות] ברבבות ב / מעונה] רומה א ב 3-4 ס ד ר ה ט ו ר ים הפוך ב 3 משמים] בשמים א 4 עוזו] עוזו א ב / כנראה] כהראה א / ואדמ נ

9 עליון: הקב"ה. בעננים: 'ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן' (שמ' יט, ט). באשים ובעשנים: 'והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן' (שמ' יט, יח). 10 ירד ונגלה בעננים: נוסח חשוד משום חזרה הסמוכה על המילה 'בעננים' ויש להעדיף את נוסח המקבילות 'בהמונים' או 'להמונים', כלומר להמוני ישראל שהתקבצו בהר סיני. ובאלפי שנאנים: על פי תה' סח, יח ומדרשו בפסדר"כ בחדש השלישי כב (מהדורת מנדלבויס עמ' 219): "'רכב אלהים רבותים אלפי שנאן" (תה' סח, יח) ... שירד עם הקדוש ברוך הוא לסיני עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת'. 11 נתנה: את התורה. לנאמנים: לעם ישראל. ציר אמונים: משה, והכינוי על פי מש' יג, יז. 12 ודבר ... פנים: שמ' לג, יא.

יג. 1 ירד ... שמימה: על פי שמ' יט, כ, ו'שוכן שמימה' כינוי להקב"ה. 2 יום השלישי >: ביום השלישי, על פי שמ' יט, יא. ברבבות קדישי מעונה: עם המלאכים (ראה לעיל ט, בביאור לטור 10); והכינוי 'קדישי מעונה' שגוי, כמוכח מהחרוז, וצ"ל כנוסח המקבילות: 'קדישי רומה', הקדושים שבשמים; והשווה דנ' ז, יח ועוד. 3 עולם הרעיש: השווה שו' ה, ד; תה' סח, ט. משמים כהרעימה: הלשון על פי תה' יח, יד; ו'הרעימה' כמו 'הרעים', בצורת פועל מורחבת. 4 עוזו: הקב"ה, על פי תה' כד, ח. כנראה: כאשר נראה על הר סיני. נדו: התנדודו

- 5 קולות גדולות השמיע בעצמה
 קול אֶחָד < קבלנו ענו בעימה
 ונעשה ונשמע הפצחו להקדימה
 וגם נמו לציר משוי ממיק>ה
 ביננו היה שלישי נמו באימה
 10 בטרם נמות פי יראתנו עצמה
 אנכי כנס לי לי אמרה כל אומה
 לקח טוב נחלו בני איומה
 אשריכם ישראל בת קול נמה

6 אחד] א' / נ / קבלנו] קיבלנו א דברנו ב 7-8 חסר ב 7 ונשמע] לנשמע א / הפצחו] פ' צ' מתוקנות מעל השורה ג 8 וגם נמו] ונמו א / ממיק ג 9-10 סדר הטורים הפוך ב 9 ביננו] בינינו א ב / נמו באימה] נמה כל אומה ב 10 יראתנו] יראתינו א ב 11 לי אמרה] תכרע א / כל אומה] איומה ב 12 טוב] טוב או א ב

בבהלה, נודעו; השווה שמ' כ, טו. דרי דוק ואדמ>ה: המלאכים הגרים בשמים (דוק', על פי יש' מ, כב) ובני האדם הדרים בארץ; ראה מכילתא דרשב"י לשמ' יט, טז (מהדורת אפשטיין-מלמד, עמ' 142): "ויהרד כל העם אשר במחנה" (שמ' יט, טז), נודעו, והלא דברים קל וחומר, ומה ישראל שעתידין ומעותדין לפני הר סיני נודעו – אומות העולם על אחת כמה וכמה'. 5 קולות ... בעצמה: השווה תנחומא וישלח ב: "וה' נתן קולו לפני חילו" וגו' (יואל ב, יא) ... הכתוב מדבר במתן תורה ... רבי אבדימי אמר כ"ב אלף מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני, ומה נתן תחלה, קולו, שנאמר "ויהי קולות וברקים" וגו' (שמ' יט, טז). 6-7 קול ... הפצחו: העם ענו בנעימה ובקול אחד: 'קיבלנו', אנו מקבלים על עצמנו את דברי ה', על פי שמ' יט, ח ומדרשו בשמו"ר מב, א: 'כיון שבאו לסיני וקבלו עליהם מלכותו של הקדוש ברוך הוא וענו כולם קול אחד ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע'. להקדימה: ש'הקדימו נעשה לנשמע' (בבלי שבת פח ע"א). 8 לציר משוי ממיק>ה: למשה, על פי שמ' ב, י. 9-10 ביננו ... עצמה: על פי שמ' כ, טו. שלישי: מתוך; השווה פסדר"כ יב, יג (מהדורת מנדלבוים, עמ' 214): 'ומשה שלישי [=שליש] ביניהם, "אנכי עומד בין ה' ובינכם" (דב' ה, ה)'. 11 אנכי ... אומה: ייתכן שנרמז כאן מדרש מעין זה שבבבלי קידושין לא ע"א: 'בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא "אנכי" ו"לא יהיה לך", אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר "כבוד את אביך ואת אמך" חזרו והודו למאמרות הראשונות; ועל פי זה יש לפרש: כשאמר הקב"ה 'אנכי' הבינו זאת אומות העולם כאילו אומר הקב"ה 'לי, לי' ומבקש כביכול את כבוד עצמו בלבד. 12 לקח טוב נחלו: ה' הנחיל את התורה (לקח טוב', על פי מש' ד, ב). איומה: לכנסת ישראל, והכינוי על פי שה"ש ו, ד; י. 13 אשריכם ישראל: ללשון ראה דב' לג, כט; משנה יומא ח, ט. בת קול נמה: לבת קול בעת מתן תורה השווה מדרש אלפ"א בית"ת (בתי מדרשות, מהדורת ורטהיימר, כרך ב, עמ' תכו): 'באותה שעה [שעת מתן תורה] יצאתה בת קול ואמרה, תורה עצמה משבחת ומקלסת לפני הקדוש ברוך הוא שברא את העולם' וכו'; ולקול מן השמים המשבח את ישראל (אך לא בעת מתן תורה) השווה מכילתא בשלח, מסכתא דשירה ג (מהדורת הורוויץ-רבינ, עמ' 126): 'ישראל

על לוחת בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים רְשׁוּמָה
 יִשְׂרָה טְהוֹרָה מְשֻׁמַּחַת עֲגוּמָה <ה>
 נְאֻמָּנָה וְגַם פְּתִי מַחְכֵּמָה
 ת[ור]ת יְיִ תְּמִימָה

15

יד

רהט ל>חן< ים סוף בקע וג'

יחיד נגלה / משמי מעלה / באלפי שנאים
 בא>לפי< ש>נאים
 על סיני ירד / וכל ההר חרד / ונתמלא עשנים
 ו>נתמלא< ע>שנים
 קירב לתמימים / לשלשת ימים / היו נכונים
 ה>יו< נ>כונים
 בינה וחקמה / מרום שמימה / נחלו אמונים
 נ>חלו< א>מונים

14 לוחת] לוחות א ב 15 משמחת] ומשמחת א ב / עגומ' נ / אחרי טור זה טור נוסף: נפש משיבה וראש מרימה א 17 חסר א / תורת יי] תורת יי משיבת נפש ב

יד. מקור: קמברידג', T-S H 3.104b (כתיבת עלי בן יחזקאל הכהן)
 חתימה: יעקב אלאעין
 נדפס: א"מ הברמן, עתרת רננים, ירושלים תשכ"ז, עמ' 182.

2 ונתמלא] א מתוקנת / עשנים] ש כנראה מתוקנת

אומר "מי כמכה באלים ה'" (שמ' טו, יא), ורוח הקדש צווחת ואומרת מן השמים "אשריך ישראל מי כמוך" (דב' לג, כט). 14 על ... רשומה: התורה, על פי שמ' לא, יח; דב' ט, י. 15 ישרה ... עגומה>: תיאור התורה, על שום תה' יט, ט-י. 16 נאמנה ... מחכימה: על פי תה' יט, ח. 17 ת[ור]ת ייי תמימה: תה' יט, ח.

יד. לחן: ים סוף בקע: פזמון לויושע ליוסף אלברדאני (בארי [לעיל, הערה 7], עמ' 452).
 1 יחיד: הקב"ה. באלפי שנאים: על פי תה' סח, יח. 2 על סיני ירד: על פי שמ' יט, כ. וכל ... עשנים: על פי שמ' יט, יח. 3 קירב: אמר כדי לקרב אליו. לתמימים: לעם ישראל. לשלשת ... נכונים: ראה שמ' יט, טו. 4 בינה וחקמה: כינויים לתורה. נחלו אמונים: קיבלו עם ישראל.

- 5 אַחְזוּם רְעָדָה / קָהַל יַעֲדָה / בַּחֲוָרִים וְיִקְנִים
 בַּח >וְרִים> וְיִקְנִים <
 לְמֵאד רָגְזוּ / נִבְהָלוּ נַחְפְּזוּ / אָבוֹת וּבָנִים
 אֶ >בוֹת < וּבָנִים <
 אָדוֹן כְּהוֹפִיעַ / חוֹקִים לְהַשְׁמִיעַ / מִמְּעוֹנִים
 מִמְּעוֹ >וֹנִים <
 עֲשֶׂרֶת דְּבָרוֹת / מִפְּוֹרְשׁוֹת מְבוֹאָרוֹת / עַל לוֹחֹת הָאֲבָנִים
 עַל ל >וֹחוֹת < הָאֲ >כָּנִים <
 יִקְרָה תְּמִימָה / מְרֵאשֵׁנִים קְדוּמָה / אֲלֵפִים שְׁנַיִם
 אֶ >לֵפִים < שְׁ >נִים <
 נֶאֱמַן קִיבְלָהּ / לְעֵמוֹ הִנְחִילָהּ / בְּשִׁמְחוֹת וְרַנְנִים 10
 בְּשִׁ >מְחוֹת < וְרַ >נְנִים <
 וְדִיבֵר יִי אֵל מֹשֶׁה פָּנִים אֵל >נִים <

טו

פז >מוֹן < ל >חֵן < ביד רמה

יִקְרַע עוֹזוֹ וְהוֹדוּ גִילָה לְעֵינָי
 יִחִיד עַת נִגְלָה מְשִׁמִּי מְעוֹנָי
 עֲרַפֵּל כֶּסֶה הָהָר וּפְרָשׁוֹ עֲלֵיו עֲנָנֵי

טו. מקור: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 20 (2669.2) דפים 50–51
 חתימה: יעקוב (כל אות פעמיים, להוציא אות ב) אלאעין (אותיות 'אעי' במילים 'אלי עת ירד') חו[ק]. הנוסח
 האחר בא לתקן לכאורה את חסרון האותיות 'עי' בחתימה 'אלאעין', אך הן מופיעות בטור 13. החתימה על פי
 הנוסח האחר: יעקוב אלאעין

5 אחוזם ... וזקנים: על שום 'ויחרד כל העם אשר במחנה' (שמ' יט, טו). והטור הבא מקביל
 לו בתוכנו. 6 רגזו: פחדו. נבהלו נחפזו: ללשון ראה תה' מח, ו. 7 אדון: הקב"ה. חוקים:
 את חוקי התורה ומצוותיה. ממעונים: מהשמים. 9 יקרה תמימה: כינויים לתורה, על פי
 מש' ג, טו; תה' יט, ח. מראשנים ... שנים: התורה קדמה אלפיים שנה לבריאת העולם (השווה
 בר' ר, ת, ב, מהדורת תיאודור־אלבק עמ' 57; והובא לעיל יב, 8). 10 נאמן: משה. קיבלה:
 קיבל את התורה. 11 ודיבר ... פ >נִים <: שמ' לג, יא.

טו. הפייטן מתאר לאורך כל הפיוט את מעמד הר סיני. 1–2 יקר ... מעוניי: כאשר נגלה
 הקב"ה ('יחיד') לישראל במעמד הר סיני, הראה להם את כל הודו ותפארתו. 3 ערפל כסה

עבים גם נטפו מים בחזיוני
 5 קולות וברקים ראו מכל דפני
 קול השופר השמיעו אופניי
 והחזיק קולות שבעה ונשתברו אילני
 וגם נדו וחרדו הרים מכל פיני
 בסופה ובסערה הרעים ושיבר אבני
 10 ויחרד כל העם אשר במחניי
 אישות ולפידים הכעיר הר גבנוניי
 למעלה על עשנו כעשן כבשוניי
 אלי עת ירד עליו משמי מעוניי
 נטה שמים והשמיע אמוניי
 15 חלו ורגזו כל דרי חלדוניי
 ועו [ק.]
 עשרת הדברות להנחיל לנאמני
 וירד יי על הר סיני

7 אילני] אולי מעליה כתוב 'ארוי' 11 הבעיר] רמחזוקת בדיו עבה 16 זעו] אחריה הותיר
 המעתיק מקום ריק, שווה בערך לשתי שורות [כולל המילה 'זעו'] 18 אחרי טור
 זה נוסף ויקול אלסדר אתא מרבבות קודש וג'

ההר: על פי דב' ד, יא; ה, יט ועוד. ופרשו עליו ענני: השווה ללשון איוב כו, ט. ופרשו:
 ופרשו. 4 עבים ... מים: על פי שופ' ה, ד. בחזיוניי: בשעה שעם ישראל חזה בכבוד ה',
 בעת מתן תורה. 5 קולות וברקים: על פי שמ' יט, טז. דפני: צדדיי. 6 קול השופר: על
 פי שמ' יט, טז ועוד. אופניי: מלאכיי; ולכאורה נאמר כאן שהאופנים הם שהשמיעו את קול
 השופר, ולא מצאתי לכך מקור. 7 קולות שבעה: השווה: "וכל העם רואים את הקולות"
 (שמ' כ, טו), "רואים את הקול" אינו אומר אלא "את הקולות", אמר רבי יוחנן, היה הקול יוצא
 ונחלק לשבעה קולות' (תנחומא שמות כה). ונשתברו אילני: מעצמת הקולות נבקעו העצים.
 8 וגם ... פיני: וגם ההרים הזדעזעו בכל קצות הארץ ('פיני'), על פי שופ' ה, ד–ה; חב' ג, ו.
 9 בסופה ובסערה: הלשון על פי נחום א, ג. ושיבר אבני: השווה ללשון 'משבר סלעים'
 במל"א יט, יא. 10 ויחרד ... במחניי: על פי שמ' יט, טז. 11 אישות ולפידים: על פי
 שמ' כ, טו. הר גבנוניי: הר סיני, על שום תה' סח טז, והשווה: 'סיני ששה שמות נקרא לו ...
 הר גבנוני' (יל"ש תהלים, רמז תשצ"ו). 12 למעלה ... כבשוניי: על פי שמ' יט, יח. על:
 עלה. 13 עליו: נסוב על 'הר גבנוניי'. 14 נטה שמים: השווה מכילתא יתרו, מסכתא דבחדש
 ט (מהדורת הורוויץ רביץ, עמ' 238): 'מלמד שהרכין הקב"ה שמים העליונים על ראש ההר
 ודבר עמהן מן השמים ... וכן הוא אומר "ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו" (שמ"ב כב, י;
 תה' יח, י'). והשמיע: את עשרת הדיברות. אמוניי: לישראל. 15 חלו ורגזו: ללשון ראה דב'
 ב, כה. דרי חלדוניי: יושבי הארץ (חלד), על פי תה' מט, ב. 19 וירד ... סיני: שמ' יט, כ.

נוסח אחר לטורים 13–16 (מועתק בשוליים):

אַרְתְּכִי רוּם וְגַם תַּחְתִּית אֲדָנִי
 עַת רֶכֶב רַבּוֹת אֶלְפִי [שְׁנֵאֲנִי]
 יִצְוִרִים יַחַד רַעְשׁוֹ וְנִתְחַלְּחֵלוּ מִחֲנִי
 נִזְלוּ הָרִים מִפְּנֵי יְיָ

טז

אחר

אַרְקִים רַעְשׁוֹ וְרָקְדוּ הָרִים
 בְּרִדְתָּךְ לְעַמְּךָ לְהַשְׁמִיעַם עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים
 גְּבוּר כְּנִגְלָה עַל אֶחָד הַהָרִים
 דְּבַר לְעֲמוֹ פְּקוּדִים יִשְׂרָאֵל

יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב פִּיקוּדֵי יְיָ הַמְצוֹרְפִים
 עֵינַיִם מְאִירִים וּפְנֵיִם מִיִּפִּים
 קוֹמוֹת כְּפוֹפּוֹת לְמַעְלָה זְקוּפִים

5

טז. מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 145.50 (1–19 'מאלפי', נ); שם, T-S NS 275.55 (4–21, נוסח יסוד מטרור 19 'זהובים' עד הסוף, א); שם, T-S NS 101.39 (8 'ומחץ מתריפים' – 21, ב); שם, T-S NS 133.3 (14 'צדק מצפצפים' – 21, ג); שם, T-S AS 117.258 (19–21 'נבחרים וט[...]', שריד קרוע, ד); ניר-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 3291.2 (2–21, טורים 11–12, 20–21 קרועים וחסרים, ה) חתימה: יעקוב הלוי אלאעין

3 (אחד) ח ס ר ה 4 דבר] דיביר ה / פקודים] פיקודים א 7 זקופים] זוקפים א

נוסח אחר: 13 ארתכי רום: מרכבות השמים, המלאכים. תחתית אדני: הארץ התחתונה ויושביה. 14 עת ... [שנאני]: בעת מעמד הר סיני, על פי תה' סח, יח. 15 טור זה אינו נראה היטב בשוליים. יצורים יחד: כל הברואים. רעשו ... מחני: השווה שמו' יט, טז. 16 נזלו ... יי: על פי שופ' ה, ה.

טז. 1 ארקים רעשו: במעמד הר סיני 'ארץ רעשה' (תה' סח, ט). ורקדו הרים: על פי תה' קיד, ד, וראה גם שם סח, יז. 3 גבור: כינוי לה', על פי תה' כד, ח ועוד. על אחד ההרים: על הר סיני, וללשון ראה בר' כב, ב. 4 דבר ... ישרים: על פי תה' יט, ט, וראה להלן. 5 ישרים ... יי: על פי תה' שם; ו'פיקודי ה', מצוות התורה, הם נושא הפזמון כולו. המצורפים: הצרופים, המזוקקים; השווה תה' יח, לא ועוד. 6 עינים מאירים: על פי תה' יט, ט, ופירוש הטור: חוקי התורה מאירים ומייפים את פני לומדיהם ומקיימיהם. 7 זקופים: צ"ל כבמקבילה: זוקפים,

10	וְשֹׁבֵר חוֹשְׁבִים וּמַחֵץ מַתְּרִיפִים בָּרִים וְטְהוּרִים מְסִירִים טִינוּפִים הוֹד וְהִדְר וְכְבוֹד וְיָקָר לְשׁוֹמְרֵם מְעֻטִּיפִים לְוִיֵּית חֵן הֵן לְרֹאשׁ מָהֶם מִתְאַלְפִים וְדִיעָה וְעִיצָה וּבִינָה וְחֻכְמָה מְאַלְפִים יָמִים מְאַרְיָכִים וְשָׁנִים מוֹסִיפִים אֲמוּנָה אֱמֶת וְיוֹשֵׁר וְצָדֵק מְצַפְצָפִים לְעֵד לְנוֹצְרֵיהֶם / יִנְצוֹר לָהֶם / חֶסֶד לְאֱלֹפִים
15	אוֹתָם מְקִימִים / יִקְנוּ שְׁנֵי עוֹלָמִים / וְיִהְיוּ כְשָׁרְפִים עֻטְרֵת מְהוֹדְרֵת / וְכִלְיֵל תְּפֹאֲרֵת / שְׁהֵם מְצַנְיָפִים יָקָרִים מְפַנְיָפִים / וְכִכְסֵּף בְּחוֹנִים / וְכִזְהָב צְרוּפִים נִבְחָרִים וְטוֹבִים / מְאַלְפֵי זְהוּבִים / וְאַלְפֵי [כִּסְפִים] נְעִימוֹת אוֹסְפִים / נִצְבִּים וְלֹא חוֹלְפִים / נְאִיִּם וְפִים הַנְּחַמְדִים מְזַהָב וּמְפֹרָב וּמְתוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנוֹפֵת צוּפִים

8 חושבים] חושבים א 9 טינופים] טנופים ב ה 10 לשומרם] אולי מתוקן מ'לשומרם' ג / מעטיפים] מעטפים ב 11 הן] חסר ב / לראש מהם מתאלפים] לראשם מתחלפים ב 12 ודיעה] ודעה א / ועיצה] חסר ב / מאלפים] מאלפים ב 14 ויושר] וישר ב ה 15 לנוצריהם] נוצריהם א / ינצור] יונצור א לנוצור ג 16 מקימים] מקיימים ב ד 17 תפארת] ות[תפארת] ד / שהם מצניפים] לנצורם מצפים ה 18 וכסף] ומכסף ב / צרופים] מצופים ה 19 זהובים] זהבים ה

והשווה ללשון תה' קמה, יד; קמו, ח. 8 חושבים: צ"ל כבמקבילה: חוֹבְשִׁים. ושבר ... מתריפים: הלשון על פי יש' ל, כו; והשווה מכילתא בשלח, מסכתא דויסע א (מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 158): 'ומה ת"ל "כי אני ה' רופאך" (שמ' טו, כו) ... דברי תורה שנתתי לכם רפואה הם לכם'. מתריפים: מרפאים, מלשון תרופה. 9 ברים וטהורים: על פי תה' יט, ט. מסירים טינופים: מכפרים על החטאים ('טינופים'); השווה למש' טז, ו. 10 לשומרם: לשומרי מצוות התורה. מעטיפים: מכסים, מעניקים. 11 לויית ... לראש: על פי מש' א, ט. מהם מתאלפים: הלומדים אותם. 12 ודיעה ... וחכמה: השווה מש' ב, א-ג; ו. מאלפים: מלמדים. 13 ימים ... מוסיפים: על פי מש' ג, ב, וראה גם שם ד, י. 14 מצפצפים: אומרים, מלמדים. 15 לנוצריהם: לשומריהם. ינצור ... לאלפים: על פי שמ' לד, ז. מבחינה תחבירית אולי נוסח מקור א ('לעד נוצריהם יונצור להם') מסתבר יותר. 16 אותם מקימים: אלו שמקיימים את חוקי התורה. שני עולמים: העולם הזה והעולם הבא. כשרפים: כמלאכים. 17 עטרת ... תפארת: ראה מש' ד, ט. שהם: 'פיקודי יי' (לעיל טור 5). מצניפים: מעטרים. 18 יקרים מפנינים: על פי מש' ג, טו. וכסף ... צרופים: הלשון על פי זכ' יג, ט. 19 וטובים ... [כספים]: השווה תה' קיט, עב. ההשלמה על פי המקבילות. 20 נצבים ולא חולפים: קיימים לעד; ראה תה' יט, י. 21 הנחמדים ... צופים: תה' יט, יא.

יז

רהט לעצרת

ינְעִימָה נִפְשִׁי / וּבּוֹ אֶתְעוֹדְדָה
 עֵת אֲצַא חִפְשִׁי / אֲגַדְלֶנּוּ בְּתוֹדָה
 קוֹנֵי וּקְדוּשֵׁי / בְּחִילָה אֶסְלְדָה
 בְּלִבִּי וּבְרַחֲשֵׁי / בְּקוֹל רַחֲמֶיךָ [ו]תוֹדָה
 אֲזִ יִרְצָה רַחֲשֵׁי / כְּעוֹלָה עַל מוֹקְדָה 5
 אֲמַרִי יְהוּ כְּאֲשֵׁי / כְּהוֹקֵרֵב עַל תוֹדָה
 לְאוֹתוֹ בְּדַרְשֵׁי / יַעֲנֵנִי וְאֶסְעֶדָה
 לְהִלְלוֹ בְּמִקְדְּשֵׁי / לְשִׁמוֹעַ בְּקוֹל תוֹדָה
 אֶרְצִי יוֹרֵשֵׁי / וְאֶשְׁלֵם עֲבוֹדָה
 עֲרֵבָה לִי מִנַּחַת יְהוּדָה 10
 יֶאֱסוּף מְכוּשֵׁי / מִקְצֵה מְדוּדָה
 נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפוּצוֹת יְהוּדָה
 הִנֵּה כָּא דוֹרְשֵׁי / כְּחֻקֵּי בְּחֻמוֹדָה

מקור: ניו־יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 1628.68
 חתימה: יעקוב ('קו') במילה 'קוני' (אלאעין (כל אות פעמיים) הלוי

אחרי טורים 8, 12 מצוין בכה"ה הקיצור 'ינעימ', המכוון לאמירת הטור הראשון כרפרין. הציון כנראה אינו מקורי ונוסף על ידי המעתיק. 24 תיושע יהודה] מתוקן בין השיטין מ'יפדה כמו פדה'

2 אצא חפשי: מהגלות. אגדלנו בתודה: על פי תה' סט, לא. 3 קוני וקדושי: כינויים נפוצים לה'. קוני: על פי בר' יד, יט; כב. בחילה אסלדה: על פי איוב ו, י. 4 בלבי וברחשי: במחשבתי ובתפילתי; ולצירוף השווה לתה' מה, ב. בקול רנה [ו]תודה: תה' מב, ה. 5 אז ... מוקדה: אז יקבל [ה'] ברצון את תפילתי ('רחשי') כמו הקרבת קרבנות ('כעולה על מוקדה', השווה ללשון וי' ו, ב). 6 מקביל בתוכנו לטור הקודם. אמרי: דברי תפילתי (תה' ה, ב), יהו כאשי: יתקבלו ברצון כקרבן ('כאשי'). כהוקרב על תודה: ללשון ראה וי' ז, יב. 7 לאותו בדרשי יענני: 'דרשתי את ה' וענני' (תה' לד, ה); ו'לאותו' כמו 'אותו', והל' לצורך החתימה. ואסעדה: ואתחזק מתמיכתו. 8 לשמוע ... תודה: על פי תה' כו, ז. בפסוק: לְשִׁמְעֵ. 9 ארצי: את ארץ ישראל. יורשי: ינחיל לי. ואשלם: כנראה כמו 'ואשלים'. עבודה: בבית המקדש. 10 ערבה ... יהודה: מלאכי ג, ג, בפסוק: וערבה. 11–12 יאסוף ... יהודה: על פי יש' יא, יב. מכושי: מארץ כוש, כסמל לגלויות מרוחקות ונידחות. מקצה מדודה: ומכל קצוות הארץ ('מדודה', על פי זכ' ב, ו). 13 דורשי: הקב"ה. בחמודה: בתורה, והכינוי על שום תה' יט, יא.

לְהַקִּים אַמְרֵי לְעָרֵי יְהוּדָה
 15 וְגַם חֶשׁ חוֹבְשֵׁי / לַהֲבִיבֵי [..] אַבּוּדָה
 יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה עָרֵי יְהוּדָה
 יִשַׁע הַלְּבִישֵׁי / כְּהַבְטִיחַ בְּתַעֲוֹדָה
 עַל כֵּן בָּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה
 לוֹחֲצֵי מוֹקְשֵׁי / צוֹר יִשְׁמִידָה
 20 לְכֵן אֲשַׁמִּיעַ מְזֻמּוֹר לְתוֹדָה
 שְׁדֵי כְשִׁלִּישֵׁי / רְבִיעֵי יַאֲבָדָה
 כְּהַמְשִׁילוֹ גּוֹר [אַרְ]יָה יְהוּדָה
 מַלְכֵי וּקְדוּשֵׁי / יַפְדָּה כְּמוֹ פְדָה
 וַיִּמְהַר בְּיָמָיו תִּיּוֹשַׁע יְהוּדָה
 25 בְּהַעֲלוֹ הַמּוֹן חֲפָשֵׁי / תִּגְלַל חֶלְדָּה
 נִצַּח נִקְדָּמָה פָּנָיו בְּתוֹדָה
 יִבְנֶה בַּיִת קִדְשֵׁי / בְּאוֹדֶם וּפְטָדָה

14 להקים אמריו: לקיים הבטחתו. לערי יהודה: ראה יש' מ, ט-יא, וראה גם הפסוק המצוטט להלן בטור 16. הנוסח נראה חשוד משום החזרה על 'ערי יהודה' בטור 16. ייתכן שזו גרידה; אבל אי אפשר לשחזר את המקור. 15 חש: מיהר. חובשי: הקב"ה המרפא את פצעיי (מטפורה לגאולה), על פי תה' קמו, ג; וכהמשך למטפורה זו ייתכן שאפשר להשלים בהמשך: 'להב[ריא]'. אבודה: כינוי לישראל בגלות. 16 יושיע ... יהודה: תה' טט, לו. 17 ישע הלבישי: גאל אותי (בלשון מטפורית), על פי יש' סא, י. בתעודה: בתורה, על פי יש' ח, כ. 18 באו ... בתודה: תה' ק, ד. 19 לוחצי מוקשי: האויבים המצרים לי ולוכדים אותי. צור: הקב"ה. 20 מזמור לתודה: תה' ק, א. 21 כשלישי רביעי יאבדה: כשם שהשמיד את המלכות השלישית (או: את שלוש המלכויות הראשונות) ישמיד גם את המלכות הרביעית. 22 כהמשילו גור [אר]יה יהודה: כאשר הקב"ה ישיב את הממשלה לשבט יהודה המשול לגור אריה (בר' מט, ט), ויביא את המשיח. 23 מלכי וקדושי: הקב"ה. יפדה כמו פדה: יפדה את ישראל כמו שפדה אותם בעבר. 24 וימהר: ויחיש את ביאת המשיח, שנאמר עליו: 'בימיו תְּוֹשַׁע יְהוּדָה' (יר' כג, ו). 25 בהעלו המון חפשי: כאשר יעלה ה' לארץ ישראל את המוני בית ישראל החופשיים מעול אויביהם (ראה יר' כג, ח). חלדה: חלד, הארץ (תה' מט, ב), וצורת הנקבה לצורך החרוץ. תגל חלדה: השווה לצירוף 'תגל הארץ' בתה' צו, יא; צו, א ועוד. 26 נקדמה פניו בתודה: תה' צה, ב. 27 באודם ופטדה: באבנים יקרות, ראה שמ' כח, יז; לט, י.

יח

- יִצְרָנִי לוֹ / לְסֹפֵר הַלּוּלוֹ / יוֹצְרֵי בְגָדָיו / בְּכָל כּוֹן... ע..]
- ע... <... בְּחֶסֶדוֹ / וְהִרְאָה בְּכַוּנוֹ / לְצִיֵּעַן בִּירְדוֹ / בְּכַבּוּדוֹ קְרָאֲנִי
 קְרָאֲנִי בְּכוּרִי / וְקָם לְהַדְרִירִי / וּבְאַרְץ מִצְרַיִם / טוֹבָה בְּשָׂרֵנִי
 בְּשָׂרֵנִי לְפָרְקִי / וְהִיכָה דוּחְקִי / וְהוֹצִיאִי וְחִיּוּקִי / וְגַם אֲמַצְנִי
 5 אֶמְצָנִי בְּעֶצְמוֹ / וְהִעֲבִירֵי יָמוֹ / וְהִיכָה צָר בּוֹעֵמֶךָ / לְעֵבְדוֹ לֵק...]
- ל... <... לְבוּרִי / וּבְעֶנְן הַסְּתִירִי / וּבְעֶמּוֹד אֵשׁ הַנְּהִירִי / וְגַם אֲדַרְנִי
 אֶדְרָנִי רוּעִי / וְהֶמֶן הַשְּׂבִיעִי / וְהַשְּׂבַת הוֹדִיעִי / וְטוֹבֵי עֵידֵנִי
 עֵידֵנִי וְכִלְכְּלִי / וּמִמְזוּנָב הַצִּילִי / וְלִסְיֵנִי הוֹבִילִי / וְתוֹרָה יִדְעֵנִי
 יִדְעֵנִי לְשִׁכְלָלָה / וְגוּיִם כִּילָה / אֲרָץ נַחְלָה / בְּהַ נְטַעֲנִי
 10 נְטַעֲנִי וְהַשְּׂתִילִי / וְוִיעֲדֵי לְגֵאֲלִי / יִשׁוּעָה לְהַנְאִי לִי / אֲרָצִי נִיחַלְנִי
 אֶפְצִיחַ בְּרִינוּנֵי / בְּאוֹמֶר הַגִּיּוּנֵי / אוֹדֶךָ יְיָ / כִּי עֲנִיתֵנִי

מקור: קמברידג', אוסף האוניברסיטה Or. 1080 13.58 (לפניו ואחריו פיוטים שונים מקדושתא לשבועות)
 חתימה: יעקב אלאעין, כפול בראשי הטורים ובסופם (משום השרשור)

4 והיכה] י תלויה / וחיוקין] י ראשונה תלויה

1 יצרני ... הלולו: על פי יש' מג, כא. כו... ע..]: אפשר להשלים כגון: כו[חו ענני], והמילה
 'ענני' מסתברת גם בראש הטור הבא. 2 בכבובו: שגוי, כמוכח מהחריזה, ונראה לכאורה
 שצ"ל 'בכבודו', אך המילה 'בכבודו' מופיעה בהמשך הטור, ואולי מתבקשת כאן מילה אחרת.
 לצייען: צ"ל 'לצוען', למצרים. 3 קראנני < בכורי: על פי שמ' ד, כב. להדריירי: להוציא
 לחופשי. טובה בשרני: את בשורת הגאולה (השווה ליש' נב, ז). 4 הפרקי: לשחררני מעול
 משעבדי (ראה תה' קלו, כד). והיכה: בעשר המכות. דוחקי: את המצרים, השווה מדרש תנאים
 לדב' כו, ז (מהדורת הופמן, עמ' 173): "ואת לחצנו" (דב' כו, ז), זה הדוחק'. 5 בעצמו:
 השווה מכילתא בא, מסכתא דפסחא יג (מהדורת הורוויץ-רבין עמ' 43): "ויי הכה כל בכור"
 (שמ' יב, כט) ... לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. ימו: את ים סוף. בועמך: צ"ל: בועמו.
 לעבדו לק...]: אפשר להשלים 'לק[חני]' (ההשלמה עולה יפה גם בראש הטור הבא), ופירוש
 הדברים: הקב"ה לקח אותי כדי שאעבוד אותו. 6 לבוררי: להבדילי משאר העמים (ראה וי'
 כ, כד). ובענן ... הנהירי: על פי שמ' יג, כא, והשווה נחמ' ט, יב. הנהירי: האיר לי. אדרני:
 הגדילני, פיארני. 7 רועי: הקב"ה (תה' כג, א). והמן השביעי: ראה שמ' טו, לה. והשבת
 הודיעי: על פי שמ' כ, ח-יא. ואולי הכוונה לעניין שמירת השבת בפרשת המן, שמ' טו, ה;
 ושם, כב-ל. וללשון השווה נחמ' ט, יד. וטובי: אולי צ"ל 'וטובו'. עידנני: העניק לי, פינק
 אותי, על פי נחמ' ט, כה. 8 וכלכלי: ראה נחמ' ט, כא. וממזנב: ומעמלק, והכינוי על פי
 דב' כה, יח. ידעני: לימד אותי. 9 ידעני < לשכללה: לימד אותי את התורה כדי שאקיים
 את מצוותיה בשלמות. וגוים כילה: ואת הגוים יושבי כנען השמיד מפני ישראל. ארץ נחלה:
 ארץ ישראל. ארץ ... נטעני: על פי שמ' טו, יז. 10 והשתילי: מקביל ל'נטעני' (ראה תה' צב,
 יד). להנאי לי: בכתב היד אולי מילה אחת: 'להנאילי', והנוסח חשוד. ניחלני: נתן לי כנחלה.
 11 באומר הגיוני: ראה תה' יט, טו. אודך ... עניתני: על פי תה' קיח, כא (בפסוק אין יי').

יט

אגאבה

יְצַרְנִי מֵרֹאשׁ אֱלוֹהַּ נִזְרָאִים
 עֲשָׂאֲנִי מִפְּרִשֶׁת פְּלָאִים וּמַחְכִּימַת פְּתָאִים
 קְרָאֲנִי מִיַּם חַיִּים לְרוּחַ צְמֵאִים
 וְשִׁמְנֵי צְפוּנָה בְּמַחְבּוּאִים לְמִשׁוֹשׁ פְּרָאִים
 בְּאֵין טְפוּחִים וּקְפוּאִים וּקְצוּת וּפְאִים
 אֶזְקֶדֶם נִבְרָאִים עַד לֹא נִקְרָאִים

5

מקורות: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 20 (2669/2) דף 46 (6-1), אחריו הפיוט 'עץ עשות נוראים' לעמרם, נ; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 101.56 (6-1) א; שם, T-S NS 299.61 (6-1) ב; שם, T-S 13 J 23.12 (6-1) ג; ניו-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 3236.26 (6-1) ד; לקוי, ה; שם, ENA 684.3 (6-1) ו; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 299.63 (6-1), הטור האחרון לקוי, ו; שם, T-S NS 194.25 (6-1), לקוי, ז; שם, T-S AS 116.152 (6-1), לקוי, אחריו הסדר 'או קדם נבראים' לשלמה סולימן, ח; שם, T-S AS 133.182 (6-1) ט; לקוי, י; שם, T-S NS 243.132 (6-1), קרוע לאורכו, אחריו הסדר 'או קדם נבראים' לסולימן, י; ניו-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 4164.5 (קרוע, שריד דל, כ); לונדון, הספרייה הבריטית, Or. 5557 Z 20 (6-1) אחריו: הסדר לסולימן, ל; סנקט פטרבורג, אוסף אנטונין, B 1135 (6-1) לקוי בשוליים הימניים, אחריו הסדר לסולימן, מ) חתימה: יעקוב

כותרת: רהט א הרהט עלי אלסדר ב מקדמה עלי אלסדר ל 1 מראש] מרוש ג 2 מפרשת] מפרשת ל / פתאים] פראים ג 3 חיים לרווח] חיים לרות ג 4 ושמן] ושמן י וצמאי מתוקן מ'צמאים' ל / למשוש פראים] טרם נצבאים א ל אחריו מילה לא ברורה ל / פראים] פתאים ג 5 באין] בן א / וקצות] וקצות א 6 נבראים] נבראים ג ניבראים ל / ועד ד ה ו ח ל מ

התורה מתארת בפיוט את קדמותה וחשיבותה. 1 יצרני מראש: על פי מש' ח, כב. אלוה נוראים: השווה איוב לז, כב. 2 מפרשת פלאים: מפענחת סתומים. ומחכימת פתאים: על פי תה' יט, ח. 3 קראני מים חיים: השווה שהש"ר א, יט: 'מה מים חיים לעולם, שנאמר 'מעין גנים באר מים חיים' (שה"ש ד, טו), כך תורה חיים לעולם, שנא' "כי חיים הם למוצאיהם" (מש' ד, כב)'. 4 צפונה במחבואים: ראה תנחומא בובר לך לך יד (דף לו ע"א): 'זש"ה "יצפון לישרים תושיה" (משלי ב ז) ... עד שלא נברא העולם צפן הקדוש ברוך הוא את התורה'. למשוש פראים: כנראה: כדי לתת אותה בשמחה לישראל, והלשון על פי יש' לב, יד, ו'פראים' שם תרגם יונתן 'מלכין', ו'כל ישראל בני מלכים הם' (משנה שבת יד, ד). 5 באין טפוחים וקפואים: התורה נוצרה לפני השמים ('טפוחים', על פי יש' מח, יג) והתהומות ('קפואים', על פי שמ' טו, ט), והשווה למש' ח, כד. וקצות ופאים: ובטרם נבראו קצווי הארץ. 6 אז ... נקראים: לפני שנבראו ולפני שנקראו בשמם; והוא ציטוט שני הטורים הראשונים מהסדר של ר' שלמה סולימן שפיוט זה נועד להקדימו (ראה במבוא, סעיף ה).

כ

אגאבה

יוֹשֵׁב בְּגִבְהֵי שָׁמַי מְעוֹנִי
 עַל הַר סִינַי וְפָרְשׁוּ עֲנָנִי
 קוֹלוֹת שִׁבְעָה הַשְּׁמִיעַ וְהַעֲשִׂין הַר גִּבְנוֹנִי
 וְהַחֲרִידוּ הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחְנֵי
 בְּחוֹנִים צְרוּפִים לְהַנְחִיל לְנֶאֱמָנִי
 אוֹתוֹת גְּדוֹלוֹת וְנוֹרָאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּסִינַי

5

מקור: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 277.63
 חתימה: יעקוב

1 יושב ... מעוני: הקב"ה. 2 על הר סיני ירד: על פי שמ' יט, כ. ופרשו ענני: על פי איוב כו, ט. 3 קולות שבעה השמיע: השווה תנחומא שמות כא: "וכל העם רואים את הקולות" (שמ' כ, יד), רואים את הקול אינו אומר אלא "את הקולות", אמר רבי יוחנן היה יוצא הקול ונחלק לשבעה קולות; וראה לעיל טו, 7. והעשין הר גבנוני: על פי שמ' יט, יח. הר גבנוני: הר סיני, על שום תה' סח, טז; וראה לעיל טו, 11. 4 והחרידו ... במחני: על פי שמ' יט, טז. 5 בחונים צרופים: התורה וחוקיה, על פי תה' קיט, קמ ועוד. לנאמני: לעם ישראל. 6 אותות גדולות: הלשון על פי יהו' כד, יז.

5. פיוטים לשבתות מצוינות

כא

[שקלים / עושה השלום]

פז-מון <

פְּקוּד בְּיִשְׁע נְדוּדָה / יְהֵ רוֹכֵב עַל [עֵב ק] ל
 עֲצוּבַת רוּחַ שְׁדוּדָה / לְגַאֲלָה [גְבוּרָתוֹ יְגַל]
 קָרַן יָרִים לְבְדוּדָה / [קִנְיָה וּבְפִלְס] שְׁקַל
 בְּשֶׁרֶק מְקַצֶּה מְדוּדָה / יְקַבֵּץ עִם עֲנִי וְדַל
 אֲדִיר יִזְכּוֹר לְטְרוּדָה / אָב צָג בְּרִהָטִים מְקַל 5
 לְהַבִּיא כְּנַאֲמוֹ אָבוּדָה / נַחוּיָהּ בְּיֹשֶׁר מַעְגַּל
 אֲסוּרָה שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה / אֲוִמָּה מְאוּסָה וְתִיקַל
 עֲנִיָּיהָ עֲזוּבָה מְרוּדָה / יַחְבֵּשׁ כִּי הַכָּאֵב גְּדַל

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S 8 H 22.10 (1-14), לקוי במקצת, לפניו פיוטים מקדושתא לשקלים, שבעתא לשקלים ופיוט עושה השלום לעמרם חזן, ג; שם, T-S 16.47 (1-14), לקוי במקצת, לפניו פיוטים שונים וביניהם גם פיוטים לשקלים, ההשלמות על פיו, א; שם, T-S H 10.83 (1-6), טור 6 לקוי וחסר,

(ב)

חתימה: יעקב אלאעין הלוי

כותרת: רהט א 3 לבדודה) לבחודה ב 6 כנאמו] עמו כנאמו א

1 יפקוד בישע: יושע. נדודה: כינוי לכנסת ישראל הפזורה בין העמים (ראה הו' ט, יז).
 יה ... [ק]ל: הקב"ה, על שום יש' יט, א. 2 עצובת רוח: כנסת ישראל בגלות, על פי יש' נד, ו. 1.
 שדודה: המשך הכינוי לכנסת ישראל השבויה בידי אויביה. [גבורתו]: שב אל 'יה רוכב' וכו'.
 [יגל]: יגלה. 3 קרן ירים: השווה לתה' קמח, יד. לבדודה: לכנסת ישראל הבודדה בגלות.
 [קנה ובפלס] שקל: כינוי להקב"ה, על פי יש' מ, יב. [קנה]: בקנה, והוא מוט מאזניים לשקילה,
 על פי יש' מז, ו. 4 בשרק מקצה מדודה: בקול שריקה מקצה הארץ, על פי יש' ה, כו.
 מדודה: כינוי לארץ, על פי זכ' ב, ו. עם עני ודל: כינוי לישראל (צפ' ג, יב). 5 אדיר:
 הקב"ה. לטרודה: לדחוייה (כנסת ישראל). אב ... מקל: את זכותו של יעקב אבינו, על פי
 בר' ל, לח. 6 להביא: לארץ ישראל. כנאמו: כהבטחתו (שב אל 'אדיר'). אבודה: את כנסת
 ישראל. נחוייה ביושר מעגל: על פי מש' ד, יא, בשינוי ההדרכה הרוחנית, המטפורית, להנחיה
 פיזית בדרך ישרה לארץ ישראל. ביושר מעגל: סמיכות הפוכה. 7 אסורה שכולה וגלמודה:
 כינויים לכנסת ישראל בגלות, וכן בראש שני הטורים הבאים. שכולה וגלמודה: יש' מט, כא.
 ותיקל: פחותה בערכה; השווה בר' טז, ד. 8 ענייה: ראה: יש' נא, כא; נד, יא. עזובה:
 ראה: יש' סב, ד; ס, טו. מרודה: על פי יש' נח, ז. יחבש: הקב"ה ירפא, מטפורה לגאולה;

10 יְקוֹשֶׁה עֲצוּרָה פְּחוּדָה / בְּיַד מוֹאֲסֵי חוּמֵר וְקָל
 נְאֻמָּה לְמַנְחִיל תְּעוּדָה / צָרִי שִׁיתֶם כַּגְּלָגֶל
 הַיּוֹם תִּהְיֶה סְעוּדָה / בְּזִכּוֹת נָם וַיַּעֲשׂוּ גֵל
 לְהַרְבּוֹת כְּפָרֵת רְבוּדָה / כְּפִישׁוֹן וְגִיחוֹן וְחֻדְקָל
 וַיִּפְצִיחַ[ו] זְמֶרָה וְתוּדָה / כִּי אֵתָה [מִשְׁגָּב לְדָל]
 יוֹשֵׁר בְּאַרְץ יְהוּדָה / מְק[ימֵי מַעַ]רְ דָּל

ככ-תוב > מקימי > מעפר דל מאשפת ירים אביון < (תה' קיג, ז)
 יי עו[ז] > לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום < (תה' כט, יא)
 ב >רוך אתה יי < עושה >השלום <

9 פחודה בבודה א 14 ככ-תוב > וכ' חסר א

השווה יש' ל, כו. כי הכאב גדל: הלשון על פי איוב ב, יג. 9 יקושה: לכודה. מואסי חומר וקל: כינוי לאויבים המואסים בתורה ובמצוותיה הקלות והחמורות. 10 נאמה: אמרה כנסת ישראל (את הדברים שבטור הסמוך). למנחיל תעודה: להקב"ה שהעניק לישראל את התורה ('תעודה', על פי יש' ח, כ). צרי: את אויביי. שיתם כגלגל: על פי תה' פג, יד. 11 היום תהיה סעודה: היום ישראל ייגאלו. סעודה: מכוון לסעודה לעתיד לבוא, בעת הגאולה. גם ויעשו גל: יעקב אבינו, על פי בר' לא, מו. 12 להרבות ... רבודה: לכפר את חטאיה של כנסת ישראל ולהביא לה גאולה. רבודה: כנסת ישראל שנושעה ועתה היא כמעטרת ברבידים. כפישון וגיחון וחדקל: כמימיהם הרבים של הנהרות הגדולים היוצאים מן העדן (בר' ב, י-ד). 13 זמרה ותודה: על פי יש' נא, ג. כי ... [לדל]: על פי תה' ט, י. 14 יושר ... יהודה: על פי יש' כו, א. מקימין ... דל: תה' קיג, ז.

כב

[זכור / פזמון]

<פזמון>

יַעֲץ אַגְגִי בְחַרְבוֹ לְחַלְלִי
 עֲשֶׂרֶת אֲלָפֵי שָׁקֶל לְכִשְׁלִי
 קָם לְקַלֵּעַ קֹהֲלִי זְקַנִי וְעוֹלָלִי
 וְהַפִּיל פּוֹר לְהַפִּילִי וְלִבּוֹז שְׁלָלִי
 5 בֵּיהֶלֶלִי וְחִילְחַלְלִי וְנוֹסֵף אַחֲלִי
 אֲזַרְתִּי שָׁק אֲבָלִי וְנִמְתִּי אוֹיֵה לְ[י]
 לוֹלִי יְיִ צוּרִי וְגוֹאֲלִי
 אִף גַּם זֹאת קִים לְכָלוֹת לֹא הִגְעִילִי
 עֲנִנִי בְהַתְפַּלְלִי וְיִשָּׁר עֲנִי וְעַמְלִי
 10 יְמִינֹ שֶׁת צִילִי מִצָּרָה הַצִּילִי
 נִסִּין פְּדוֹת וּפּוֹרְקֵן וְתִשׁוּעָה עֲשֵׂה לִי
 הַפֶּךְ מִסְפָּדֵי לְמַחּוֹל לִי

מקור: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 125.111 (בין קטעים מקדושתא לזכור)
 חתימה: יעקוב אלאעין

1 יעץ] אחריו א מחוקה 5 וחילחלתי] הראשונה מתוקנת מ־ה / ונוסף] מתוקן מ־ונוסף 6 אויה] תלויה

1 אגגי: המן. לחללי: לדקור אותי ולהמיתי. 2 עשרת ... לכשלי: על פי אס' ב, ט. לכשלי: להכשילי, להשמדיני. 3 קם לקלע: עמד לטלטל ולהשמיד. זקני ועוללי: 'מנער ועד זקן' (אס' ג, יג). 4 והפיל פור להפילי: על פי אס' ג, ז. ולבוז שללי: ראה שם, יג. 5 וחילחלתי: וזעזע אותי (אס' ד, ד). ונוסף אחלי: וגברה קריאתי לעזרה. 6 אזרתי שק אבלי: לעניין השווה אס' ד, ג, וללשון ראה תה' ל, יב, בהיפוך המשמעות. 7 לולי יי: תה' קכד, א, ב. יי צורי וגואלי: תה' יט, טו. 8 אף גם ... הגעילי: על פי וי' כו, מד. קים: את הבטחתו שם. 10 ימינו שת צילי: על פי תה' קכא, ה. 11 נסין ... לי: השווה לנוסח הקבע ב'על הנסים' לפורים. 12 הפך ... לי: על פי תה' ל, יב.

כג

[זכור / פזמון]

<לחן>

יִצְאָתִי בְּגִלוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם
 יִשְׁבֹּתִי בְּדָד בְּכָל מָקוֹם
 עֲדִינָה עוֹבֶרֶת מְנִי תִנְקוֹם
 עַד מָתִי מְנִי תִנְקוֹם

פזמון <לחן>

5 אֶכְלוּנִי הֶמְמוּנִי חֲמָסוּנִי
 בְּלַעוּנִי הֶדְפוּנִי חֲטָפוּנִי
 גִּידְעוּנִי דְחָפוּנִי דְחָקוּנִי
 וּמְרוּב עוּנִי אֶרְךְ קֶץ פְּדִינִי

10 קֶצֶרָה רוּחִי מְרוּב מְכַעֲסִים
 קֶצְתִּי בְּחַיִּי מְכַל חֲמָסִים
 בְּלָהוֹת בִּיעֲתָנִי וְנַעֲנוּעֵי אַנְסִים
 בֵּית מְאוּיֵי הָרְסוּ הוֹרְסִים

מקור: לונדון, הספרייה הבריטית Or. 5557 I 31
 חתימה: יעקב (כפול)

1 יצאתי: נדדתי. 2 ישבתי בדד: השווה ליר' טו, יז; איכה א, א. 3 עדינה: בבל, על פי יש' מז, ח, ובפיוטים הוא כינוי למלכות אדום (השווה שמו"ר טו, טז). עוברת: אולי: שהגיע זמנה לעבור מן העולם. מני תנקום: תנקום בה בעבורי; אך אולי צ"ל 'מנָה תנקום'. 4 מני תנקום: גרירה שגויה מהטור הקודם. 9 מכעיסים: כינוי לאויבים. 10 קצתי בחיי: מאסתי בחיי, על פי בר' כז, מו. חמסים: האויבים הגולנים. 11 בלהות ביעתני: השווה ללשון איוב יח, יא; וניקוד 'ביעתתני' בלשון יחיד על פי יש' כא, ד, ואולי המשורר ראה ב'בלהות' שם בלשון יחיד, כמו 'פלצות' שם, אך אפשר לנקד גם 'בִיעֲתָנִי', בלשון רבים, בדומה ל'צמתותני' (תה' פח, יז, ומוסב על 'בעותיך'). ונענועי: והטלטלות שטלטלוני. אנסים: האויבים הכוחניים. 12 בית מאויי: כינוי לבית המקדש, על שום תה' קלב, יג-יד.

כד

[שמעו / פזמון]

אחר ל>חן< יגון ואנחה אנחי

[ידי א] וְנִפְשֵׁי נִבְהָלָה / צָרְתִי כְגִדְלָה / וְאִין לִי צָרִי
 [עצ] מוּמְעָנִי / וְנִמְעָטוּ הַמוֹנִי / וְרִבּוֹ יְגוֹנִי / וְכִכְהָ נִירִי
 קִצִּים נִיתְאַחֲרוּ / וְשָׁנִים עָבְרוּ / וְצוּקוֹתֵי גְבָרוּ / וְנִחְדַל עֲזָרִי
 וְרֵאשׁוֹן לֹא עָבַר / עַד שְׁנֵי גְבַר / וְכוּחֵי נִשְׁבַּר / כְּנִשְׁבָּה עֲזָרִי
 כָּכָל הַדִּיקִי / וּמַדֵּי הַרְחִיקִי / וְיִין הַצִּיקִי / וְאֲדוּמֵי וְהַגְרִי 5
 אוֹתֵי הַשִּׁיחוּ / וְנִפְשֵׁי הֶאֱנִיחוּ / וּפִיהֶם פָּתְחוּ / לְאֹכֹל שְׂאִירֵי
 לְמוֹלֵי שְׁנֵיהֶם / פָּתְחוּ עֵינֵיהֶם / וְחוֹרְקִים שִׁינֵיהֶם / לְהַפִּיל נְזָרִי
 אֶלֶּה בְּרֵאוֹתֵי / עֲצֻמָּה יְרֵאֲתִי / וּפְרַחָה נִשְׁמַתִּי / [עצב ע...]. י
 עַד מַתֵּי אֲדוּהָ / וּלְמֵי אֲתוּהָ / וְכִמְהָ אֲקוּהָ / וְרַחֲמֵי [פָּרִי
 יְחַלְתִּי לָךְ / כִּי טוֹב לְחַלֵּךְ / נַחֲסִיתִי בְּצַלְךָ / וְקוּמָה בְּ[עֲזוֹנִי] רִי 10
 נַחֵם וְרַחֵם / וְעֲמֶךָ תִּנְחַם / וְתַחֲשֵׁי מְנַחֵם / גו[אלי וצור]י

מקורות: פרנקפורט, ספריית הקהילה היהודית 152 (1–11), לפניו ואחריו פיוטים לשמעו, נ; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 326.36 (1–11), מספר מילים לקויות, לפניו ואחריו רהטים ליעקוב אלאעין; ידינו רמה [כו]; יקים רועים ונסיכים [כה], ההשלמות על פיו, א
 חתימה: יעקוב אלאעין

כותרת: ואנחה כנראה מסומן למחיקה נ אחר א 1 צרתי וחטאתי א 2 מעני מעניי א / המוני המוני
 א / וכבה נירי] [...] [בשורי א 3 וצוקותי ציקתי א / עזרי עורי א 4 ועד א / כנשבה עזרי] וכבה נרי
 א 6 לאכול שאירי] כואב וכארי א 10 נחסיתי נסתרתי א 11 ועמך תנחם] והוי אנחם א

1 [ידי א] זלה: אני (=הפייטן כנציגם של ישראל) חסר אונים, על פי דב' לב, לו. ונפשי נבהלה: תה' ו, ד. צרתי: מצוקתי בגלות. צרי: מרפא. 2 [עצ] מו מעני: רבו אויביי, השווה לתה' סט, ה. המוני: עמי, עם ישראל. וכבה נירי: מטפורה לירידה מגדולה (השווה שמ"ב כא, יז). 3 קצים ... עברו: הגאולה אינה מגיעה ומועדה סתום, ראה דנ' ח, יט; יא, כז ועוד. וצוקותי: ואסונותי, ופורענויותי. ונחדל עזרי: והגנתו של הקב"ה סרה מעלי (ראה: תה', ע, ו; קכא, ב ועוד). 4 וראשון ... גבר: האויב הראשון שעינה אותי עוד לא עבר – וכבר עלה וגבר האויב הבא. כנשבה עזרי: כשעם ישראל, המשול לצאן ('עזרי'), גלה ושוועבד בידי הגויים. 5 הדיקי: כתש ושחק אותי. והגרי: והערבים בני הגר. 6 השיחו: השפילו. ופיהם פתחו: השווה לאיכה ב, טז (וראה בביאור לטור הבא); תה' כב, יד ועוד. לאכול שאירי: על פי מיכה ג, ג; במקבילה 'כואב וכארי', כחיות טורפות. 7 שניהם: שב 'אדומי והגרי'. וחורקים שיניהם: על פי איכה ב, טז. להפיל נזרי: להורדי מגדולתי (בלשון ציורית; השווה תה' פט, מ). 8 ופרחה נשמתי: מבהלה. 9 אדוה: אכאב. אחוה: אספר את כאבי. סברי: תקוותי לישועה. 10 יחלתי לך: על פי תה' לח, טז. לחלך: לחלותך. נחסיתי בצלך: על פי תה' נז, ב; תה' לו, ח. [וקומה ב] עזרי: על פי תה' לה, ב. 11 ותחיש מנחם: תזרו את ביאת המשיח. גו[אלי וצור]: כינויי-פנייה לה', על פי תה' יט, טו.

6. רהטים שונים

כה

יָקִים רוּעִים וְנִסִּיכִים כְּחֻזִּין הַמּוֹקְדִם
 יִשְׁנִים לְעוֹרֵר בְּיַשַׁע לְפָקְדִם
 עֲמִים לְהוֹשִׁיעַ מִיַּד [שׁו]דָּדִם
 עֲצָבִים כְּהַשְׁגִּיחַ גּוֹאֲלִם וּפּוֹדִם
 5 קָמִיָּהם וְלוֹחֲמֵיהֶם יַעֲקֹב נִגְדָּם
 קוֹל יִשְׁמִיעַ וַיֹּאמֶר כִּי קָרוֹב יוֹם אֵיֶדֶם
 בְּמִשְׁפָּט תֵּאָחֲזוּ יָד [..] לְהִשְׁמִידִם
 בְּהֵם לְעִשׂוֹת כְּמוֹ בְּדַתּוֹ וַיַּעֲדִם
 אוֹיְבִים בְּחֶרְבוֹ וּב[... ..]
 10 לְקָ[יִם] אֲשֶׁר נָם אֶ[שׁ]כִּיר חֲצִי מְדָם
 אֲסִירִים יוֹצִיא מִפְּ[רֶךְ] מַעֲבִידִם
 עֲצוּבֵי[ם] יִרְצָה מִ[לַּחֲץ] שַׁעַ[בּוֹדִם]

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 274.18 (14–1), כהן ולקוי בחלקו, ההשלמות על פי
 המקבילות, א; שם, T-S NS 326.36 (14–1), קרע גדול במרכז כתב היד, לפניו: ידינו רמה [כו], ידי אולה [כד]
 לאלאעין, א; ניר-יורק, בית המדרש לרבנים, ENA 2762.13 (6–10), טור 14 חסר, ב
 חתימה: יעקוב (כפול, חוץ מהאות ו הנרמות במילה 'קול') אלאעין[ן]

3 להושיעם] להושיעם א 5 נגדם] מנגדם א 6 ויאמר] ויומר ב 7 תאחזו יד ח[.]] יבוא במקום א יאחזו
 ידו ב 9 במקום טור 11 ב 11 הטור חסר (כנראה צ"ל כאן טור 9) א במקומו טור 9 ב
 12 ירצה] יצפה א ירפה ב

1 יקים רועים ונסיכים: על פי מיכה ה, ד (הפסוק המובא בסיום הפיוט). כחזיון המוקדם: כפי
 שניבא מיכה. 2 ישנים לעורר: להחיות את המתים (ראה דנ' יב, ב). 3 עמים: שבטי ישראל.
 [שׁו]דָּדִם: אויבם; ההשלמה על פי כ"י א. 4 עצבים: בצערם ובכאבם של ישראל. גואלם
 ופודם: כינויים להקב"ה. 5 קמייהם ולוחמיהם: אויביהם הנלחמים בהם. נגדם: לעיני ישראל.
 6 כי ... אידם: דב' לב, לה. 7 במשפט ... להשמידם: על פי דב' לב, מא. 8 בהם לעשות:
 להשיב לאויבים כגמולם. כמו בדתו ויעדם: כפי שקבע ה' בתורתו. 9–10 אויבים ... מדם:
 הטור אינו שלם אך ברור שעניינו בענישת הגויים, על פי דב' לב, מב. ההשלמה בטור 10 על
 פי כ"י ב. 11 אסירים יוציא: ראה תה' סח, ס; יש' מב, ז. מפ[רֶךְ] מעבידם]: השווה לשמ' א, יג,
 ההשלמה על פי כ"י א. 12 עצובי[ם]: ישראל בגלות. ירצה: מסתבר יותר נוסח מקור ב:
 ירפה. מ[לַחֲץ] שַׁעַ[בּוֹדִם]: ראה שמ' ג, ט.

יְקַבְּצֵם כְּהַפְּיֵצֵם וְיַעֲלֵם כְּהוֹרִידֵם
 רו[ע]ים שְׁבַעָה וּשְׁמוֹנָה [נְסִיכֵי אָדָם]
 [ככתוב] והקימו-נו < עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם (מיכה ה, ד)

כו

ארהאט יעקוב יה[...]

יְדִינּוּ רְמָה צְרִינּוּ נָמוּ
 יַעֲזֵן כִּי מְשָׁלוּ חִזְקוּ וְרָמוּ
 עֵינּוֹנּוּ וְגַם עוֹל עֲלֵי[נ]ו שָׁמוּ
 עוֹנֵינּוּ כִּי רַבּוּ לָנוּ גְרָמוּ
 קָמִים מִפֶּל צַד עֲלֵינּוּ [ו] קָמוּ 5
 קִשְׁתָּם דָּרְכוּ חֶצֶם בָּנוּ רָמוּ
 בִּידֵיָם נִמְסָנוּ וְלָנוּ לְחָמוּ
 [ב..] רדו ב[... ..] ו
 אַרְיוֹת נִדְמוּ וְעֲלֵינוּ נְהָמוּ
 לָכוּ וְנִכְחִידֵם [... ..] 10

13 כהפיצם] כהפרידם ב 14 נסיכים רועים שבעה ונסיכי אדם א נא על יד שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם ב
 [ככתוב] וכו' ח ס ר א ב

כו. מקור: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 326.36 (קרע גדול במרכז כתב היד, אחריו: 'ידי אולה'
 [כד]; 'יקים רועים' [כה] ליעקב אלאעין)
 חתימה: יעקב (כפול) אל[א]עין

13 ויעלם כהורידם: ירוממם כשם שהשפילם. 14 רו[ע]ים ... [אדם]: על פי מיכה ה, ד; אך
 הנוסח משובש (שכן חסרה נ' להשלמת החתימה), ונראה נוסח כ"י ב הפותח את הטור: 'נא על
 יד שבעה רועים' וכו', ועל פי נוסח זה הטור גם מתקשר באופן חלק יותר אל קודמו.

כו. 1 ידינו רמה: על פי דב' לב, כז. צרינו נמו: אויבנו אמרו. 2 ורמו: והתנשאו בגאוה.
 4 עונינו ... גרמו: עוונותינו הרבים גרמו לשעבוד. 5 קמים: אויבים. 6 רמו: ירו (השווה
 יר' ד, כט). 7 בידים נמסנו: נמקנו וכלינו בידיהם. ולנו לחמו: ובנו לחמו (המשך הטור
 הקודם); ללשון ראה תה' נו, ג. 9 אריות נדמו: מוסב על האויבים; ראה למשל יר' ג, יז.
 נהמו: שאגו. 10 לכו ונכחידם: דברי האויבים, על פי תה' פג, ה.

א. גו גרמו
 עשה צור למען שמוך רחמיך יהי (מו)
 י.
 נפוצים בארבע לציון קומו
 נושעים [...] לעד [...]

כז

[חתן / רהט]

אחר

ימלל גבורת דר במעלה
 עיז אתן לו [...] בגדולה
 קהל הוקרא גוי סגולה
 בעת [...] יש לו גוי סגולה
 5 אורו ישלח לנחות [ק]הילה
 להודיעך בדרך סלולה
 עמו וחקו חבל לנחלה

כז. מקור: קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 328.48 (קרוע בשוליים ולקוי, לפניו ואחריו רהטים לחתן) חתימה: יעקב אלעין(1)

12 עשה ... שמך: על פי יר' יד, ז. צור: כינוי פנייה לה'. 14 נפוצים בארבע: כינוי פנייה לישראל המפורים בארבע כנפות הארץ (ראה יש' יא, יב). לציון קומו: על פי יר' לא, ה. 15 נושעים: כינוי לישראל.

כז. 1 ימלל ... במעלה: על פי תה' קו, ב, וראה להלן טור 10. דר במעלה: הקב"ה הגר בשמים העליונים. 2 עיז ... לו: צ"ל: עיז (השווה לתה' סח, לה). ואולי המעתיק הגה 'עז' כ'עז', בחילוף חולם/צירי. זו הגייה בבלית מובהקת, המצויה עד היום אצל תימנים; ראה: ש' מורג, העברית שבפי יהודי תימן, ירושלים תשכ"ג, עמ' 92-99. [...] ב: אפשר אולי להשלים: [ורו]ב. גדולה: כבוד. 3 קהל ... סגולה: כינוי לעם ישראל, על פי שמ' יט, ה; דב' ז, ו ועוד. 4 גוי סגולה: שגוי ונגרר מהטור הקודם. וייתכן שצ"ל מעין: [יח]יש לו [גאולה]. 5 אורו ישלח לנחות: על פי תה' מג, ג ('שלח אורך ואמתך המה ינחוני'). [ק]הילה: ההשלמה על פי העניין. 6 בדרך סלולה: לצירוף ראה יר' יח, טו. ושיעור הדברים: ה' ינחה את ישראל לארצו ויודיע להם איזוהי הדרך הישרה. ואחרי טור זה אולי נשמט טור נוסף שפתח באות א, ואולי הצטרפו כאן שני הטורים והנוסח משובש. 7 עמו ... לנחלה: על פי דב' לב, ט.

[י..] אַרְמוֹן [...] כְּבִתְחִילָה
 נִבְנְתָה הָעִיר עַל תִּילָה
 10 [...] שְׁמִיעַ שִׁיר תְּהִלָּה
 יש[... ..] שֶׁחַ בְּרִנָּה וְצִהָה
 וַיִּפְרַח כְּגִפֶּן [...] שְׁתִּילָה
 יִסְלַח וַיִּלְבַּשׁ וַיִּכְלִילָה
 [...] ר... .. י חָתָן וְכָלָה

כח

[חתן / רהט]

ליעקב אלהון רצ[.]. אללה ענה

יְבוֹאוּן בְּנֵי צִיּוֹן לְעִיר הַמְּהוּלָּה
 יִגִּילוּן וַיִּשְׂמְחוּן בְּבִנְיָן מְשׁוּכְלָלָה

כח. מקורות: פרנקפורט, ספריית הקהילה היהודית 52 (8-1), אחריו: 'ידו שלח' [ב] ליעקוב אלאעין ובראשו הכותרת 'איצא לה' [=ואחר לו], ג; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 145.72 (8-1), א; קמברידג', אוסף האוניברסיטה, 1.8 Or. 1080 (8-1), לקוי במקצת [בעיקר הטור האחרון], ב; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 139.119 (קרוע בשוליים ולקוי ביותר, ג); שם, T-S NS 147.91 (ברשימה); שם, T-S NS 204.2 (ברשימה)
 חתימה: יעקב (כפול)

כותרת: אחר א 2 וישמחון וישמחון א / משוכללה] מכוללה א ב

8 הטור לקוי אך נראה שעניינו בהשבת בית המקדש ('ארמון') על כנו וחיידוש העבודה בו, ראה בטור הבא. 9 נבנתה ... תילה: על פי יר' ל, יח ('ונבנתה עיר על תילה וארמון על משפטו ישב'). 10 השמיע שיר תהלה: מכוון לחתן (והוא הנושא גם בטורים הבאים), והלשון על פי הפסוק המצוטט בביאור לטור 1, וראה גם תה' קו, יב. 11 ברנה וצהלה: השווה ללשון יש' נד, א. 12 ויפרח כגפן: החתן, והלשון על פי הושע יד, ח. [...] שתילה: כנראה ברכה לצאצאים משובחים, על פי תה' קכח, ג. 13 יסלח: הקריאה מסופקת, וייתכן שהפייטן רומז ליום החתונה כיום סליחה; השווה בבלי יבמות סג ע"ב: 'כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקיין'. וילבש ויכלילה: והחתן יתייפה ויתעטר בבגדי חתונתו; וייתכן שנרמז כאן גם עם ישראל בעת גאולתו.

1 בני ציון: עם ישראל, והכינוי על פי איכה ד, ב; תה' קמט, ב (וראה בשילוב תחילת הטור הבא: יואל ב, כג). לעיר המהוללה: לירושלים המפוארת, על פי יח' כו, יז. 2 משוכללה: ירושלים המושלמת ביופיה.

עליהם יגונן אל כְּדַבְּרָה מִמּוֹלָלָה
 עֲדֵי יִלְבְּשׁוּ כֹלֶם בְּזוּיָה מִתּוֹלָלָה
 קְרוּאָה בְּשֵׁם יוֹצְרָה בְּצִלּוֹ מְצוֹלָלָה 5
 קְדוּרָה לְבַל תִּהְיֶה וְגַם לֹ מְחוֹלָלָה
 בְּכֵן יַעֲלוּ נֵיִן אֵב בְּדֶרֶךְ הַ[מַּסָּ]לָלָה
 בְּשִׁיר שְׁבַח וּתְהִלָּה וְכִלְלָה מְכוֹלָלָה

3 כדברה] ח ס ר ב 4 כולם בזויה] יחדו בזוית א ב 5 יוצרה] צורה א ב 6 לו] לא א ב 7 יעלו ... ה[מס]ללה] יבעלו נינים לאמה מכוללה א יעלו נינים [...] ב 8 בשיר שבח ותהלה] בדמיון רון חתן א בדמיון רון [...] ב

3 כדברה ממוללה: כהבטחה שנאמרה ('ממוללה', מן 'מלל'). 4 עדי ... מתוללה: וירושלים שהייתה בזויה ביד אויביה ('מתוללה', לשון 'ותוללינו' [תה' קלו, ג]) בזמן החורבן, בעת הגאולה תתקשט ביושביה ככלה, על פי יש' מט, יח. אבל על פי נוסח המקבילות: 'עדי ילבשו יחדו בזוית מתוללה' משמע הדברים שונה לגמרי: בני ישראל יתקשטו יחד בעת הגאולה בירושלים (השווה יש' מט, יח), המכונה כאן 'זוית מתוללה' משום מקומה בראש ההרים, לשון הר גבוה ותלול. ונוסח זה מסתבר יותר. 5 קרואה בשם יוצרה: ירושלים נקראת גם 'ה' שמה' כשמו של הקב"ה; השווה אדר"ן נו"ב לט (מהדורת שכטר, דף נג ע"ב–נד ע"א): 'עשרה שמות נקראת ירושלים לשם שבח, עיר, קריה נאמנה, בעולה, דרושה, חפצי בה, ה' שמה, צדק, שלום, יבוס'; והשווה גם יר' לג, טו. בצלו מצוללה: והיא חוסה בצלו של ה'; ו'מצוללה' לשון צל. 6 קדורה לבל תהיה: הפך הכתוב ביר' יד, ב. קדורה: אומללה, שרויה ביגון. לו: צ"ל כבמקבילות 'לא'. 7 יעלו: ייגאלו ויעלו לארץ ישראל. נין אב: צאצאי יעקב. בדרך ה[מס]ללה: בדרך סלולה (השווה יש' סב, י), וההשלמה מדעתי על פי ההקשר. מהמקבילות עולה הנוסח 'יבעלו נינים לאמה מכוללה', ונרמז ניצחון ישראל על בני האמה, הישמעאלים (אבל 'מכוללה' כאן קשה להלום, כי מתבקש פועל שלילי, ואולי נגרר מהטור הבא). וייתכן שנוסח הפנים הוא תיקון מטעמי צנזורה. 8 וכלה מכוללה: נוסח זה איננו מתקשר יפה אל ראש הטור, ואילו בנוסח העולה מהמקבילות: 'בדמיון רון חתן וכלה מכוללה' הטור ברור, ומשמעו: עם ישראל בעת גאולתו יהיה דומה לחתן בשמחתו ולכלה מעוטרת וכלילת יופי.

כט

[מילה / רהט]

אחר

יה יגמול טוב כגמל
 עוד יחמול כמו חמל
 קנה ישית קד לסמל
 וגם יקמל כסוף קמל
 בעשותו רע לבו אמל 5
 בכך פתאום עוד ימל
 אף נינו לא יגמל
 להיות כהופה בחנמל
 או יפצה בשיר חמל

מקורות: אוקספורד, בודלי MS. Heb. f. 58 (2853/9) דף 50 (14-1), לפניו ואחריו בעיקר שירים לחתן, ג; קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 243.155 (14-1), טור 5 לקוי, לפניו רהטים, א; קמברידג', T-S NS 108.164 (לקוי וחסרים טורים, אחריו שיר למילה, ב; שם, T-S NS 277.36 (10-14) קרוע ומשובש, אחריו שירים שונים וביניהם 'יקרה מפנינים' ליעקב אלאעין [ב], ג; קמברידג', אוסף מוצרי VIII 59 (14-1), לקוי בשוליים השמאליים, ד) חתימה: יעקוב אלאעין

כותרת: למילה א רהט ד 1 יגמול] יגמל ד / טוב] בין השיטין ג 5 לבו אמל] בשיר חמל ד 7 סדר הטורים 17-9 הפוך ד 8 טור 6 מועתק שוב ב טורים 9, 10, 12, 13 חסרים ב 9 בשיר חמל] בדת עמל א ד

ייעוד השיר למילה עולה מכותרתו בכ"א, מהקשרו בכ"ב ב ומהרמזים לקראת סופו לאברהם במילתו (11), לאלהיו הנביא (12) ולברית (13). 1 יה: הקב"ה. יגמול טוב: השווה לברכת הגומל, ללשון ראה גם מש' לא, יב; שמ"א כד, יז. כגמל: כמו שגמל לנו בעבר. 3 קנה: כמו גבעול יבש (וראה בטור הבא). ישית: הקב"ה ישים. קד לסמל: את הגויים עובדי האלילים, והפייטן ממשיך לעסוק בהם עד סוף טור 8. 4 יקמל: שב אל 'קד לסמל'. יקמל כסוף קמל: ירד מגדולתו ויישמד, והציור על פי יש' יט, ו. 5 בעשותו רע: בגלל מעשיהם הרעים של הגויים. לבו אמל: ייחלש כוחם והם ייעשו אומללים (ראה יח' טז, ל). 6 ימל: ייבול, יישחק, ולצורה ראה: איוב יד, ב; יח, טז. והוא המשך הציור מטורים 3-4. 7 נינו: צאצאי ה'קד לסמל'. לא יגמל: לא יזכה לגמול טוב, או – כיוון שמדובר ב'נינו' – לא יזכה להגיע לרגע הגמילה מהניקה, ימות בעודו תינוק. 8 להיות ... בחנמל: להיות כמי שכל יכול הושחת; ואפשר לפרש גם: להיחרג, על פי תה' עח, מז. 9 או ... חמל: הנוסח קשה וחשוד, שכן המילה 'חמל' חוזרת גם בסוף טור 13; ובמקבילות: 'או יפצה בדת עמל', ועל פי נוסח זה הפייטן עובר לעסוק בישראל, העמלים בתורה ('בדת'), אשר הקב"ה יפצה ויציל אותם מהגלות.

10 עוד יִבְהִיק כְּזִיו חֲשֵׁמֶל
 יוֹשִׁיעוּ בְּזִכּוֹת זֶקֶן נִמְלֵ
 נִעְנָה בְּהַר הַכְּרֵמֶל
 יִזְכּוֹר בְּרִית בְּדַת חֲמֵל
 אֲשִׁירָה לִי כִּי גִמַּל

ל

אחרת

יִשְׁכּוֹן יִשְׂרָאֵל בְּטַח יִזְרַח
 יִהְיֶה לוֹ כֶּטֶל וְכִשְׁוֹשְׁנָה יִפְרַח
 עֲוֹזוֹ אֵל יִתֵּן וַיֵּאִיר לוֹ אוֹרַח
 עֲלִיוֹן יִסּוּכְכִיֵּהוּ מִחוּרֵב וְקִרַח
 5 קְדוֹשׁ הוּא יִסִּיר מִעֲמֹ צָרַח
 קָרַן עוֹד יָרִים לְגִין פֶּרֶץ וַיִּזְרַח
 וּלְבֵיתוֹ יֵשִׁיב נוֹרָא כְּעֵין קִרַח

10 חשמל] חמל ד 11 יושיעו ... נמל] ישלח לעם בשיר חמל א ישלח לעם זקן נמל ג / זקן נמל] לבו [...מל ד
 13 יזכור ... חמל] יושיעו בזכות זקן נמל א ישלח לעם זקן נמל ד

ל. מקור: אוקספורד, בודלי (2848/1) Ms. Heb. e. 70 דף 4 (לפניו פיוטי עושה השלום שונים ועוד)
 חתימה: יעקוב (כפול)

10 יבהיק: מוסב על עם ישראל בעת הגאולה, ואולי באים כאן גם איחולים לרך הנימול. כזיו
 חשמל: כזוהר המלאכים, על פי יח' א, ד. 11 זקן נמל: אברהם שנימול בהיותו בן תשעים
 ותשע (בר' יז, כה). 12 נענה בהר הכרמל: ובזכות אליהו הנביא, על פי מל"א יח, לו–לח;
 וייתכן שאליהו נזכר כאן משום היותו מלאך הברית (השווה פדר"א כט: 'אמר לו הקדוש ברוך
 הוא [לאליהו], לעולם אתה מקנא ... חייד, שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה
 בעיניך. מכאן התקינו חכמים שיהיו עושין מושב כבוד למלאך הברית'). 13 יזכור ... חמל:
 הלשון מגומגם והנוסח חשוד (ראה בשינויי הנוסח), ואולי משמעו: יזכור הקב"ה את בריתו
 שכתב בתורה ('בדת') בחמלתו. 14 אשירה ... גמל: תה' יג, ו.

ל. 1 ישכון ... בטח: על פי דב' לג, כח. יזרח: ויזרח. 2 יהיה ... יפרח: על פי הו' יד, ו.
 3 עוזו אל יתן: על פי תה' כט, יא. אורח: את דרכו. 4 יסוככיהו: יגן עליו. מחורב וקרח:
 מחום לוהט ומקור עז (ללשון ראה בר' לא, מ; יר' לו, ל). 5 קדוש: הקב"ה. צרת: צווחה.
 6 קרן עוד ירים: ראה שמ"א ב, י. לגין פרץ וזרח: למשיח בן דויד, שהוא מבני פרץ (על פי
 רות ד, יח–כב). 'זרח' נוסף לצורך החרוז. 7 ולביתו: ולבית המקדש. נורא כעין קרח: את

